

er d é l y i

TUDÓSÍTÁS

1989. november

Első évfolyam 5. szám

Ara 18 Ft

Contents • Inhalt • Contenu • Conținut » 15

SPALLER ÁRPAD
TULAJDONA

„Minden Istentől van - az is, hogy ateista állam-
ban élünk” - hangzott a nagyváradi püspök

TÓRÓS LÁSZLÓ BÉSA D. PAPP LÁSZLÓRÓL ... 4

„Ceausescu »csak« folytatta a román történelem
egyik fő jellegzetességét, hogy a hatalom mindig
kegyelmez a társadalomnak, és igyekezett maradék
autonómiáját is kiszívni.”

KERESZTAL-BESZÉLGETÉS ROMÁNIÁRÓL ... 7

„Erdély magyarságát ... az érdem, hogy Magyar-
ország utolsóinak bíz, de rákényszerült a legver-
színebb lépésre.”

DEMETER BÉLA KIADATLAN MEMORANDUMA A PÁRES
BÉKÉTÁRGYALÁSOK MAGYAR KÜLDÖTTségÉREZ (1945) ... 12

Belgák Szentkatolnán

Három napig etettek bennünket Romániában

Az alábbi cikk szerzője, Nico Grosjean a belga Walmes-ben tanár. Tagja volt annak a „tanács” küldöttségnek, amely Szentkatolnára (Catalina, Kovászna megye) látogatott, hogy Walmes testvérfalujává fogadják. E nemes elképzelés mögött azonban furcsa politikai játszma húzódik.

Néhány hónappal ezelőtt, amikor egész Belgium megmozdult, hogy megmentsék a szisztematizálási terv sújtotta romániai falvakat, a mi községünk nem csatlakozott a brüsszeli indítványhoz. Ennek magyarázata, hogy polgármesterünk kommunista - ami ritkább Belgiumban, mint Romániában a kávé - és ezen felül a Belga-Román Baráti Társaság tagja. Ezért ahelyett, hogy örökbefogadtunk volna egy valóban veszélyeztetett falut, inkább hivatalos testvér-falut kapcsolatot létesítettünk, ami azt jelenti, hogy a két falu előjárósága hivatalosan felveszi egymással a kapcsolatot. E falu kiválasztása a demokrácia szabályai szerint történt - egy ártatlannak tekintett kéz rábökött Románia térképére: ez volt Szentkatolna. Az akciót a tévé is közvetítette és egész Belgium a mi vezetőink szembekötődéséről röhögött. Számunkra, walmesi polgárok számára ez a komédia grotesz és szegyeteljes volt. De végigjártottuk. Miután a jövődéli testvér-falu neve ekképp eldöntött, már csak a látogatás hiányzott a nagy „Conducator” földjére.

Igy esett, hogy néhány újságíró és walmes-i előjáró kíséretében magam is eljutottam Európa egyik utolsó és talán legsötétebb diktatúrájába.

Már az első napon kiderült, hogy a „műsor” összeállítói semmit nem bíznak a véletlenre. Am a véletlen mégis megszánt minket: polgármesterünk kocsija elromlott és hátramaradt. Így nemcsak

arra nyílt lehetőségünk, hogy ellenőrzése alól kiszabadulva megkíséréljünk kapcsolatba lépni Doina Corneav - ami természetesen nem sikerült - hanem egy nappal hamarabb érkezett meg Szentkatolnára. Nem ismervén a gondosan összeállított programot, betértünk a kocsmába, ám nem sokáig maradtunk magunkra, valaki értesítette a hatóságokat, akik azonnal megjelentek és a „jó” útra tereltek bennünket. Sürgősen el kellett hagynunk azt a helyet, mert túlságosan közel voltunk a valósághoz.

A hivatalos fogadás a tanácsházán zajlott, ahol a helyi előjárók mellett foglalt helyet egy „véletlenül” épp arra járó magas beosztású megyei hivatalnok. A kitűnően képzett tolmács szintén „véletlenül” a román kommunista párt tagja volt és mellékesen polgármesterünk barátja. Annnyira fel volt készülve az általunk feltett kérdésekre, hogy majdnem mindig ő válaszolt a szentkatolnaiak helyett. Meg is kérdeztem tőle: ő tolmács vagy szóvivő... A magas rangú hivatalnok örömmel magyarázta, hogy szó sincs falvak ezreinek a lerombolásáról - ám arra a kérdésre, hogy miért tilos építkezni ezekben a falvakban, már csak hebegett-habogott, akárcsak arra a kérdésre: milyennek képzelte el Ceausescu az „Új Embert.”

Közben bőven kínáltak borral, pálinkával, úgyhogy jó hangulatban indultunk a pár kilométerre lévő Kézdivásárhelyre. Itt fenséges vacsora várt ránk, egymás után hozták a teli tálakat - nehéz volt elképzelni, hogy az országban élelmiszerhiány van. Vég nélkül folyt a pálinka és a cujka - de hát barátok között ez természetes. Még Pepsit is ittunk, amit sem előtte, sem utána nem láttam, még a szállodákban sem. A vacsora nemcsak bőséges volt, hanem meg lehetőséget adott. Annnyira hosszú, hogy ne legyen lehetőségünk átmenni a szálloda másik éttermébe, ahol lakodalom volt. Am az egyik újságíró mégis átlopakodott a „valóságba” és szóba elegyedett egy fiatal franciatanárnővel, aki Párizsról, a francia irodalomról, a szabadságról, álmairól és csalódottságáról beszélt. A nyilvánvaló kockázat ellenére megegyeztek, hogy másnap újra találkoznak, de a nő nem jött el.

Távolmaradása annál is inkább nyugtalanított, mert „véletlenül” néhány rejtélyes szót hallottam, amelyet nem nekem címeztek, és mégis kitörölhetetlenül megmaradt az emlékezetemben: *femea kaputt* („a nőt elintéztük”).

A második szentkatolnai napon megcsodálhattuk a román hatóságok ama művészetét, hogyan foglaljanak le bennünket anélkül, hogy bármit is megmutatnának. Megtekinthettünk egy régi termálfürdőt - beutaltak nélkül -, egy játszótérrel - gyerekek nélkül -, egy templomot, melynek lelkésze éppen egy másik parókián tartózkodott. Amikor kiléptünk az évszázados falak közül, üdvözlésünkre „véletlenül” összegyűltek a falu öregjei, hogy lássuk: Romániában - a nyugaton terjesztett rémhírekkel ellentétben - gondját viselik az időseknek. Polgármesterünk biztatott, hogy tegyünk fel kérdéseket nekik, de kinek volt kedve - a tolmács, a párttagok és a hatóság jelenlétében - statisztálni ehhez a komédiához.

Ezután a helyi múzeum megtekintése következett, amelynek egyetlen célja: meggyőzni bennünket arról, hogy a magyar kultúrát semmiféle veszély nem fenyegeti. Lehet, hogy rögeszmémé vált, de sehogy sem tudom megérteni, hogy egyetlen látogatóval sem találkoztunk a múzeumban.

Ebéd után - ami pálinkában, húsban igencsak bőséges volt - egy kollektív gazdaság meglátogatását javasolták. Ez volt a legszürreálisabb része romániai tartózkodásunknak, mert ahelyett, hogy olyan helyre vittek volna, ahol „véletlenül” paraszttal is találkozhatunk, elvittek messze, ki a mező közepére és ott mutattak egy fejőgépet, amelyben semmi különleges nem volt ütött-kopottságán kívül.

Utána természetesen újabb étkezés következett, majd meglátogathattunk néhány családot, akik „véletlenül” még ébren voltak és vártak ránk.

Elegünk lett ebből az ócska „moziból”, egy újságíró barátommal megszőktünk. Elmentünk a kocsmába, és meghívtuk a falubelieket egy pohár borra. Nem kérték magukat, jókedvűen koccintottunk - ám alig telt el pár perc, amikor a helyi vezetők is betoppantak. A magyarok énekelni kezdtek, mi is énekeltünk, csodálatos volt, és veszélyesen ellenőrizhetetlen. Tíz órakor a Párt emberei takarodót

fűjtak és pillanatok alatt kiürült a kocsmák. Ragaszkodtunk ahhoz, hogy mi fizessük a számlát; nem a pénzért, hanem az illuzióért, hogy ezt az estét mi szerveztük magunknak, kedvünk szerint.

Másnap, megunva a román kommunisták által irányított véletleneket, az újságírókkal együtt elhagytuk testvér-falunkat, Szentkatolnát és Bukarestbe utaztunk. Az úton végig az járt az eszemben: „femea kaputt”...

NICO GROSJEAN

Tiszta lappal

Az Erdélyi Tudósítások fordulóponthoz érkezett - illó méreget vonni. Az első szám megjelenése óta eltelt hat hónapban a lap kétszer késeve jelent meg. Változott a kiadó, a szerkesztőség címe, a főszerkesztő személye, vagyis szinte minden - kivéve a lap arculatát, szellemét megteremtő szerkesztőséget.

A bizonytalanságok fő oka: az Erdélyi Tudósítások nem nyereséges. És a jelenlegi ár mellett nem is lehet az. Ez a felismerés arra készítette eddigi kiadóinkat, hogy október közepétől lemondjon a lap finanszírozásáról.

Két lehetőség állt előttünk: veszni hagyjuk a lapot és mindazt amit képvisel, vagy megpróbálunk támogatókat keresni a fennmaradásához.

A többszáz olvasói levél, az Erdélyből érkező biztatás, a külföldről tanúsított érdeklődés, a szakmai elismerés azt jelezte, hogy a lap rövid pályafutása során olyan úrra, hiányra talált - a hiteles információéra -, ami fontossá teszi az Erdély ügye iránt érdeklődők számára.

Erdély ügye a mi felfogásunk szerint nemcsak magyar ügy, hanem ugyanolyan mértékben román, német, zsidó, cigány és egyre inkább európai ügy. Sajnos az egy-két évvel ezelőtt újra meghirdetett román-magyar közeledés, megbékélés, továbbra is csak eszme, szép gondolat - talán mert nem a másik fél megismerésén, magunk megismertetésén alapul. Ezért fontos számunkra, hogy bár a lap címe "Erdélyi", időnként "átállantsunk" a Kárpátokon, hiszen enélkül lehetetlen megérteni a románokat, Romániát.

Ezekhez az elvekhez természetesen az új címmel, új arcullalattal megjelenő Erdélyi Tudósítás is ragaszkodunk. Jelen számot, az ötödiket már az önálló kiadói joggal rendelkező Erdélyi Tudósítás Alapítvány adja ki - tudomásunk szerint ez egyedülálló kísérlet Magyarországon, azonban a hasonló jellegű, nem nyereségérdekelt kiadványok anyagi háttere másképp nem biztosítható. Az alapítvány felügyeletét a Kuratórium látja el, melynek tagjai: Bodor Pál (ügyvezető elnök), Csóori Sándor, Hankiss

Elemér, Kányádi Sándor, Richard Wagner, Michael Shafir, Huszty András és a szerkesztőség.

A lapkiadás mellett az alapítvány - ha a beérkezett támogatások lehetővé teszik - az Erdélyi Tudósítás szellemével rokon könyveket ad ki, támogatja a mai erdélyi helyzettel kapcsolatos helyszíni adatgyűjtést, és a lapban megjelent fontosabb elemzésekből, cikkekből, történelmi tanulmányokból idegen nyelvű válogatásokat állít össze.

Elsősorban állami- és magáncégek, intézmények, szervezetek segítségével számítunk, - és nem olvasóinkra, akik azáltal támogatnak bennünket, hogy megvásárolják a lapot.

A szerkesztőség

Az Erdélyi Tudósítás 5. száma

a Pénzügykutató Rt.
és az Általános Értékforgalmi Bank Rt.

támogatásával jelent meg.

Az Erdélyi Tudósítás Alapítvány létrehozásában nyújtott önzetlen segítségéért köszönetet mondunk dr. Szegedi Ildikó jogtanácsosnak (Nemzetközi Kereskedelmi Jogtanácsosi Munkaközösség) valamint dr. Lakócai László és dr. Novoth Katalin ügyvédeknek (42. sz. ÜMK).

Éjszakai utazás 56-ban ... Romániában

Azok az október végi napok engem Nagyváradon értek. Egy nap halaszthatatlan hivatali gondok a fővárosba, Bukarestbe szólítottak. Abba kellett hagynom a szakadatlan rádióhallgatást. Ez volt ez egyetlen lehetőség, hogy a nagyvilág ellentétes információi alapján képet alkossunk magunknak mindarról, ami - bár egy országhatáron túl, de - közvetlen lelki közelségünkben, véreinkkel történik.

Bukarestben, a központban lopva kutató, kíváncsi vagy épp reménykedő tekintetek fogadtak - mindenki tudta, hogy erdélyi magyar vagyok. Kérdeztek szóval és szavak nélkül. Azonban tudtam, hogy a megszokottnál is óvatosabb kell lennem: válaszaim fukarok voltak, és kimondásuk előtt még egyszer gondosan bizalmam mérlegére tettem őket.

Délután egy román kollégámat, barátomat kerestem fel a lakásán, ahol kártyaparti ürügyen négyen rádióztak a zárt ajtók mögött. Beléptemkor szinte katonásan, egyszerre álltak fel, s a szemükben láttam, hogy a házigazda mindannyiuk nevében szól, amikor így emeli koccintásra a poharát: „Cinste eroilor de la Budapest!” (Tisztelet a budapesti hősöknek!)

Még aznap vissza kellett térnem. Éjfélre járt az idő, amikor vonatra ültem. Az alsó ágyon már fektült valaki. Neszezésemre felült, köszöntöttük egymást. Felkászálódottam az emeletre és eloltottam a villanyt. Már majdnem elaludtam, amikor halk, szorongó hang szólított alulról:

- Domnule dormi? (Uram, alszol?)
- Incă nu. (Még nem.) - válaszoltam.
- Ce se aude de dincolo? (Mi hallatszik odaátról?)

Nem tudhattam kicsoda éjszakai beszélgetőtársam, ezért ismét úgy kellett válaszolnom, hogy amit mondok, „bárho” megismételhessem.

- Ön magyar, nemde? Akkor többet kell tudnia, mint amennyit mi tudunk! - mondta - Igaz, hogy elúzik a kommunisztákat? Vajon ide is áterjed? Sokan várják nálunk! Hallottam, hogy Bukarestben már mozgolódnak is az egyetemisták? Talán letartóztatások is történtek? Nem hallotta...?

Válaszaim aligha elégtették ki: „Attól függ... úgy hírlík... meglehet... előfordulhat... stb.” - és ezzel könnyű álmot kívántunk egymásnak.

Csak a sínek egyhangú csattogása hallatszott, amint vonatunk egyre fennebb hágott a vízvázalstó Kárpát-gerinc felé. Hoftáradt voltam, mégsem tudtam elaludni - fejemben száz meddő kérdés kavargott: mi történhetett odaát az elmúlt huszonnégy órában? Már mélyen bent jártunk a hegyek között, amikor az ismerős hang újra szólított: - Domnule dormi?

Erre végre őszintén, kertelés nélkül felelhettem: - Nem.

- Hallottam, hogy a „rebeli”-k (felkelők) sok „securitates-t” (államvédelmist) megölték?

- Háború van...
- De minden párttagot!
- Az ártatlanokat aligha... - válaszoltam.
- És hogyan döntik el, hogy ki volt vétkes? Lehet, hogy tárgyilagosa tudnak lenni?!
- Talán megkísérelnek!
- És aki parancsra tette, amit tett? - kérdezte már-már könyörgően.
- Ezzel Nürnbergben is, másutt is hiába védekeztek...

- De ott csak a nagykuttyákat itélték el... A magyarok már akkor is sokat kinyírtak a fajtájukból, ugye?! Nálunk alig néhányat, talán csak Antonescuékát... A mieink, a románok nem olyan kegyetlenek...

- Gondolja?
- Gondolom!
- Na aludjunk. Jó éjszakát!

Állomás fénye sütött be az ablakon: Predeal. Erdély határán álltunk. A délről jövő magyar inntól érzi otthon magát. Ugyanabban az országban, de már otthon.

Lefelé szaladt a vonat, amikor utitársam újra megszólalt:

- Domnule dormi? - és jöttek a kérdések, amelyek már nem is kérdések voltak, hanem vallomás, vád és önvád, lelkiismeretvizsgálat. Elbeszélése egyre összefüggőbb lett, az én közbeszólásaimra, válaszaimra már nem volt szükség. Felelt az önmagának feltett kérdésekre, és válaszai kíméletlenül csattantak önnön porig alázott énjén. Éreztem, hogy a monoton vonatzzajjal töltött fülkémbe közénk ékelődő sötétség már nem egy semleges közeg, hanem szégyenpaddá, pellengérré avatta az önmagát marcangoló, tetszhalálból ébredt lelkiismeret tusája. Csak jóval később, szinte kifulladásra hagya abba. „Jó éjszakát! Noapte bună!” De alig telt el pár perc újra megszólalt: Domnule dormi? - és így ment ez Sepsiszentgyörgyön, Tusnádon át, végig az Olt mentén, Felcsikon keresztül, a Maros völgyében, amerre az országos fővonal, az egykori „székely körvasút” elhaladt. Szavából lassan összeállt előttem egy élet képe.

Utitársam pár éve még gyári munkás volt Bukarest egyik legnagyobb üzemében, a Malaxában. Makkegészséges - azaz nincstelen - paraszti származással. Több falubelijével együtt került oda és hamarosan mindnyájan beléptek a pártba. Őt, mivel „jó dumája” volt, hamarosan kiemelték a termelésből, tanfolyamra küldték. Megtízeltetésnek mondták, és ő annak is tekintette, amikor egy nap közölték vele, hogy a „munkásosztály élcsapatának” aktivistájaként a mezőgazdaság szocializálásában kell részt vennie. A varázsos hangzású „Ardeal”-ba (Erdély) küldték, a hegyeken túlra, ahol csak katonakorában járt egyszer - „Tirgu-Mureş”-re.

Nem volt sovíniszta - akkor még nem is hallott sovínizmusról -, de annyit tudott, hogy ott magyarok is élnek, akik részben „elnemzetlenített románok”. Azt is tudta, hogy

köztük még mindig sok a horthy-fasiszta, aki nemrég még ortodox templomokat gyűjtött fel, és derék román hazafiakat kinzott halálra. Ezek talán még ma is várják vissza az osztrákokat - pedig még autonóm tartományuk is van! Őket is be kell majd terelni a „közösbe”, gyorsan, operatívan, munkaversenyben...

Kezdeti, őszinte lelkesedését egyre hűtötte a múlt idő - napok, hetek, hónapok teltek el eredménytelenül. A makacs parasztok - románok, magyarok - köntörfalaztak, húzták az időt, és bár nem szegültek nyíltan szembe, de nem is írták alá a belépési nyilatkozatot. Akik csak nemrég, az agrárreformkor kapták parcelláikat még szívósbabban ragaszkodtak ahhoz, amit végre a sajátjuknak mondhattak. Nem ment a „munka”.

Rádásul fentről, a „rajon”-tól egyre szidták, fenyegették az aktivistákat, hetekig nem engedték őket haza a családjukhoz. Pedig őt Bukarestben fiatal felesége, apró gyereke várta.

Sietni kellett. A „direktiva” szerint tavasszal már a közösen kellett volna vetni, de abban a Bánd melletti kis faluban alig néhány tagja volt még csak a kollektívnek - azok is azok közül, akiket a falu szemetének hívtak. Ekkor civil szekusokat osztottak be közéjük, hogy segítsenek a meggyőzésben. Hazaküldték a vonakodó parasztok gyerekeit az iskolából, rokonokat a városi gyárakból, munkahelyekről, mondván, hogy addig nem veszik vissza őket, amíg meg nem alakul a „közös”. A kulákok nappal a mezőn dolgoztak, éjjelente lábszárközépig vízben álltak a néptanács pincéjében, ahonnan egyre gyakrabban tompa ütlegek, fojtott nyöszörgések hangja szivárgott ki.

Egy nap maga az első titkár ígerte neki, hogy ha szombatig „megfelelő eredményt” tud felmutatni - hazamehet. Minden tőle telhetőt meg akart tenni. Személyesen vett kezelésbe egy jó módú középparasztot, amolyan hangadót, akinek szava volt a faluban. Nem akarta az arcát ütni, hogy ne maradjon nyoma. Nem tudhatta, hogy annak - még a háborúból - épp a veséje beteg. Mikor rosszul lett, ő nem hivatott orvost, azt hitte, hogy csak teszi magát a „ravasz paraszt”. Az ember - valamilyen János, arrafelé mindenki János - meghalt.

- Nem én öltem meg, úgyis meghalt volna... nu a avut zile (nem voltak napjai) - fejezte be utitársam szinte rimádkodóan - higye el nekem, uram!

- Elhiszem...
- És most mi lesz velem, a családommal?
- Nem tudhatom...

A bukaresti gyors befutott Vásárhelyre. A gondos kalauz még be is szólalt az ajtón: Tirgu-Mureş - végállomás.

En ott születtem, de már nem laktam ott. Utitársam már igen.

OROSZFÁJI ISTVÁN

EUROPA

Három háború tanulsága

Erdély központi problémája: több nemzet együttélése és az ebből fakadó területi vita - lényeges különbségek ellenére hasonló ahhoz, ami a franciákat és a németeket századokon át szembeállította egymással.

A két szomszédos nemzet háromszor viselt háborút egymás ellen (1870-71, 1914-18, 1939-45) és a tét mindahányszor Elzász-Lotaringia volt. E háborúkban több mint 2 millió ember esett el, és olyan halálos gyűlölet született, amelyet mindenki feloldhatatlannak hitt.

Am a csoda megtörtént. Az 1945 utáni politikusok - a háborúk ellenére vagy tán épp miattuk - mindkét részről felismerték a francia-német megbékélés szükségességét. De Gaulle és Adenauer merész váltással új utat nyitott, amelyet utódaik kivétel nélkül követtek mind a mai napig, amikor Mitterand és Kohl ama Verduni Emlékmű előtt fog kezdet, ahol 1916-ben öt hónap alatt 600 000 francia és német katona lelte halálát.

A megbékélés a gyakorlatban úgy kezdődött, hogy az iskolákban tanítani kezdték a másik nemzet nyelvét. Természetesen ez nem mindenütt zajlott ugyanolyan eredménnyel, de lehetővé tette, hogy az új generáció megbarátkozzon a másik nép létével és ha nem is barátként, de legalább ne idegenként, ellenségként gondoljon a másikra.

A megbékélési politika legnagyobb hatású tette a testvértelepülési kapcsolatok támogatása, bátorítása volt. Rövid idő alatt közel 1500 falu, város választott társat magának a határ túlsó oldalán, a kölcsönös látogatások során az emberek megismerték a „szomszédok” életmódját, kultúráját, személyes, baráti kapcsolatok szövődtek.

Ma Európában a franciák és a németek állnak a legközelebb egymáshoz, annak ellenére, hogy egyes előítéleteiket megőrizték. Egy 1985-ös francia közvéleménykutatás során feltették a kérdést: „Kihez áll legközelebb a németek gondolkodásmódja?” A megkérdezettek 26 százaléka a franciákat, 17 százaléka az amerikaiakat, 14 százaléka a kelet-németeket és 5 százaléka az angolokat nevezte meg.

A vitás terület, Elzász-Lotaringia Franciaországhoz való tartozása egyáltalán nem akadályozta azt, hogy lakói németül vagy alemánul beszéljenek, tanuljanak - a közigazgatás, a helyi sajtó, rádió pedig mindenütt kétnyelvű.

E csodálatos megbékélés láttán a mai erdélyi helyzet, a román vezetés nemzetiségi politikája: európai történelmi katasztrófa.

Sajnos az a sajtó kampány, amely az ellátási hiányok kizozta románokat a magyarság elleni gyűlöletre buzdítja, mély gyökeret ereszt a más forrásból származó, tárgyilagosságtól elzárt román lakosságban. Egyre gyakrabban hozzák szóba az 1940-45 közötti magyar atrocitásokat, az Osztrák-Magyar Monarchia elmagyarosítási politikáját. Vajon a románok lelkét nem terhel semmi?

A franciák és németek viszonyát legalább százszor annyi halott terhelte - mégis sikerült megbékélniük egymással.

A mi példánk tanulsága épp az, ami ma Romániában sárba tiportatik. A francia-német egymásratalálás a politikai piramis csúcsáról indult el, a politikusok tették lehetővé, hogy ez a folyamat elinduljon - miközben tudták, hogy két államfő barátsága, személyes jószándéka önmagában semmit sem ér: a nemzetek közti jószomszédi viszony garanciája az egyének, csoportok, közösségek barátsága. E folyamatban a politikusok dolga: jó példával jární elöl. A román és a magyar vezetésnek lapoznia kellene egyet Erdély történelmében, felidézni az eddigi barátkozási kísérleteket, bevallani a másik nemzet ellen elkövetett bűnöket és újra elkezdni felépíteni azt az erdélyi életet, ami a kultúrák termékeny együttélése miatt egykor Európát jelképezte.

STÉPHANE ROSIÈRE
Párizs

Hunya Gábor, az MTA Világgazdasági Kutató Intézetének tudományos munkatársa talán az egyetlen publikáló Románia-szakértő, aki hivatalosan még szabadon utazhat Bukarestbe.

- Szeptember közepén Romániában jártál. Mi volt a célod, mit tapasztaltál?

- A Román Tudományos Akadémia vendégeként jártam Bukarestben. A közelgő román pártkongresszus és az adósságok visszafizetése utáni gazdaságpolitikai stratégia tanulmányozása volt a célom. Az Akadémia meghívottjaként sikerült beszélgetnem vezető kutatókkal, ideológusokkal, állami tisztviselőkkel. Régi ismerős vagyok Bukarestben, így egyes román kollégáimmal sikerült közvetlen viszonyt kiépítenem, és a beszélgetések során olyasmit is megtudok, ami egyébként elkerülte volna a figyelmemet.

- Ők hogyan viszonyulnak a küszöbön álló kongresszushoz, mennyire ismerik, és veszik komolyan a „társadalmi vitára” bocsátott anyagokat?

- Beszélgetőpartnereimet három különböző csoportba sorolhatom. Egyesek az utolsó betűig szentírásnak tekintik a téziseket, azok szellemében beszélnek, és folyton az írott szövegre hivatkoznak, annak ellenére, hogy gyakran nincsenek tisztában a szöveg tartalmával. Sokszor érzem, hogy én tájékozottabb vagyok a dokumentum tartalmát illetően, mint ők.

- A második csoportba azok a szakértők tartoznak, akik ugyancsak a dokumentumokra hivatkoznak, egy lépést sem távolodnak el tőle - még a nyilvánvaló abszurditásoktól sem -, de az általuk használt számok, arányok nem egyeznek a kiadott anyagokban lévőkkel. Beszélgetéseink során kiderült, hogy ez nem tájékozatlanság, hanem ők egy belső anyagot kaptak, amely természetesen nem nyilvános és adatai talán közelebb állnak a valósághoz.

Végül a harmadik típusú hozzáállás az volt, hogy „persze a program, mint kongresszusi tézis, komolyan vehető, de most még túl korai lenne hosszútávra tervezni, még zajlanak a lobbyharcok”. Ezek a szakértők az 1995-ig vázolt terveket és a 2010-ig szóló elképzeléseket inkább csak 1989-90-re érvényes programnak tekintik.

- Egyáltalán lehet-e manapság ilyen hosszú távra, 20 évre tervezni?

- Ez egy rituális eljárás, amit Magyarországon is követtek még a hetvenes években is, akárcsak a többi KGST-országban. E rituálé szerint felállítanak egy hosszútávú előrejelzést, egy középtávú öt éves és egy éves tervet. Ezt hivatalosan úgy tállalják, hogy az éves tervet a hosszútávú terv szellemében, a középtávú tervet lebontva készítik. A valóságban ez persze pont fordítva van, a pillanatnyi helyzetből kiindulva igyekeznek valamit elképzelni a közeli-távoli jövőre.

- Milyen főbb irányvonalak szerepelnek az RKP XIV. kongresszusára kiadott tézisekben a gazdaságra vonatkozóan?

- Kezdeném a külkereskedelemmel. Eddig a fő orientáció a fejlett tőkés országokkal való kereskedelem volt, pontosabban az oda irányuló export fokozása és az onnan származó import csökkentése. A tézisekben első helyen a KGST-kooperáció bővítése szerepel. Ez egy nagy változás a húsz év óta követett politikában.

- Ebben szerepet játszanak azok a gazdasági büntető-intézkedések, amelyeket a tőkés országok (USA, EGK) hoztak Románia ellen?

- Részben igen, de nem ez a fő ok. Románia egy szovjet típusú, autark gazdaságot épített ki a nyugati kapcsolatok segítségével, nyugati hitelekkel. Azonban az előállított termékek nyugaton jórészt eladhatatlanok. A kereskedőkre pedig óriási nyomás nehezedik a belgazdaság, a termelők részéről, hogy a kapacitásokat rendelkezéssel lekössék. A gépiparban ez egyre inkább csak a KGST partnerek segítségével vált lehetségessé, de figyelembe véve egyes országok változásait, talán már ott sem.

- Mennyire mutat készséget a változóban lévő KGST-piac a román termékek átvételére?

Modernizáció önerőből

- Ennek a kérdésnek van egy pikantériája. Románia a hatvanas években eltávolodott a KGST-től. Ezt politikai függetlenedési törekvései indokolták, illetve az a tény, hogy saját nyersanyagbázisára támaszkodva nem szorult rá a Szovjetunióval folytatott kétoldalú árucseré-forgalomra. Igen ám, de a hetvenes évek végére, a nyolcvanas évek elejére a rablógazdálkodásnak köszönhetően felélte tartalékait, és masszívan kőolaj- és nyersanyagimportorré vált. Ekkor már egyre érdekeltőbb lett szovjet viszonylatban is. Azonban a nyolcvanas évek elején a szovjetek változtatni kezdtek addigi gazdaságpolitikájukon, befagyasztották, majd csökkenteni kezdték a kelet-európai országoknak szánt kőolajkvótákat. A jövőre nézve jellemző az a tény, hogy az 1990-es árucseré-forgalomról folyó tárgyalásokhoz a román ügy ülték le, hogy a jövő évi tervezett forgalmat 1995-re szeretnék megduplázni, a jelenlegi kétszeres román gép-aktívumot pedig háromszorosra emelni. Ez teljesen irreális kiindulópont volt, a szovjetek kétségbe is vonták e cél komolyságát, és a szinten-tartást javasolták. Ami érthető, hisz nyersanyagok terén ők is belső ellátási nehézségekkel küszködnek.

- Milyen szerepet szán a hosszútávú program a túlméretezett építőiparnak?

A küldöttek az RKP XIII. kongresszusán Ceausescut éltetik (1984. november)

- Igazság szerint a tézisekből nem derül ki világosan, hogy ez a hatalmas építőipar mihez fog kezdeni a nagyberuházások befejezése után. Gondoljunk csak a meglévő acélszerkezetgyártó kapacitásokra. A legkézenfekvőbb válasz az lenne, hogy a szintén nem mindennapi szisztematizálási terv fog munkát adni az építőiparban. Igen ám, de nagyon sokféle építőanyagból óriásiak a hiányok, és hiányhelyzetre perspektivikusan nem lehet „építeni”. Én olyan szakértői véleményeket hallottam, hogy az építőipar jelenlegi helyzete miatt a falvak átépítésére központi kapacitást nem irányítanak át. A tervezésért felelős vezetők túlméretezték ezt a tervet, másrészt nem vették figyelembe, hogy például az összetett darus szerkezeteket aligha lehet kis falusi településekre áthelyezni. Ebből következik, hogy a faluközpontok építésére a helyi termelőszövetkezeti brigádokat és a helyi lakosságot fogják mozgósítani.

- Úgy érted, hogy a falusiak saját erőből építenek tömbházakat, agro-ipari komplexumot maguknak?

- Miért ne, ahogy kötelezték őket saját házuk lebontására...?

De lássuk, mit mond erről a „tézis”. Az 1985-90-es időszakra évi 130-140 ezer lakás építését tervezték, ezzel szemben csak 100-110 ezer készült el. 1988-ban 104 ezer lakás épült, ebből 13 ezer falun, akárcsak 1985-ben. A következő időszakra vonatkozó tervet szó szerint idézem: „A IX. ötéves tervben, városi környezetben, állami alapokból 700 ezer lakás építése révén megoldódik a lakáskérdés. Ugyanakkor előirányozzuk, hogy a községek lakói nagyszámú házat építsenek a helységefejlesztési és rendezési programok keretében.”

- Tapasztalható-e valamilyen hangnem- vagy irányváltás a korábbi kongresszusi dokumentumokhoz képest?

- Lényegi változás nincs, de a beszélgetések alapján úgy látom, hogy néhány jelzőnek a szerepe változni fog. Egyre gyakrabban és hangsúlyosabban bukkan fel a „modernizálás” és az „intenzifikáció”, a gyorsítás. Ez valószínűleg azt jelenti, hogy a meglévő struktúrát akarják modernizálni, és a hatalmas építkezések, új iparágak helyett a meglévő bázist korszerűsíteni. Ez egy nagyon józan program lehetne, hisz Romániában az utóbbi nyolc-tíz évben alig történt gépi beruházás, a gépek elavultak, tönkrementek. Mindezt ott is elismerik néhányan, de a legtöbben a modernizálás import-vonzatát nem hajlandók belátni, vagy nem merik emlegetni. Továbbra is azzal számolnak, hogy a fejlett tőkés országokkal szemben 2,5 milliárd dolláros kereskedelmi többletet tartanak fenn. Ha ezért az összegért modern berende-

zéseket vásárolnának, az tényleg lökést adna a beruházásoknak - de mint mondtam, a programban ilyesmit meg sem említenek, ehelyett az szerepel, hogy a „doktor Elena Ceausescu mérnök-akadémikus elvtársnő” által felügyelt román műszaki-tudományos tevékenység ezeket a nehézségeket minden további nélkül meg fogja oldani.

- Miután májusban közhírré tették, hogy Románia visszafizette adósságait, sokan hitetlenkedve fogadták ezt a tényt. Neked mi a véleményed róla?

- Mindenekelőtt szeretném elmondani, hogy a tézisekből és a tervezési adatokból nem derül ki, hogy az ország egy hatalmas tehertől szabadult meg, és most új életet kezdhet. Szerintem a visszafizetés is, és a tavaly elért 4 milliárd dolláros aktívum is valóság. Utóbbinál, mint a megelőző években is, mintegy 2,7 milliárd származott a fejlett tőkés országokkal folytatott kereskedelemről. Van egy másik tényező is: Irak és Irán. Mindkét ország nagyon komoly gazdasági partnere Romániának. Az együttműködést az irak-iráni háború háttérbe szorította, de most a háború befejezése után a kapcsolatok újjáéledtek. Elképzelhető, hogy a 70-es évek végi több millió tonnás román kőolajimport újra beindul. Akkor Románia cserébe gépeket és kőolajipari berendezéseket szállított a Közel-Keletre, azonban a csökkenő olajárak miatt az arab országok nem törlesztették teljes egészében Romániával szemben fennálló tartozásait. Több jel mutat arra, hogy most, amikor megkezdődött az újjáépítés, Irak és Irán számít a román részvételre, de ezt a románok a korábbi adósságok törlesztéséhez köthették. Értesülesem szerint Románia ezt be is hajtotta, mégpedig kőolaj formájában, amit közvetítőkön keresztül rögtön el is adott, úgy, hogy az olaj be se ment Romániába. Az ebből származó egyszeri haszon tette végül is lehetővé az adósságok idő előtti felszámolását.

- Közeledve az RKP kongresszusához, változott-e a romániai gazdasági helyzet?

- A közzétett kilencnapos eredmények gyors termelésnövekedésről, lassú exportbővülésről, és kiemelkedő mezőgazdasági termésről számolnak be. Talán mégis csökkent az exportkényszer. Október elején Nicolae Ceausescu végigjárta a bukaresti piacokat, és öt év óta először az ellátás javítását rendelte el. Párthatározat intézkedett a szűkös étolaj és cukorfejadagok, valamint a parasztek gabonajáranderősítésének felemeléséről. Hogy ezzel valóban kedvező irányú következett-e be, vagy csak a pártkongresszusra való előkészületek alkalmából kívánnak valamelyest javítani a lakosság nyomott hangulatán, az később derül ki.

- Közvetett kilencnapos eredmények gyors termelésnövekedésről, lassú exportbővülésről, és kiemelkedő mezőgazdasági termésről számolnak be. Talán mégis csökkent az exportkényszer.

Október elején Nicolae Ceausescu végigjárta a bukaresti piacokat, és öt év óta először az ellátás javítását rendelte el. Párthatározat intézkedett a szűkös étolaj és cukorfejadagok, valamint a parasztek gabonajáranderősítésének felemeléséről. Hogy ezzel valóban kedvező irányú következett-e be, vagy csak a pártkongresszusra való előkészü-

letek alkalmából kívánnak valamelyest javítani a lakosság nyomott hangulatán, az később derül ki.

HAMPERLICS ANDRÁS

TÉZISEK

A ROMÁN KOMMUNISTA PÁRT XIV. KONGRESSZUSÁRA

A ROMÁN TÁRSADALOM FEJLESZTÉSÉRŐL, A GAZDASÁGI-TÁRSADALMI VEZETÉS TÖKÉLTESÍTÉSÉRŐL, A FORRADALMI MUNKÁSDEMOKRÁCIA FEJLESZTÉSÉRŐL, A ROMÁN KOMMUNISTA PÁRT SZEREPÉNEK NÖVELESÉSÉRŐL, AZ IDEOLÓGIAI, POLITIKAI-NEVELŐ TEVÉKENYSÉG ERŐSÍTÉSÉRŐL, A TUDOMÁNYOS MEGISMERÉSI, KULTURÁLIS, FORRADALMI TUDATSZINIVONAL EMELÉSÉRŐL, A NEMZETKÖZI HELYZET ERŐVISZONYAIRÓL ÉS ALAPVETŐ JELLEGZETESSÉGEIRŐL

BUCUREȘTI
1989 június

JÓVÁHAGYTA

a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának
1989. június 27-28-i
plenáris ülése,
vitára bocsátották az egész párt és nép elé

Megrázó dokumentum közreadását kezdi meg az Erdélyi Tudósítás. Szerzőjét nem kell bemutatni: Tökés Lászlóról ma az egész világ beszél. Ha valamiről szólni kell, akkor az az auktor elemző, bizonyító, tényeket-példákat-történeteket felvonultató bátorsága. Ha Erdély minden iskolájából, falujából, városából legalább ilyen konkrét, pontos tanúvallomások érkeznek, például a magyar anyanyelvű oktatás elmúlt tíz-húsz-egyetven évi sorvasztásáról, ha a világ elé lehetne tárni – nem általánosságban, hanem kézzelfoghatóan – a helyi pártszervezetek, az államhatalom helyi szervei, az igazságszolgáltatás, a kulturális és gazdasági vezetés nemzetiségi összetételének módosulás-történetét, a közművelődésben lezajlott egyirányú változásokat, akkor nem csak meggyőzőbb lenne érvelésünk, hanem talán a román közvélemény is rádöbbenne, mi történt velünk Romániában. Velünk emberekkel, velünk magyarokkal, németekkel – kisebbségi mi voltunkban. És akkor megértenék, miért kell visszanyúlni a Gyulafehérvári Határozatokhoz, a sosem érvényesített kisebbség-politikai garanciákhoz. És talán azt is megértenék, miért erősödnek fel a romániai kisebbségek soraiban az önkormányzati törekvések különféle árnyalatai.

Egyházunk történetében több évszázados múltja van a püspöki hatalom körül vitáknak, – esetenkénti – harcoknak. A XVII. századbéli presbiterianus-episzkopális ellentétek és pártharcok óta sem sikerült megnyugatóan és végérvényesen rendezni ezt az egyházrendi kérdést, mely változó történelmi-társadalmi körülmények között, bűvópataként került felszínre újra meg újra, és a kísértetként visszajáró megoldatlan problémák természetétől, hatványozottan érezteti káros hatását egyházunk életében.

1. PÜSPÖKI HATALOM – SZEMÉLYI KULTUSZ – ÁLLAMÉRDEK

A feudális jellegű episzkopalizmus korunkban is meglelte „adekvát” társadalmi formáját: a személyi kultuszban. A sztálinista modell egyházunkban is meghonosodott. A magunk által is sokat kárhoztatott klerikalizmus zökkenőmentesen vedlett át mai „korszerű” formájára, kísértetiesen példázva, miként jelentkezhetnek régi, meghaladott tartalmak és viszonylatok új köntösben.

D. Nagy Gyula erdélyi református püspök személyi kultuszának külsőségeivel, természetrajzával, politikai és egyházpolitikai funkcióival részletesen foglalkoztam a romániai református egyház általános helyzetéről szóló dolgozatomban. A nevéhez fűződő ünneplések, díszbeszéd, sajtóbeli agyonmeltatások és jubileumi emlékkönyv a „klasszikus” kelet-európai személyi kultusz egy sajátos – egyházi – esetét mutatják. Nagy Gyula a patriarhális, paternális „jó püspök” típusa, akinél az idealisztikus külsőségek egy bábfigurát takarnak, a „felékesítés” egy alapjában véve szegényes egyéniség és közepszerű vezető hatalmi státuszának kimunkálását célozza. Az egyházi hierarchiába oltott országos szintű hatalmi modell érvényesül felmagasztaltatásában – függetlenül egyéni kvalitásaitól. Személyi kultusza a rendszer, s nem az ő sajátja.

Ezzel szemben D. Papp László királyhágómelléki (nagyvárad) püspök személyi kultusza lényeg-, és módszerbéli. A ráosztott szerepet

D. Papp László teológiai hallgatóként

személyes alakítással egyéníti. „Óvatos duhajként” igyekszik elkerülni szerepe buktatóit, de maximálisan kihasználja a szerep adta hatalmi lehetőségeket. Vérbeli játékosként azonosul a saját érdekében. Míg kolozsvári hivatali kollégája foglya, Papp László ura kiosztott szerepének, s mint ilyen, sokkal ártalmasabb egyházunkra nézve.

TÖKÉS LÁSZLÓ:

D. Papp László püspöksége

Nehéz eldönteni, hogy Papp Lászlót „end-hagyó” egyházi vezetőnek, vagy egyházi beosztású állami főfunkcionáriusnak tartjuk-e inkább. „Ordinációja” ugyan legitim egyházi jogfolytonosságot biztosít számára, de autoritását valójában az abszolút állami hatalom forrásából eredezteti. Jellemző e tekintetben alkalmankénti teljes szerepazonosulása az állam vezetőjével. Egyházmegyei lelkészértekezleteken nem egy esetben ezekkel a szavakkal zárja látogatását: „Nicolae Ceausescu állam-

A református lelkész főbb kötelességei - Kőrlevél részlet -

(...) Nem felejtendő el, hogy a református lelkész – miközben egyházi szolgálatát végzi –, állampolgár is. E körülményt figyelembe véve, a lelkészi szolgálat nem érhet véget az Egyházi Statutum által előírt lelkészi kötelességek teljesítésével, hanem a lelkésznek teljes életével hazája társadalmi fejlődését szolgálnia kell.

A Református Egyház Statutuma I. Főrész 34. és 36. paragrafusai a lelkész egyházi és állampolgári kötelességeire vonatkozóan a következőket állapítja meg:

(...) 2. Egyházi hatóságait iránt az őket megillető tiszteletet tanúsítani, azok egyházilag törvényszerű intézkedéseinek és felhívásainak engedelmeskedni, határozataikat és végzéseiket teljesíteni köteles.

3. A kormány ama rendeleteit, amelyek az országos törvények végrehajtására vonatkoznak, és vele az egyház hatóságait úján közölni, teljesíteni és végrehajtani.

(...) Tökés László úgy az egyházi, mint az állami törvényeket súlyosan áthágva, önmagát minden lelkészi és állampolgári kötelességeinek fölébe helyezte.

Tetteit iránt úgy az egyház vezetősége, mint az állami hatóságok hosszas türelmet és elnézést tanúsítottak, de említett lelkész mindazzal, amit tesz, továbbra is rossz példa úgy lelkésztársai, mint az egyháztagok számára.

Tetteivel és magatartásával Tökés László önmagát zárta ki országunk Református Egyháza lelkészeinek sorából.

Kolozsvár-Napoca – Nagyvárad, 1989. augusztus 14.

D. Nagy Gyula sk.

D. Papp László sk.

elnök megyei munkalátogatásai befejeztével azzal a jókívánsággal szokott elköszönni, hogy az illető megye minél jobb eredményeket érjen el az országos munkaversenyben. Ugyanezt kívánom én is a t. egyházmegyéteknek: a törvénytisztlet terén...” – mondta például az aradi értekezleten, nem kevés demagógiával, ami a törvénytisztletet illeti.

Személyes azonosulása az állam és az egyház teljes egybeolvadásának a legmagasabb szintű tükröződése. A püspök egyházpolitikai ideológiájában Isten akarata igazolja a fennálló államrendet. „Minden Istentől van – szokta hangoztatni –, az is, hogy egy ateista államban élünk... Alázatosan hálát kell adnunk a lehetőségeikért...” Egyik főpásztori üzenete pedig ezekkel a szavakkal zárult: „Azon az úton kell járnunk, imádkozva, amelyet kijelölt számunkra Istenünk, kijelölt Államunk...” (Arad, 1988.II.5.)

A lelkipásztori kar vagy az önkormányzatukhoz ragaszkodó gyülekezetek és presbitériumok egyházfélto megnyilatkozásait Papp püspök minden esetben a hatalom és a teológiai

Papp László, akitől e sorozat szól, inkább következmény, mint ok. Nem tudhatjuk, milyen eszközökkel kényszerítették lépésre mostani erkölcs-politikai állapotába – amikor úgy tűnik, elébe megy a hatalom elvárásainak, és rájuk licitál. Tökés László irásából például kiderül: Papp Lászlónak öt gyereke él külföldön. Vajon ezért kellett ekkora árat fizetnie?

Minden, az adott pillanatban hasznosnak vagy szükségesnek vélt kompromisszumnak van határa. Nemcsak a papok, lelkipásztorok, püspökök – magyar pártaktivisták is nem tudtak mondani a végső pillanatban. Király Károly nem református püspök volt, hanem a felső pártvezetés tagja – és nem mondott. Fazekas János évtizedeken át a párt központi bizottságának titkára, majd a minisztertanács alelnöke volt – és ma voltaképpen belső emigrációban él. Bálint Dénes a KISZ KB titkára, majd Harghita megye agrártitkára, a Harghita című napilap főszerkesztője volt – s amikor már nem volt más kiút sorozatos konfliktusai miatt, kénytelen volt elhagyni Erdélyt.

Joggal ér bennünket, elmenekülteket, szemrehányás – ám talán még mindig tisztességesebb akár a menekülés is, mint az elnyomás teljes, tüllhegő, túlteljesítő kiszolgálása.

BODOR PÁL

torzítás cinizmusával töri le. Ha kell, Krisztus Urunkra sem áttal hivatkozni: „Nem ti választottok engem, hanem én hívtalak titeket – mondja a tanítványokra vonatkozóan –, tehát Nekem kell engedelmeskednetek!” – vagyis neki, a püspöknek.

„Niemöller szerint Isten a papok ellenére is megtartotta az egyházat. Ha Isten (értsd: az állam) úgy akarja, hogy eltörölje az egyházat, akkor mi hiába ügködünk érte. Ha pedig éltetni akarja, akkor szükségtelen aggodalmaskodnunk” – mondta egy lelkészértekezleten.

Az államérdekkel való önpusztító azonosulás kísérteties példájával szolgált Papp püspök az országos falurombolási program kapcsán. A temesvári egyházmegye lelkészi karának e tárgyban, az egyház létérdekei védelmében benyújtott memorandumja ellen a püspök kivizsgálást rendelt el, a „fókolomposokat” megbüntette, és páratlan túlbuzgalommal kiállt azon „akcióprogram” mellett, mely a hazai falvaknak mintegy a felét – köztük gyülekezeteink százait – itéli halálra. Az 1988. szeptember 10-én, Nagyváradon rendezett „ankéton” Papp püspök messze túltett a jelenlévő Popescu kultusz-inspektoron, amikor is érzékenyen védelmébe vette a falurombolási programot és az államérdeket – saját egyháza rovására. Idevágó fejtegetéseit utóbb, az egyes egyházmegyei értekezleteken programszerűen kiszélesítette, a félrevezetés és a tervvel való feltétlen azonosulás kettős játékaival igyekezve letörni a természetes ellenállást. Egyfelől „pletykának”, „hajmeresztő nyugati propagandának” minősítette az elterjedt híreket, másfelől viszont kívánatosnak nyilvánította a falvak felszámolását. A „teológiai megalapozás” ez alkalommal sem hiányzott: „Ha Isten úgy akarja, úgyis lebontják templomainkat, ha pedig nem, akkor megmaradnak, – így hát semmi értelme az aggodalomnak vagy szembeszegülésnek” – mondotta. A gyülekezet- és templomvédőket „szektásoknak” minősítette, mert: „W. Lúthi szerint a kereszténység válsága a katedrálisok építésével kezdődött, az igazi istentiszteleteket a felházakban tartották; csak a szektások számára szent a fal, a kő, a tégl, a malter (sic!); nekünk még a műemléktemplomok

sem szentek, hanem csak az, ami bennük folyik: az igehirdetés... Jól jár az egyház, ha népe új, közös településeken gyűlhet össze, megerősödjék. Ha akár az aradi nagytemplomot bontanák is le (sic), még akkor is volna hol imádkozniuk a híveknek: a külvárosi imaházakban...”

(folytatjuk)

Tizenhét erdélyi magyar értelmiségi nyílt levele Tökés László ügyében – részlet –

(...) Alulírottak nem szándékozunk beleavatkozni a református egyház sajátos kérdéseibe, de mivel sok káros és káros következménnyel járó ügyre bokrosodott, az ügyvezető „Tökés-ügy”, a lelkiismereti szabadsággal élve, tiltakozunk az ellen, hogy bárkit is, miként ez idő szerint Tökés Lászlót, előzetes törvényszabta kivizsgálási- és bírósági-fegyelmi határozat nélkül zaklassanak, idegileg gyötörjenek, sőt: netalán egyéni és családi nyomorba döntsenek. Már csak ezért is tiltakozunk a temesvári egyházközösség akaratának a keréktörése ellen. Egyszersmind elítéljük mindazon „hivatalos egyházi” cselekedeteket, amelyek torzításaikkal egyfelől igyekeznek félrevezetni az ökumenikus közvéleményt (Bukarestől Budapestig, Genftől Washingtonig stb.), s másfelől ártalmára vannak Románia hírnevének.

(...) Végül nem hallgathatjuk el, hogy az évek óta nyilvános szóbeszéd tárgyát képező „Tökés-ügyben” a kereken 700 református lelkész közül senki sem vállalta a tiltakozást nevének jelezésével aláírásával.

Kolozsvár-Napocán, 1989. szeptember 27.

Ady Béla ny. református lelkipásztor, Bálint Tibor író, szerkesztő, dr. Bartha Tibor sebészorvos, Beke György író, Benkó Samu tudományos kutató, Cs. Gyimesi Éva egyetemi előadó, dr. Imreh István ny. egyetemi előadó, Jakab Gábor római katolikus plébános, dr. Jakó Zsigmond ny. egyetemi professzor, Kallós Zoltán népzenekutató, Kántor Lajos író, szerkesztő, Kányádi Sándor író, szerkesztő, Lászlóffy Aladár író, szerkesztő, Lászlóffy Csaba, író, szerkesztő, Sipos Gábor levéltáros, dr. Tökés István ny. teológiai professzor, dr. Újvári Ferenc ny. ügyvéd.

NEMZETKÖZI ESEMÉNYEK

Az oldalt összeállította: Póti László és Fekete Kolos

Szeptember elején Adamec csehszlovák kormányfő Bukarestben tárgyalta a kapcsolatok szorosabbra fűzéséről. A Scintea szerint: „A megbeszélések során megállapították, hogy pártjaik és országuk ugyanazt az álláspontot képviselik a szocializmus építésében, valamint a nemzetközi politikai élet főbb kérdéseiben.” Románia nemzeti ünnepe alkalmából a csehszlovák vezetés szokatlanul meleg hangú üdvözlőlevelet küldött Ceausescu-nak. A román nagykövetség ünnepi fogadásán – szintén eltérően a megszokottaktól – a csehszlovák vezetés szinte minden tagja jelen volt.

Szeptember második felében Romániában a Nemzeti Megmentés Frontja néven új ellenzéki szervezet jelentkezett, amely felhívásban itéli el Ceausescu személyi kultuszát. A novemberre összehívott pártkongresszus küldöttséghez címzett üzenet a főtájtár leváltását sürgeti.

Politikai menedékgógot kért Párisban Mircea Iorgulescu, a Románia Liberá hivatalos román lap szerkesztőbizottságának volt tagja. Amikor szót emelt a „településrendezés” ellen, behívták az RKP KB illetékes osztályára és állandó megfigyelés alá helyezték. Párisba feleségével és egyik gyermekével távozhatott, de nem vihette magával másik gyermekét.

Octavian Cratchi, a tanácsokkal foglalkozó romániai bizottság igazgatóhelyettese a Flacăra június 9-i számában emlékeztet arra, hogy az 1985/1-es törvény értelmében a lakosságnak közmunkát kell végeznie. A nyugdíjasoknak „munkaképességüknek megfelelő” számú munkanapot kell teljesíteniük. A közmunka megváltható: egy munkanap 25 kg vas, 10 kg papír vagy 10 kg üveg-törmelék beadásával egyenértékű.

Románia évente több mint 30 millió tonna gabonát termel. Élelmezés tekintetében Románia a fiziológiai követelmények terén a jó fogyasztású országok közé sorolható – közölte július 4-én a Scintea.

Az RKP Politikai VB július 4-i ülésén különös figyelmet szenteltek a bányai, kőolajkitermelési és energetikai ágazatok munkaerőszükségletének. Romániában 1989-ben 199 578 diák végez a középiskolákban, 177 620 pedig a szakiskolákban – hangzott el a végzősök terében való elhelyezésnek megvitatásakor. A kihelyezés három illetve öt évre szól. Semmilyen formában nem megengedett a munkahely megváltoztatása, a más egységekbe való áthelyezés – közölte a Scintea július 5-i száma.

Stefan Fischer-Galati román szakmászú amerikai professzor, a Colorado Egyetem Kelet-Európa-történet tanára a bukaresti Hadtörténeti és Elméleti Kutatóközpont meghívására négy év után ismét ellátogatott Bukarestbe és Kolozsvárra. Megbeszélések során szorgalmazta a román-amerikai kulturális kapcsolatokat – elsősorban az amerikaiaknak nyújtandó kulturális ösztöndíjak – bővítését, és tételesen dicsérte egyes magyar román hadtörténetesek munkáját, mert könyveik révén a külföldi szakközvélemény „Románia valódi történetét ismeri meg”. „Azzal a meggyőződéssel távozom – mondta búcsúzóul –, hogy a romániai állapotok nem olyanok, amilyeneknek egyesek – szerintem túlozva – leírják.”

A szovjet unió

Szeptember közepén került sor a Szovjetunió Kommunista Pártja immár egy éve halogatott nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó központi bizottsági ülésére. A Szovjetunió változatlanul meglévő Kelet-Európát befolyásoló szerepe miatt nem kétséges a szovjet politikai élet legmagasabb fórumának jelentősége a Romániában élő nemzeti kisebbségekkel összefüggésben sem. Ez igaz még akkor is, ha tudjuk, hogy egy, az eddigi szovjet nemzetiségi politikát (következésképp a jelenlegi román is) teragadó új kurzus csak hosszabb távon és közvetve érezhető hatását dél-keleti szomszédunknál. Ugyancsak a gyors ráhatás ellen szól az, hogy az alapprobléma a két országban jelentősen különböző: míg a Szovjetunióban a nemzetiségi kérdés alapvetően a soknemzetiségű állam szervezését jelenti, addig Romániában a többé-kisebbség viszonyban jelentkezik.

Gorbacsov a Központi Bizottság előtt elmondott beszédében röviden utalt a Szovjetunió, mint „az emberiség történetében egyedülálló jelenség” létrejöttének körülményeire és kitért, az ismert Lenin-Sztálin konfrontációra: Lenin a tagállamok szövetségét, míg Sztálin az orosz föderáción belüli autonómiákból álló alakulatot favorizálta. A főtájtár beszélt a „fehér foltok” felszámolásának igényéről, a „hibákról és a torzulásokról”, azonban ezt nem fejtette ki részletesebben, és a hibákat a távolabbi múltba helyezte vissza, pl. Sztálin áttelepítési politikáját bírálta a második világháború idején és azt követően. Végül a megvalósult nemzetiségi berendezkedési modell negatív és

„Az együttélő ellenség”

A román történész-publicisták az utóbbi években egyre gyakrabban ijesztgetik a román lakosságot a területi vesztélyeztettség rémével. Egy-egy évforduló kapcsán kampányzerűen jelennek meg a magyarsággal szemben ellenérzéseket kelto cikkek, olyan leírások, dokumentumok, amelyek szerint az utóbbi évszázadokban Erdélyben a magyarok gyilkolták a románokat. Radu Pălușan az Orizont című temesvári hetilap 1988. április 29-i számában közli, hogy amikor 1848. november 17-én a Máriássy János vezette két székely hadosztály visszatért Lippára (mindenkit) hűtlenséggel vádoltak és el kellett szenvedniük a fékevesztett székelyek dühét, amely szokás szerint, a város többségi, román lakossága ellen irányult. „A szokás szerint”-kifejezés: egyértelmű uszítás.

Vasile Vesa a kolozsvári Steaua decemberi számában meg nem nevezett magyar szerzőket vádol azzal, hogy „sajnálkoznak” afölött, hogy 1918 végén Erdély magyar lakossága nem robbantott ki polgárháborút. Különös, hogy írásában megemlíti az 1918. december 22-ére összehívott magyar népgyűlést – amely a románok képviselői által december 1-én kimondott egyetemes ellen lépett fel. Ennek szervezőjét, Apáthy István professzort lesovinsztázza, a székely hadosztályt, pedig „szoldos bandának” titulálja, azt az érzetet erősítve az olvasóban, hogy csak az „őshonos” románságnak volt erkölcsi joga Erdély hovatartozásáról szavazni, illetve, csak a román királyi csapatokat illeti meg a „hazafias, felszabadító” jelző.

Mircea Musat történész az RKP elméleti lapjában, az Era Socialistă novemberi számában cinikusan idéz egy 1944-ben megjelent könyvet, amely szerint az „1920-as igazságtalanságokért” nem a magyaroknak kellene siránkoznuk, hanem a románoknak, hiszen több román népszerűség magyar területen maradt. A novemberben még csak idézett kladvány, Milton G. Lehrer: Erdély – román föld című könyve júniusban reprintben megjelent a Tudományos és Enciklopédiai Kiadónál és a széles olvasótáborral rendelkező Flacăra magazin július 14-én ünnepélyesen bemutatta.

A bukaresti Luceafărul hetilap augusztus 5-i száma Ilie Ceausescu megjelenés előtt álló könyvéből közöl részleteket. A szerző szerint 1944 augusztusának végén Észak-Erdély magyar polgári lakossága Magyarországról utasítást kapott, hogy kommunista pártba szerveződjék és működjenek együtt a szovjet hatóságokkal, próbálják megnyerni azok rokonszenvét. Ezzel a lépéssel „jelentős mértékben bonyolították Észak-Erdélynek a román államba való visszailleszkedését.”

A „menekültkérdés” a román sajtóban

Jugoszláv lapok írják, hogy egy kétszázbeesett menekülő oxigénpalackba kapaszkodva, torpedóként siklott át a Dunán. Ugyanott egy szülés előtt álló anya is átúszta a folyamot, a szabad lét reményével. Nemrég gyerekholttestet sodort partra a Maros, Szatmáron pedig egy határőr lelőtt egy kerékpározó kislút.

És miközben a román-magyar határon naponta átlag 40-en szöknek át, Mihai Diaconescu a szebeni Transilvania című havilap áprilisi számában emlékeztet arra, hogy 1940-ben a bukaresti „Avram Iancu Otthon”-ban több mint 40 000 erdélyi román menekült fogadtak.

Petre Bărna határőr ezredes a Románia Liberă bukaresti napilapban azt írja: „a román határőrök a forradalmi vívmányok, a szabadság, a függetlenség, Románia Szocialista Köztársaság szuverenitása és

pozitív oldalait összegezve amellett tette le a voksát, hogy az lényegét tekintve kiállta az idő próbáját.

A nemzetiség politika legfontosabb politikai eredményének a népek államiságának kialakulását tartotta, és ezt az Orosz birodalomban korábban létező állapotokkal kontrasztban fogalmazta meg. Ezzel az érveléssel a gond az, hogy azóta a világ is nagyot haladt előre (pl. a volt gyarmattartók is biztosították a gyarmati népek túlnyomó többségének államiságát), azaz nem a múlt lehet az adekvát mérce, hanem a jelenkori modern világ hasonló megoldásai. A baltikumi köztársaságok 1940-es „csatlakozásáról” a főtájtár azt mondta, hogy az az érintett „népek választása volt.”

Ugy tűnik, hogy az állam egységének fenntartása olyan elsőrendűséget élvező cél, amelynek minden más probléma alá van rendelve, s a nemzetiségi politika megváltoztatására Gorbacsov számára is csak ebben az adott keretben képzelhető el. Ezt az érthetlenséget hivatott igazolni az a magyar fülelkek ismerős érvelés, hogy mindez történelmileg alakult így és az „idő kerekét nem lehet visszaforgatni”. (Ennek a fajta argumentumnak az a nyilvánvaló gyengéje, hogy összemosza az igazságot az igazságtalansággal, másrészt ami egyszer „történelmileg” így alakult, az máskor éppen „történelmileg” másként is alakulhat.) Az önrendelkezés kérdése is ennek a megközelítésnek van alárendelve; ezt – mondja Gorbacsov – nem lehet egy olyan egyidejű aktusnak tekinteni, amely csupán az elszakadáshoz

Románia Szocialista Köztársaság
Belügyminisztériuma
Nr. 707095/1989.8.10.

VI/8. dosszié

BIZALMAS

A Vámügyi Vezérigazgatóság
Republicii utca 16
I. ker. Bukarest

Vezérigazgató elvtárs!

Tájékoztatott bennünket arról, hogy az utóbbi időben a külföldről – USA, Franciaország, Ausztria és főként az NSZK (Neckermann, Otto, Quelle, stb. cégek) – érkező csomagok száma megnövekedett.

Ezúton felhívjuk a figyelmét arra, hogy az önk vámvitalalai nem mindig tartják be a román állampolgárok csomagátvitelét szabályozó törvényes előírásokat és nem ellenőrzik következetesen a küldő és a címzett között fennálló rokonsági fokat.

Ahogy ön 1988.2.16-án kelt levelünkben tájékoztattuk – melynek tartalmát minden vám- és postahivatallal közöltük – külföldről érkező csomag kiadása csak elsőfokú rokon számára engedélyezett.

A rokonsági fokot igazoló bizonyítvány mellett a címzettnak nyilatkozatot kell tennie, hogy nem rendelkezik valutával. Ellenkező esetben a vám-költséget valutában kell kiegyenlítenie.

Lelkeseknek és hozzátartozóknak a Bukaresti Néptanács 863/1987-es rendelete értelmében előzetesen be kell mutatniuk a kultuszminisztérium engedélyét.

Ha a címzett tagja egy olyan vallási közösségnek, amely a vallásgyakorlatot szabályozó törvények, illetve az 1969-es, 1972-es és 1986-os végrehajtási rendelkezések értelmében nem engedélyezett, a csomagot „értesítettük – átvételre nem jelentkeztünk” megjegyzéssel vissza kell küldeni.

Eszerint kell alkalmazni a FDUS* KB 1989.4.15-i plénumának határozatait.

Elvtársi üdvözlettel
Aláírás, pecsét

* A Szocialista Demokrácia és Egység Frontja

Ünnepi eltérések

Románia nemzeti ünnepe alkalmából Nicolae Ceausescu exkluzív interjút adott az SZKP KB lapjának. Az interjút közölte az RKP napilapja, a Scintea valamint az Előre című magyar nyelvű romániai napilap.

Az interjú szerzője, Borisz Avarcsenkó hatvan éven felüli vezető szovjet újságíró, a Pravda tudósítója. Kérdéseimre lendületesen, kapásból válaszol, őszintének és hitelesnek tűnt, bár tömön-datos válaszaiban semmilyen részlettel nem szolgált, és a beszélgetés mielőbbi befejezésére törekedett.

Elmondta, hogy eredetileg ünnepi cikket kívánt írni Romániáról, a nemzeti ünnep, augusztus 23-a tiszteletére. Azonban „a román elvtársak azt mondták, hogy mostanában az interjúk vannak divatban”. A találkozót augusztus 18-ára beszélgettük meg, előző nap érkeztem meg Bukarestbe. A megbeszélés időpontban a fővárostól kb. 35-40 kilométerre szállítottak – számomra ismeretlen helyre –, ahol delután négykor fogadott a főtájtár.

Kérdéseimre Avarcsenkó meg emondta, hogy a találkozó előtt személyi motozáson nem esett át. A beszélgetés négyesemkört zajlott – ha nem számítjuk a puffon lóó tolmácsot, aki – bár Ceausescu beszél oroszul – fordított. (A főtájtár az ötvenes évek elején a Moszkvai Katonai Akadémia hallgatója volt.)

Az előzetes egyeztetés szerint az interjú 50 percig tartott volna, ezért Avarcsenkó mindössze nyolc kérdést szándékozott feltenni. Ezeket nem kellett előzetesen írásban benyújtania (a reprezentatív interjúk kérdéseinek előzetes megírása általános gyakorlat, a személyes találkozások általában nem egyéb udvariassági látogatásnál.) Ezúttal azonban nem így történt, a beszélgetés másfél órát tartott. 25 kérdés hangzott el.

A hosszúra nyúlt interjú egy részét Avarcsenkó természetesen „kivágta”, így a Pravdában 13 kérdés-felelet jelent meg. Az Előreben azonban egy kérdéssel több szerepelt, amelyet Avarcsenkó nem ismert fel, sőt határozottan kijelentette, hogy ilyen kérdést nem fogalmazott meg.

Az egyes országokban zajló reformfolyamatokra burkoltnak utaló „pótkérdés” lehetőséget adott Ceausescu-nak, hogy kifejtse Románia egyéni útjáról vallott nézeteit és a külföldi események tanulságainak átvétele helyett a tapasztalatcserét részesítse előnyben.

A kérdés így hangzik: „A szocializmus elveinek konkrét alkalmazásáról szólna, gondol a mások tapasztalatának intelligens – külön hangsúlyozom az „intelligens” minősítést – felhasználására?”

A válasz elméleti: „...minden párt és minden nép tevékenysége révén, hozzájárulást nyújt nem csupán saját fejlődéséhez, hanem a világszintű forradalmi gyakorlat-hoz, tapasztalathoz és elmélethez – melyek általános értéké válnak.”

Az Előreben megjelent fordítás 23 százalékkal terjedelmesebb, mint az eredeti: a kiegészítések elsősorban Románia gazdasági, politikai sikereit taglalják és a távlatokat eszteliek:

„Az óhajtok, hogy a 2000. esztendőre magas kulturális és felkészültségi szinttel rendelkező munkássztyálunk legyen – vagy ahogy mi megfogalmaztuk, egy intellektuális munkássztyálunk, hogy megvalósítsuk a magas kulturális rendkező parasztságot, az intellektuális parasztságot, és ugyanakkor növekedjen az értelmiségiek általános ismeretszintje.”

Figyelemre méltó az a részlet is, amelyben az adósságtörlesztés utáni tervekről beszél (a zárójelk közé tett rész nem szerepel a Pravdában):

„Manapság a más államokkal való kapcsolatokban aktív mérleggel rendelkezünk – körülbelül 2,5 milliárd dollárral – és elhatároztunk, hogy részt veszünk a termelésben való kooperálásban és gazdasági objektumok megvalósításában más államokkal a román gazdaság lehetőségeihez mérten, még bizonyos hitelek nyújtásával is a gazdasági-társadalmi fejlesztésre.”

A Pravdából kimaradtak azok a részletek is, amelyek a nukleáris fegyverekről kötött szovjet-amerikai megállapodások jelentőségét igyekeznek leértékelni:

„Üdvözljük a közepes hatótávolságú nukleáris fegyverekről való lemondásra vonatkozó egyezményt is [bár jól tudott, hogy az csak cseppet jelent a nukleáris fegyverek óceánjában].”

A fordításnak vannak komikus mozzanatai is, például a Pravdában szereplő „kommunizmus” kifejezés helyett egy alkalommal az „emberiség aranyalma” szerepel mint szinonima. Vagy a Pravdában: „Olvasóink leveleikben azt kérdezik, hogy Románia és vezetése miként tudta felszámolni a küladósságot”. Ugyanez az Előreben:

„Mi többzet levelet kaptunk, amelyekben a csodálat jut kifejezésre Románia vezetése iránt, amelynek sikerült úgy vezetnie a népet, hogy felszámolja ezt a küladósságot.”

Olyan fontos témák, mint a területrendezés, a magyar-román viszony, a menekültügy azonban egyik interjúban sem szerepelnek, az ünnepi hangulatot a forradalmi sikerek felsorolása határozza meg.

P. L.

CSIKKARCALVY LEVENTE

A MAMÚ = Marosvásárhelyi Műhely egy 1978 körül kibontakozó, és 1980-84 között virágkorát élő erdélyi képzőművészeti csoportosulás, amely a Marosvásárhelyen és környékén élő, főiskolát végzett-végző, vagy önjelölt művészek köréből, az Apolló Ifjúsági Körből fejlődött ki. A MAMÚ része volt annak az internacionális szemléletű, neoavantgárd mozgalomnak, amelynek számos korábbi vagy párhuzamos megnyilvánulását fedezhették fel Magyarországon és a világ művészettörténetében.

A Marosvásárhelyi Műhely aktív tagjai azóta már áttelepültek (vagy áttelepülőben vannak) Magyarországra, más részük Ausztriában, az NSZK-ban, Svájcban, Izraelben, az Egyesült Államokban él. Otthon mindössze tízenketten maradtak.

Számomra 1981-ben kezdődött a marosvásárhelyi kapcsolat. Akkoriban még nem lehetett aggasztó híreket hallani Romániáról, mivel a határainkon túl élő magyarokról, vagy a szomszédos országok belső gondjairól semmit nem lehetett hallani. Így akinek nem volt közvetlen személyes kapcsolata erdélyiekkel, az vagy turistaként gyönyörködött a Hargitán, s a nyomort - ha észrevette - afféle „erdélyromantikának” gondolta, vagy elriadt a már akkor is feltűnően idő- és idegigényes határátkeléstől, és nem is ment arrafelé.

Mi a Fiatal Képzőművészek Stúdiójában saját gondolatainkkal voltunk elfoglalva. Éves kiállításunk a tagság határozott ellenkezése dacára Szegedre került, a szervezet vezetésében pedig arról folyt a vita, hogyan viszonyuljunk a Fiatal Írók József Attila Köré felfüggesztéséhez.

Egy tavaszi napon Kis Tóth Ferenc festőművész egy számomra addig ismeretlen erdélyi fiatalember, Krizbai Sándor társaságában keresett fel. Így tudtam meg, hogy fantasztikus tálra készülnek az erdélyi fiatal képzőművészek. Meg kellene nézni, -gondoltam- és a Stúdióknak valahogyan kapcsolatot kellene kialakítani a kinti képzőművészekkel.

1981. augusztus 25-én két személyautónyi Stúdiós művész futott össze Marosvásárhelyen, Krizbainál. Az estét-éjszakát a MAMÚ-s művészekkel töltöttük egy fekete, szigorú, vékonykeretes szemüveget viselő ember műtermében. A házigazda az ószi toledott tárlatról beszélt, majd azt mondta, ha már ilyen szépen együtt vagyunk, csináljunk valami akciót a „halmoknál”. Ő volt Elekcs Károly, s bár senki nem mondta, mégis látható volt abból, ahogy a többiek szavaira figyeltek, s ahogyan ezek a szavak vibráltak, hogy ó a társaság vezéregényisége. Szervezett, szerepeket osztott, s a többiek mindezt jóváhagyóan vették tudomásul. Mi beszélgettünk, ő beszélt.

Másnap mindenki azt hozott a Vizeshalmokhoz, amit tudott. Megáztunk ugyan, de felejtetetlen akcióként rögtönöztünk piros műanyag hurkával, fehér poliétillén csikkal, zöld füvel - és tüllel. Igazi MAMÚ + barátai akció volt ez.

Később körbejártuk a műtermeket. Több újságírásnál a szemünkbe ötlött, az Elekcs terveivel borított megjelent Ötödik évszak. Irigylkedve néztük e korosztály-antológiát, mivel itthon - bármennyire szerettük volna - soha nem sikerült egy kötetbe szervezni a fiatal írókat, költőket, képzőművészeket.

Megállapodtunk abban, hogy ősszel, ha tudunk, kimegyünk arra a nagy kiállításra, amelyet Sepsiszentgyörgyön szervez, rendez, kivételeg Baász Imre grafikusművész.

Itthonról Baással telefonon tartottam a kapcsolatot. Nem egészen értettem, hogy az őszből hogyan lett december, ám ma már inkább azon csodálkozom, hogy egyáltalán létrejöhett a tárlat.

Pár nappal az állásából után, hogy a világ megtanulta Jaruzelski tábornok nevét, mi Sepsiszentgyörgyön a Médium című kiállítás megnyitóján romániai képzőművészek neveit tanultuk. A Médiumról később elemző írást jelentettem meg (nehezen ment, mire megtaláltam a témától el nem rettenő folyóiratot: Jelenkor, 1983. január) A Médiumon három városhoz kötődő művész-társaság állított ki: a MAMÚ, a nagyváradiak, akik Dialóg kiállításuk anyagát mutatták be, és az aradiak, akik azt az évet a fa biológiai tulajdonságai, asszociációs lehetőségei kutatásának szentelték. A MAMÚ tagjai a helyszínen értékelték a munkákat - a már említettek kivételével velünk volt Garda Aladár, Nagy Árpád, Agoston Vilmos is. Hajnalig ültünk együtt, és a látottakról beszélgettünk. Ott volt még - Szászrégent és Nagyváradot képviselve - Ioan Bunus, (kultúrörökségeket összefoglaló egyénisége ragyogó munkái mellett szavakban is megmutatkozott), Antik Sándor Kolozsvár-

ról, Szilágyi Zoltán Bukarestből, aki épp Svájcban, egy díjtételről érkezett (animációs filmjéért kapta a nemzetközi elismerést). És természetesen jelen volt a Médium főhőse, a házigazda Baász Imre, akinek szervezése és kiállított műve egyaránt kiemelkedő volt. Őt később („méltó elismerésként”) elbocsátották állásából, s mintegy álló esztendeig zaklatták a kiállítás miatt.

Később, 1982-84-ben valamennyiüknél többször jártam - érdeklődve az elkészült munkák iránt, és igyekeztem némi szakmai tájékozódást nyújtó könyv- és sajtóanyagot kijuttatni az egyre nehezedő körülmények között dolgozó művészeknek. De a Vizeshalmokra többször nem mentem. És egyiküket, aki 1981 nyarán még részt vett a „piros hurka” akcióban, már nem láttam többé: a növekvő bizalmatlanság bizonyítatlanul is kivetette a társaságból. Egyre szűkült azoknak a tagoknak köre, akik teljesen nyitlak voltak egymáshoz.

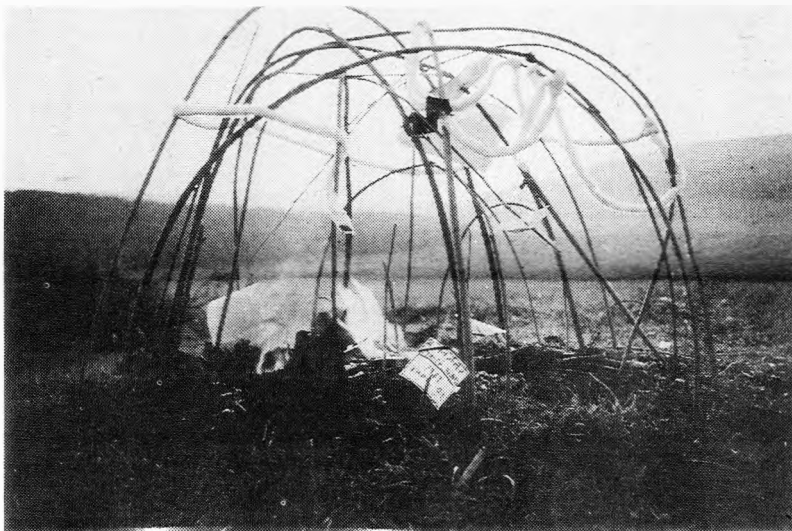
1982 szeptemberében Ioan Bunus átutazott Magyarországon - azóta nem jött kelet felé. Akcióval búcsúztatták. Égetéssel. Akárcsak a MAMÚ-t, 1983. szeptember 21-én, amikor biztossá vált, hogy rövidesen Elekcs is áttelepül Budapestre. Később jött Alex (Krizbai Sándor), Vilka (Agoston Vilmos), Szigye (Szilágyi Zoltán), hamarosan jön Judoka (Szabó Zoltán) és a többiek.

De Baász Imre ez év tavaszán - a finnországi ösztöndíj után - visszatartott Sepsre. Ez az írás szubjektív megemlékezés, ezért szubjektív lehet a befejezés is.

Európára tekintő képzőművészek csoportja volt a MAMÚ, amelynek közös programjához a felelem már nem volt jó alap. Es ráadásul, a Magyarországon, mint ablakon át Európába tekinteni szándékozók előtt a román határ egyre jobban becsukta zsalugátereit. Dolgozni, kitekinteni átjöttek tehát. Erdély szegényebb lett nélkülkük.

DR. CHIKÁN BALINT

A képeken:

- „Fehér Mál”, Vizeshalmok, 1993 (trajművészeti búcsú-akció)
- „A MAMÚ utolsó napja”, Vizeshalmok, 1983. szeptember 21. (tájművészeti búcsú-akció, a MAMÚ dokumentumainak elégetése)
- „A nagy kolbász”, Vizeshalmok, Marosvásárhely, 1981 (tér- és természet-interakció hosszú, piros nylonzsalakkal, papírzsalagokkal és -lapokkal, kötelekkel, égetéssel)

Újabb kampány a temetők ellen

Szeptemberben Gheorghe Pană, a Néptanácsok Ügyével Foglalkozó Bizottság elnöke két hihetetlenül kemény, fenyegető hangvételű körlevelet intézett a megyei néptanácsok végrehajtó bizottságának elnökeihez. A két dokumentumot teljes egészében, fordításban közöljük.

10320 sz. körlevél
1989. szeptember 9.

A Megyei Néptanács
Végrehajtó Bizottságának

Elnök elvtárs!

A megyékben és Bukarest municipiumban folytatott ellenőrzések során megállapították, hogy számos esetben nem tartják be a temetők kezelésére vonatkozó törvényes előírásokat.

Sok helyen továbbra is végeznek költséges munkálatokat (sírboltok, egyéb építmények) amelyek során jelentős mennyiségű anyagot, cementet, fémot, márványt és más használnak fel, vagyis alapjában véve értelmetlenül elpazarolnak.

„A temetők típus-szabályzatának” előírásait megszegve a szövetkezetek, vállalatok és magánszemélyek továbbra is különböző munkálatokat, átalakításokat végeznek, illetve új síremlékeket építenek, anélkül, hogy a temető gondnoksága közbelepné és biztosítaná a hatályban lévő utasítások és szabályozások betartását.

A néptanácsok végrehajtó bizottságai és irodái azonnal elemeznek a területükön lévő valamennyi temető helyzetét (függetlenül a temetők hovatartozásától) és a megyei illetve a Bukarest municipiumi néptanács végrehajtó bizottságának közvetlen irányításával azonnal foganatosítsák a legszigorúbb intézkedéseket a törvényesség visszaállítására és minden ezirányú törvényes előírásnak ellentmondó munkálat leállítására érdekében, a következők szerint:

- szigorúan tilos bármiféle új síremlék építése, valamint fém, márvány és magasabbrendű simitóanyagok használata. A sír kerülete csak alacsony, helyi anyagokkal vagy élénk növényekkel határolható el, megjelölésére pedig csak egyszerű, illő felirat használható.

- meg kell vizsgálni valamennyi sírbérleti okmányt, és tisztázni kell helyzetüket a hatályban lévő törvények és utasítások alapján. Ezzel együtt biztosítani kell valamennyi a temető gondnokságát illető bérleti díj beszedését.

- bármilyen, a törvény által engedélyezett, karbantartási, javítási vagy egyéb munkálatot csakis a temető gondnoksága végezhet el a helység néptanácsának igazolásával. A községek számára a megyei illetve a Bukarest municipiumi néptanács állítja ki az igazolást.

Kérjük tanúsítsanak megkülönböztetett figyelmet, hogy ezek az útmutatások hatékonyan és mindenre kiterjedően valósuljanak meg, és 1989. szeptember 25-ig értesítsék a Néptanácsok Ügyével Foglalkozó Bizottságot a tapasztalataikról és a konkrét intézkedésekről.

Gheorghe Pană
elnök

10400 sz. körlevél
1989. szeptember 13.

A Megyei Néptanács
Végrehajtó Bizottságának

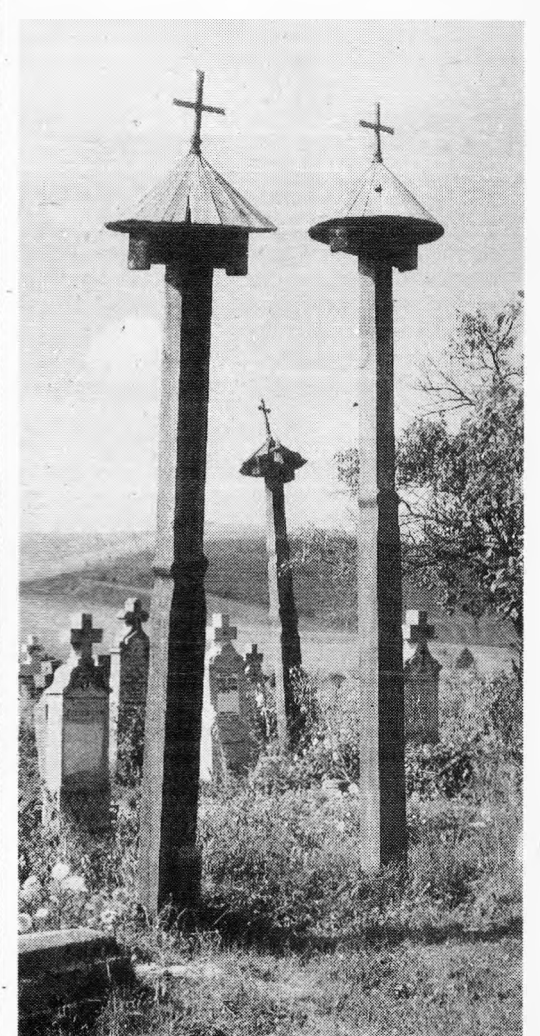
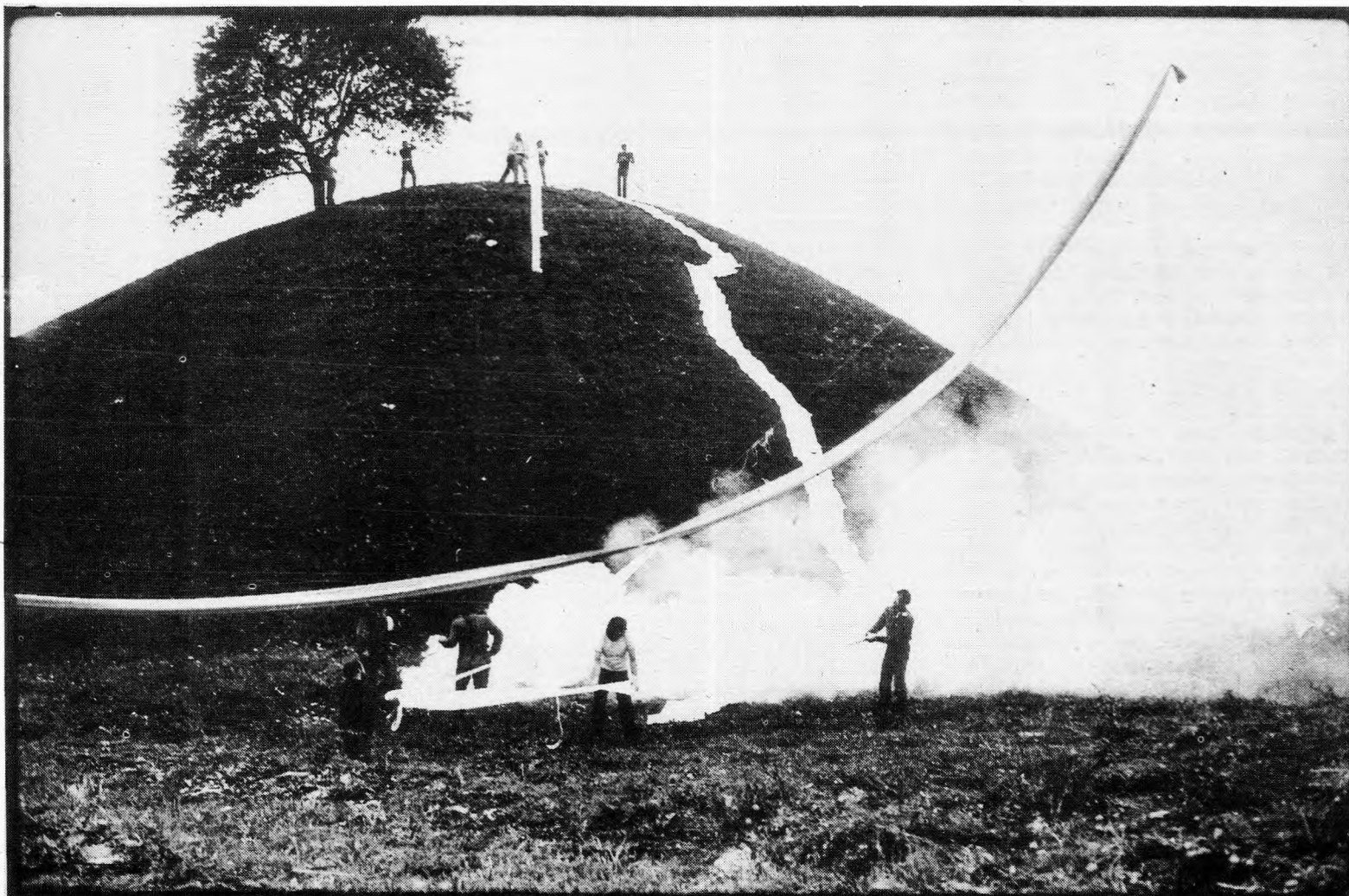
Elnök elvtárs!

A Néptanácsok Ügyével Foglalkozó Bizottság 10320/1989.09.9-i körlevelének utasításait kiegészítve emlékeztetjük arra, hogy szigorúan tilos a sírhelyek meghatározatlan időre (örökre) való bérbeadása.

Ugyiszintén tilos a 25 évre való bérbeadás is. Tehát a „helységek temetőinek és krematóriumainak kezeléséről szóló típus-szabályzat” vonatkozó előírásai érvényüket veszítik. Következésképp tilos a sírbolt építése is.

Kérjük tegye meg a fentiekből következő intézkedéseket a megye egész területén.

Gheorghe Pană
elnök

Kerekasztal-beszélgetés Romániáról

Európától Keletre

Személyes ismerőseinkkel, barátainkkal, az egyes emberekkel szemben érezhetünk sajnálatot, viszonyulhatunk szubjektíven, érzelmiileg hozzájuk, azonban a társadalmi-politikai jelenségeket, folyamatokat csak racionálisan, józanul és objektíven közelíthetjük meg, még akkor is, ha az események nem mindig úgy alakulnak, ahogyan mi szeretnénk. Ilyen kérdés a nemrég még tabuként kezelt Románia, Erdély, az erdélyi magyarság kérdése is.

Az Erdélyi Tudósítások szerkesztősége kerekasztal-beszélgetést rendezett erről a „tegnap” még kényes témáról. Az 1989. szeptember 26-án lezajlott beszélgetést a Magyar Rádió október 9-én közvetítette. 5. és 6. számunkban a beszélgetés teljes, szerkesztett szövegét közöljük.

Vendégeink: Michael Shafir, a román Szabad Európa Rádió kutatási osztályának vezetője, Claude Karnoouh francia antropológus, Schöpfán György, a London School of Economics tanára, Bodor Pál, író-újságíró, Szokai Imre, az MSZMP KB Nemzetközi Kapcsolatok osztályának helyettes vezetője.

M. Shafir: Ahhoz, hogy érzékeltsem, hogyan látom én a mai romániai helyzetet, engedjétek meg, hogy elmeséljek egy anekdotát:

Két orvos beszélget egy kongresszuson.
- Van egy nagyon érdekes esetem - mondja az egyik - az osztályomon van egy beteg, aki egyszerre AIDS-es és kolerás.

- Fantasztikus - válaszol a másik - és mivel kezeled?
- Pászkaival.
- Pászkaival? És az használt?
- Nem tudom, de ez az egyetlen, ami befér az ajtó alatt.

Romániában - képletesen - nem az AIDS vagy a kolera a probléma, hanem az AIDS a kolerával együtt. Ez egy olyan társadalom, amely számos szerencsétlen történelmi, társadalmi, kulturális és politikai adottság következtében nagyon kis lépéseket tett a rendszerrel, a hatalommal szembeni önmegvalósulás útján. Ezért nem lehet elképzelni egy igazi változást, amely ne érintse a társadalmat, függetlenül attól, hogy a változás felülről indul és folytatódik a társadalom szintjén, vagy a társadalomban kezdődik és átveszi azt a hatalom. Ezért nem hiszem, hogy arról kéne beszélnünk: mi lesz Romániával Ceausescu után, hanem arról, hogy mi lesz Romániával a jövőben. Ebből a szempontból Ceausescu elvesztéi jelentőségét.

Schöpfán Gy.: Én nem értek teljesen egyet azzal, hogy ennyire leértékeljük Ceausescu szerepét, mert neki - mint minden politikai vezetőnek - komoly szerepe volt abban, hogy Románia ma ilyen. Ha megvizsgáljuk Közép-Kelet Európát 1950-ben és 1990-ben láthatjuk, hogy az egyéni döntéseknek, az egyéni vezetőknek komoly szerepe volt országuk arculatának alakulásában. Ceausescu például meghatározó tényező volt abban, hogy Románia a 70-es években a nehéziparosítás mellett döntött, ami egy óriási csődtömeghez vezetett.

Ezt az óriási csődtömeget kizárólag csak a Ceausescu számlájára lehet írni, és nem lehet társadalmi vagy antropológiai struktúrákkal magyarázni.

Ettől eltérően egyetértek azzal, amit Michael Shafir barátom mondott: a román társadalom Ceausescuval vagy tőle függetlenül, beteg. Meggyógyításakor nagyon fontos, hogy ne csak a tüneteket kezeljük, hanem mutassanak rá ennek a betegségnek a lényegére. Véleményem szerint mindabban, amit Románia látott az utóbbi 20 évben elszűnt, a legfontosabb tényező a társadalom és a hatalom közötti beteges viszony volt. Persze ez nem az utóbbi évtizedekben vált ilyené, hanem már a kezdetektől fogva egészségtelen volt, mert a román társadalomnak soha nem volt alkalma megszokni az önröndelkezést, - autonómiára vonatkozó vágyait pusztán „sünyl” módon fejezte ki, és csak nagyritkán ellenkezett. Ilyen történelmi előzmények után nehéz elvárni, hogy a társadalom egyik napról a másikra autonóm módon cseleked-

jen. Ezért az a véleményem, hogy a Ceausescu-rendszer letűnése után a társadalom szétroncsoltsága tovább folytatódik, ugyanis Ceausescu - ebből a szempontból - maga is „csak” folytatta a román történelem egyik fő jellegzetességét, azt, hogy a hatalom mindig leigázta a társadalmat és igyekezett maradék autonómiáját is kiszívni.

Románia legnagyobb tragédiája talán éppen az, hogy ott nem zajlottak a kelet-európai társadalmakhoz hasonló folyamatok, nem alakult ki egy önálló tudattal rendelkező munkásosztály és az értelmiség is sokkal passzívabb szerepet játszott, mint mondjuk a lengyel.

C. Karnoouh: Hegel kifejezésével szólva: Romániában nem létezett civil társadalom és ennek ma sincsenek meg a nyomai. Ez egy archaikus ország, amelyet a gazdasági modernizmus medrére tereltek. Romániában egy régi, elavult diktatúra működik, civil társadalom nélkül, modern céllal. Ez így nem több egy karikatúránál.

Ákár csak a szisztematizálás, ami megjegyzem, nem román találmány; egész Európában alkalmazták; legjobb példa rá az átépített Nápoly.

Romániában viszont más a helyzet. Már Caragiale felfigyelt arra a századfordulón, hogy a román politikai osztály képtelen különbséget tenni aközött, ami eldobja, és aminek történelmi értéke van. De ennél is neveségesebb az, hogy míg a hatalom ódákat zeng a népet megtartó, fantasztikus parasztságról, amely a történelem zivatariban a vállain mentette át a tradicionális román népi kultúrát, addig ugyanez a hatalom buldozerekkel veri szét ennek az archaikus kultúrának a tárgyi bizonyítékait. A hatalmon lévő új, úgynevezett középosztály, (amelyet én franciául „paysan parvenu-nek nevezek), a felkapaszkodott paraszt, a szive mélyén gyűlöli a parasztságot, mert maga is onnan jön, és ezt szeretné minél hamarabb elfelejteni. Ez az az osztály, amelyik „szisztematizál”.

Szokai I.: Nekem is az a véleményem, hogy a román társadalom hagyományai - amelyeket az 1945 utáni események tovább bonyolítottak - a jövőbeni utat is befolyásolni fogják. Az egyik legnagyobb probléma szerintem is az, hogy nem jöttek létre lengyel vagy magyar mintájú automatizmusok, amelyek a polgári társadalmakat is működőképessé teszik.

Hozzátenném, hogy a román politikát ezenfelül egy egészségtelen nacionalista hangvétel is jellemzi, ami monolitikus hatalomgyakorlással párosul. Sajnos, a hatalom nacionalista célkitűzéseire a társadalom is bizonyos mértékig fogékony, mert ennek tulajdonítják azokat a nem elhanyagolható teljesítményeket, mint például Románia területi növekedése, ennek megszlárdítása, a viszonylag független külpolitika kialakítása. S bár ellentmondásos, de az adósságok visszafizetése is óriási eredménynek tekinthető.

M. Shafir: Véleményem szerint nem igaz, hogy a román lakosság a kommunizták nagy érdemének tekintti a területi növekedést, sőt a románok szemében a második világháború után az ország területe csökkent, hisz elvesztették Besszarábiát.

Erdélyt a románok nagyrésze jogos tulajdonnak tekintti és visszacsatolásában nem lát mást, mint az igazságtalan bécsi diktátum eltörlését. Ez a gondolkodásmód sokkal fontosabb, mint az, hogy történelmileg ki birtokolta először Erdélyt.

Es itt hadd tegyek egy kitérőt: ezt az alapjaiban nacionalista mentalitást Ceausescu nagyon is tudatosan használja fel rendszerének védelmére, úgy, hogy a demokráciát vezető magyar reformtörekvéseket összekapcsolja a területi követelések rémével. Az ő szóhasználatában a magyar nyitás nem lehet más, mint területi követelés. Erre a legjobb példa Nagy Imréék temetése, ahol bár egyetlen szó sem hangzott el Romániával kapcsolatban, - amit a románoknak nincs honnan tudniuk -, mégis a román sajtó revansizmusról, irredentizmusról beszélt.

Visszatérve az eredeti gondolatmenethez, a románok sohasem tulajdonították a kommuniztáknak Erdély visszacsatolását - az ő szemükben ezt bármelyik más hatalom megtehetné volna. Sőt, épp az újraegyesítést megvalósító kommuniztákat vádolták kezdetben antinacionalizmussal, mert hiszen a mai hangvétel 1958-tól kezdődően jelentkezik a román ideológiában.

Ami az adósságokat illeti, én úgy gondolom, hogy visszafizetésüket nem tekintik Ceausescu nagy sikerének. Ezzel kapcsolatban is elmondanék egy mai, bukaresti viccet: „Képzeld drágám - mondja a férj a feleségének -, most már tényleg semmink sincsen, még adósságunk sem.”

C. Karnoouh: Mint antropológus én elsősorban a tömegek tudatával, lelki világával foglalkozom. Ezért én sok tekintetben óvatossággal fogalmaznék. Számomra a román dilemma visszanyúlik 1877-ig, a függetlenség kivívásának pillanatáig. Ekkor a hatalom egy nyugatról átvett politikai modellt ráerősített egy olyan társadalmi masszúra, amit az utolsó európai „harmadikvilágbeli maradványnak” tekinthetünk. A belga alkotmányt szinte szóról-szóra lemásolták. Vagyis a politikai elit kifele megpróbált modernnek mutatkozni, ám befelé, a társadalom felé ugyanazokat az archaikus módszereket használta. Lásd a parasztok kényszermunkája a bojári birtokokon vagy az 1907-es parasztfelkelés, amely Európa utolsó archaikus parasztfelkelése. Jellemző, hogy az akkori értelmiség és a társadalmi elit döntő többsége teljes mértékben támogatta a lázadás verbe-fojtását. 30 000 ember pusztult el, ami borzalmasan sok. A társadalmi elit attól félt, hogy a hazafiasságtól mentes parasztság destabilizálni fogja az országot.

A következő fordulat az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlása volt, amit a románok mindenképpen csak

a csodának köszönhetettek. Ekkor az ország Nagy-Romániává alakult - de ez már nem ugyanaz az ország volt. Hogy miért? A Regát előtt is súlyos gazdasági-társadalmi válsággal küszködött. Efelé, a hatalmas csődtömeg fölé még a nyakába vette a nemzetiségek problémáját is. A magyarok és a németek eddig mint többségek léteztek, és nem tudtak mit kezdeni új állapotukkal. Ez katasztrófa volt számukra, de éppen ennyire katasztrófa volt Románia számára is. Felborult egy egyensúly, és egy olyan jellegű kérdés alakult ki, hogy: ki vagyok én és ki ő? Tulajdonképpen a Regát nem tudta megemészteni Erdélyt. És ez a helyzet ma is. Amikor az „emésztesési zavarokról” beszélünk, nemcsak a magyarokra és a németekre gondolok, hanem az erdélyi románokra is. Tapasztalatból tudom, hogy az erdélyi románság nehezen viseli a régi adminisztrációt, nem bírják az olteán stílust. Nagyon sok kisvárosban láttam, hogy a románok a magyarokkal és a németekkel, akikkel máig évszázadok óta egymás mellett élnek, sokkal toleránssabbak, mint régi testvéreikkel.

M. Shafir: Egy érdekes adalék a nemzeti kérdéshez és a kelet-európai demokrátiázáshoz: két évvel ezelőtt a Szabad Európa Rádió közvéleménykutatást rendezett a román turisták körében. A kérdés az volt, hogy milyen típusú vezetőt látnának szívesen Románia élén. Legnagyobb megdöbbenésünkre az első helyre Gorbacsov, a másodikra pedig Kádár került. És az, hogy egy román ember hazája élén oroszt vagy egy magyart lásson szívesen... nos Ceausescu tényleg Nobel-díjat érdemelne ezért, hogy ilyen gyökeresen átalakította a közvéleményt.

Bodor P.: Nem vagyok tudós szociológus, politológus, csak író, újságíró - igen egyszerű tényekre, összefüggésekre és ellentmondásokra mutatnék rá. A magyarok természetesen hajlamosak a romániai helyzetet csakis a kisebbségi magyarság szemszögéből megítélni, a diktatúrának mindenekeztől a kisebbséget sújtó, fájdalmas jellegzetességeire érzékenyek - miközben a romániai helyzet román bírálóit csakis a diktatúra általános, mindenkit egyaránt gyöttrő jegyét érzékelik. A magyarok mintegy politikai udvariaságból ismerik el, hogy Romániában nemcsak a magyaroknak nehéz, a rendszer román kritikusai pedig kegyes gesztusként bölintanak rá, hogy Romániában van kisebbség-élynomás.

Amíg e két egyoldalú nézőszög nem talál egymásra, nem egészíti ki egymást, nehéz Ceausescu utáni korszakról beszélni. En azt tartom a legtragikusabbnak, hogy az elmúlt húsz és nemcsak húsz esztendő kritikai elemzésének szellemi vagyona, s főként az elemzés tanulságainak szellemi tőkéje voltaképpen nem létezik. Romániában rég megszűntek a társadalomtudományi kutatásnak azok az intézményei, amelyekben ez a gondolati kincs felhalmozódhatott volna; no és persze, ha léteznének is intézményes keretek, azokban a mai Romániában nem a mai Románia kritikai elemzésével foglalkoznának.

Vannak kítűnő, Magyarországon jóformán ismeretlen román gondolkodók, szociológusok, politológusok, pszichológusok, akik a maguk módján rejtjelezve, nyilván megfogalmazták elemzéseiket, tanulságukat - amire azonban igazán szükség van a kűtteremtés érdekében, az aligha végezhető el magányosan, titokban.

Ez hallatlanul megnöveli a Románia határain kívül élő román gondolkodók felelősségét.

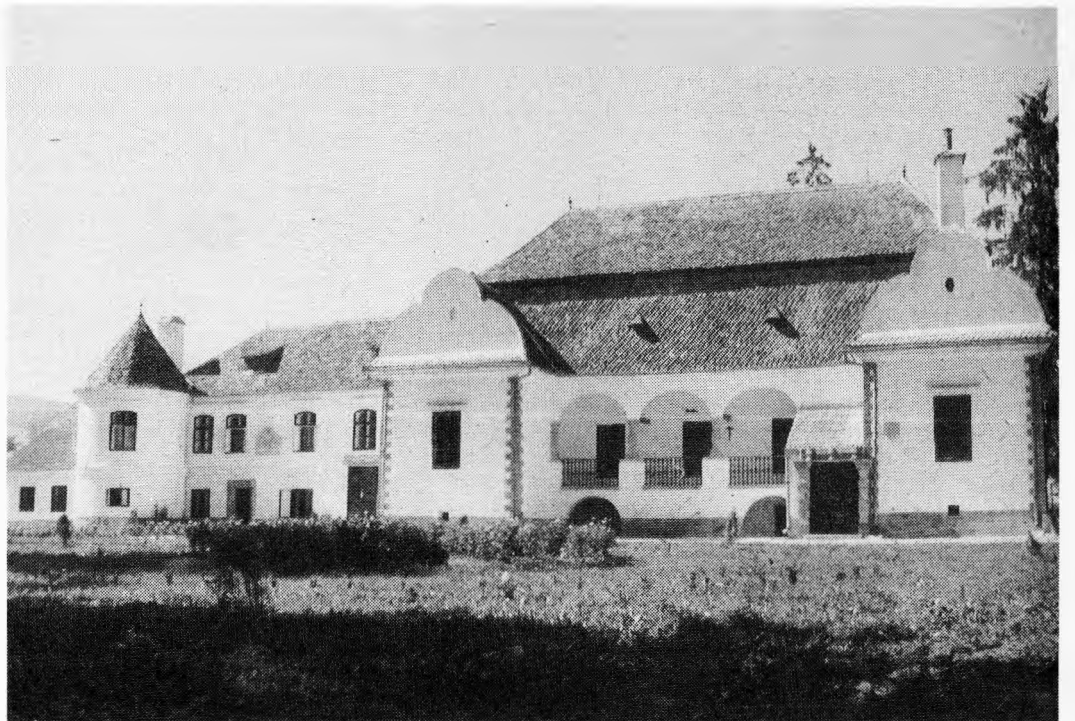
Hadd jegyezzem meg, bár sokak fülének ez igazán banális gondolat: a magyarok elsősorban az agresszív nacionalizmus miatt nem érzik otthon magukat a mai Romániában - ám, megdöbbenő módon, ebben a nacionalista Romániában a románok is egyre rosszabbul érzik magukat. Úgy tetszik, hogy ami magyar szemszögéből egyszerűen: román államnationalizmus - az az értelmes románok szemében nem a román nemzet igazi, jól felfogott érdekeit szolgálja... Talán ennek a ténynek a rejtett háttere lehetne a román-magyar együttműködés alapja. (folytatjuk)

Erdély veszélyeztetett öröksége

Európa közepén, németektől és szlávoktól körülvéve él közel 15 millió magyar és 21 millió román. E két nép találkozási pontja Erdély, hagyományos román nevén Ardeal, amit újabban az „erdőn túli” terület latinból vett elnevezése, Transilvania váltott föl. Itt, a Kárpát-medence hegyes, természeti szépségekben és ásványi kincsekben gazdag, közel 100 000 km² nagyságú délkeleti sarkában, egymás mellett, keverten és szétválaszthatatlanul él közel nyolc millió román, magyar és német.

Ma a romániai rezsim semmibe veszi az emberi jogokat és nyomorba dönti az egész országot. Számunkra az ott élő magyar kisebbség miatt különösen is fájdalmas, hogy mindez együttjár az ott élő nemzeti és vallási kisebbségek politikai és kulturális jogainak korlátozásával és erőszakos beolvasztásával. Ez ellentmond az ország alkotmányának és az érvényes nemzetközi szerződéseknek. A magyar-

ság és a többi kisebbség aránya egyre csökken, fenyeget kultúrájuk eltűnése, teljes megsemmisülésük. Ez merénylet az európai örökség és hagyományok ellen, súlyosan sérti az emberi jogok mind szélesebb körben tiszteletben tartott elvét, veszélyezteti Európa stabilitását és békéjét.

Az emberiség egyetemes kulturális örökségéért érzett felelősség és aggodalom jegyében a Képzőművészek Nemzetközi Szövetsége (Association international des arts plastiques - AIAP) 1988. szeptemberi varsói közgyűlése felkérte a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségét, hogy a soknemzetiségű Erdély sajátos kultúráját nemzetközi vándorkiállításra mutassa be Európa és a tengerentúli közönségének.

Kiállításunk Erdély szépségeire és tradicionális értékeire, az 1980-as évektől súlyosbodó elnyomás tényeire és következményeire szeretné felhívni a nemzetközi közvélemény figyelmét. Fotó: Fülepp

Olvásóink levelei

Munkabeszüntetés a kolozsvári Technofrigban

Az Erdélyi Tudósítások júniusi számában olvastam az Erdélyi Magyar Hírügynökség jelentését arról a spontán munkabeszüntetésről, amely május 10-én zajlott a hűtőgépeket és élelmiszeripari berendezéseket gyártó Technofrigban. Egyik ismerősöm a gyárban dolgozik és részt vett ebben a sztrájkban. Tőle tudom az alábbi részleteket.

Az említett nap fizetésnap volt. Dél előtt megérkezett a pénztárosnő és több munkás határozott kérésre felolvasta a béreket. Ekkor derült ki, hogy bár 100 százalékon felül teljesítettünk – mindenki többet vett, mint a kiszabott norma – bérünk alig éri el a 80 százalékot. Hasonló eset az idén már többször előfordult, ezért felbeszakitottuk a munkát és úgy döntöttünk, hogy nem vesszük fel a fizetésünket. Az akcióban körülbelül 300 munkás, románok és magyarok vettek részt. Leültünk, és vártunk. Mindössze 8-9 ember – rászorultak, betegek, alkoholisták – vették fel a fizetésüket. A műszak végéig sztrájkoltunk. Mivel mindenki jogosnak érezte ezt, hangulatunk jó volt, azzal az érzéssel vártuk a fejleményeket, „mint aki jól végezte dolgát”. Így telt el a nap, semmi nem történt. A délutáni műszak dolgozói ugyanígy reagáltak, nem vették fel sem a munkát, sem a bért. Kora délután megérkeztek a Securitate emberek. Nem jöttek be a műhelyekbe, a személyzeti irodában rendezkedtek be, és egyenként hívták azokat a munkásokat, akik korábban valamilyen kérelemmel (pl. lakaskérelem) fordultak az igazgatóságokhoz vagy valamilyen vétséget követtek el. Felszólították őket, hogy vegyék fel a fizetésüket. Atrocitás tudomásom szerint nem történt. A rabeszkítés eredményeként a dolgozók közel 35 százaléka átvette a csonka bért, sőt a megváltozott körülmények hatására részleges munkafeltételre is sor került, de másnap reggel mindhárom részlegen folytatódott a sztrájk. Ezt a műszakot nem is próbálták „megdolgozni”. A gyár munkarendje csak a harmadik napon tért vissza a megszokott mederbe.

A Technofrigban korábban sem spontán, sem szervezett munkabeszüntetésre nem került sor, ennek ellenére akciónk részleges eredménnyel zárult: a májusi béreket prémium formájában pótolta a gyár vezetősége. A fizetési gyakorlat azonban nem változott, csonka bért azóta is fizetnek.” Cs.L.

Fogarasi László, kézdívasárhelyi lakos, a bukaresti Palota építésénél dolgozott. Úgy megverték, hogy megsérült a lépe. A kézdívasárhelyi kórházban ápolták. Amikor elengedték, nem akart visszamenni Bukarestbe. Addig zaklatták, hogy a végén felakasztotta magát.

Kézdy

Tisztelt Szerkesztőség!

Hunyadban járva építőmunkásoktól hallottam az alábbi hírt, kirom, hátha érdekli Önöket.
Ez év tavaszán Ceausescu elnök Petrozsinyba kellett volna látogasson. Állítólag a fogadására kirendelt tömeg a város stadionjában fellázadt és a főtákar arcképet a stadion gyepe elégették. Ennyi a hír, hátha más többet is tud róla. Dr.

Keresztes András, 41 éves fuvaros, volt Kézdívasárhely (Tg. Secuiesc), Turóczy Mózes u. lakos megveretésének és halálának története

1988. december 27-én Keresztes András kb. 2 órával tartott Kézdívasárhely felé. A civil ruhában lévő Costache Augustin főhadnagy igazoltatta és kérdezte a fa eredetét. Keresztes András a civil ruhás rendőrnek nem igazolta magát. Costache Augustin átöltöztött és Ismét utolérte Keresztes Andrást, bekísérte a rendőrségre, ahol Stefan hadnagygal közösen megverték, majd megkezdtek a kihallgatást. Az érdekelte őket, hogy kinek akarta vinni, illetve korábban kinek vitt fát. A verés és a kihallgatás után hazaengedték.

1989. január 3-ig még háromszor verték meg és vallatták. Most már arra voltak kíváncsiak, hogy kinek van aránya a városban. Január 10-én ismét behívták kihallgatásra, egész nap benntartották, de nem verték meg.

Január 11-én újra berendelték. Keresztes András hazatért a esetét megírta, majd felakasztotta magát.

Felesége a bűcsüvelet mellékelte fejjelentette Costache Augustin főhadnagyot, Stefan hadnagyot, valamint Agache őrnagyot, a rendőrség parancsnokát férje megkínzása miatt. Felelősségrevonás nem történt.

Keresztes Andrást 1989. január 14-én temették el Kézdívasárhelyen.

Agache őrnagy 1987-ben Felsőlehményben (Lemniu) kihallgatás közben súlyosan bántalmazta Csáki Ferenc 53 éves TSZ-tagot. Veszéjt és máját szétrúgta, úgyhogy Csáki Ferencet a gazdasági rendőrségről mentővel szállították kórházba, ahol hamarosan meghalt. A halál okaként szívinfarktust állapítottak meg az orvosok. Az esetet kivizsgálták és Agache őrnagyot „büntetésből” Lemhényből áthelyezték Kézdívasárhelyre a gazdasági rendőrség élére. N. L.

Az Erdélyi Magyar Hírügynökség jelenti:

1989. szeptember 19-én a Zsil-völgyében, a Vulkan-1 lignitbányában több mint 100 halálos áldozatot követelő bányarobbanás történt. A halottak számához viszonyítva nagyon kevés volt a sérültek száma, mert a biztonsági berendezések nem működtek, és az események elcsúszása érdekében nem rendeltek ki mentőalakulatokat.

Az áldozatok között több, szakmai gyakorlatra a bányába küldött tanuló, illetve érettségi után ide helyezett fiatal volt. Információink szerint nagyon magas volt a nemzetiségiek aránya.

Hogyan történt?

1989. szeptember 27-én Ivan Gheorghe securitate alezredes a nagybányát (Bala Mare) lakása előtt parkoló gépkocsijával felrobban. Szeptember 30-án temették Szatmáron (Satu Mare). A hírek szerint az alezredes hírhedt kegyetlenséggel bánt azokkal a nőekkel, akik – a Romániában szigorúan tiltott – abortuszt kíséreltek meg.

Erdélyi Tudósítás Alapítvány bankszámlája:

ÁÉB 204-11787

Helyreigazítás

Az Erdélyi Tudósítások 4. számában tévesen jelent meg a Református egyház pécsei segélyszolgálatának címe. A helyes cím: Ilku Pál u. 12. 7632 Pécs

Egy házkutatás háttéréről

A hazai sajtó több ízben foglalkozott a Cs. Gyimesi Évánál tartott házkutatással. Két dologgal hozták összefüggésbe: Cs. Gyimesi Éva bátor kiállásával a bölcsészkar magyar szakos végzős hallgatói mellett, illetve „megismélték” a román belügyi szervek képtelen vádját, hogy élelmiszertel üzérkedik. Véleményem szerint a tények egyik fontos részletére derít fényt az Erdélyi Tudósítások 3. számában lévő interjú amelyben Doina Cornea lánya, Ariadna Combes a következőket mondta: „... Az emberek közötti szolidaritásnak egy szép példája, hogy édesanyámék gyakran kapnak élelmiszeresomogót Magyarországról. A házi őrzet és a beszerzési nehézségek miatt az sokszor a mindennapi életet jelenti...”

Valószínű, hogy az interjú készítője óvatosságból nem írta ki Cs. Gyimesi Éva nevét, hiszen akkor még nem volt ismeretes a zaklatás háttérre. A román belügyi hatóságok fő indítéka Cs. Gyimesi Éva ismételt kihallgatásakor – naponta tíz, tizenkét órát vallatták – az volt, hogy rendszeresen juttatott – külföldi, többek közt magyar segély-csomagokból származó – élelmiszereket a házi őrzetben lévő Doina Corneának. E segítségnyújtás nyilvánosságára kerülését a román hatóságok igyekeztek minden eszközzel megakadályozni: a Doina Cornea nevét tartalmazó vallomásokat hisztérikusán összetépték, és újakat traktáltak.

Úgy érzem, hogy mindez roppant fontos adalék a házkutatás háttéréhez, hiszen a román és a magyar értelmiségiek közötti szolidaritásról van szó, amely ez esetben az emberességi gesztus mellett egyfajta politikai azonosulást, rokonszellemet is takar. S. Árpád

Tassaly Kingát kétségbeesetten keresi édesanyja.

Aki tud valamit a több mint egy éve Magyarországon tartózkodó lányról, értesítse a szerkesztőséget.

Aki ismerte, segítsen

Egy olvasónktól kaptuk a következő levelet:

„Február elején a székelyhídi váróteremben találkoztam egy öregasszonnyal. Megkért, próbáljam meg kideríteni, mi történt a férjével, Fazekas Andrással.

1941-ben Szilágyosmihályon ismerkedtem meg. A férfi egy magyar kerékpáros egyeteghez tartozott. Vele együtt elment Esztergom-táborba, ahol a katonák harcokozói kiképzést kaptak, és Kiskunhalasra, ahol egy rövid ideig maradtak, mielőtt a frontra küldték őket. Azóta semmit nem tud a férjéről.

A kerékpáros század parancsnoka Somogyacsán lakott, 1987. január 5-én halt meg. Valószínűleg a század bármelyik katonája vagy a helybeli idősebb emberek még ma is emlékeznek a fiatal feleségre, akit férje nem engedett elmenni magától.”

Az eset reménytelenné tünik, de hátha valaki még emlékszik rájuk. Aki tud valamit Fazekas Andrásról, kérjük közölje velünk, mi továbbítjuk öv. Fazekas Andrásnak, Erdélybe.

Kérjük olvasóinkat, hogy aki Erdélyben járva hasonló esetekről hall, feltétlen közölje velünk, a pontosítás érdekében. Minden apró részlet fontos lehet. Az esetek leírását az ENSZ Romániával foglalkozó különmegbízottjának, Joseph Voguame professzornak adjuk át és elküldjük a többi emberi jogi szervezetnek is.

Ha lehetséges, kérjük szerezzenek vagy készítsenek fényképet az áldozatról, a családtagokról, az eset helyszínéről, a rendőrségről, a sírról – mert a kép hitelesíti a történetet. Nagyon fontos a szadista rendőrök neve, rangja, előlétele, illetve ha mégis történik kivizsgálás, felelősségrevonás, akkor annak eredménye.

Hiába...

Hiába süt fel a
fényes nap sugara,
ha vakságban szenvedsz,
nem láthatod soha!

Vakságunk nekünk is
immár elérkezett,
mert kicsi falucskánk
igazi árva lett.

Először megszünt
itt óvodának lenni,
aztán iskolában
sem maradt már senki.

Omlék az épület,
mely gazdátlan maradt.
Óvoda, iskola mintha menekülne,
mintha a faluban senki sem lenne.

Nem fogtuk fel ezt még
olyan szomorúan,
hogy falunk öregszik,
nemsokára kihal.

Talán ráébredni,
csak most fog mindenki,
mikor már a harang sem fog
a templomba híni.

Névtelen, népi verselő
Kalotaszeg, 1989

A szerkesztőség címe megváltozott. Új címünk:

Erdélyi Tudósítás
Budapest 1396
Postafiók 456.

Arad, 1989. október 6.

A tévéből, a lapokból csak annyit lehetett tudni, hogy a határról rengeteg embert visszaküldtek, autóversenyre hivatkozva nem engedtek senkit az emlékműhöz; a tömeg integtetett a koszorúzni jött nagykövet kocsijának, és talán az egyik templomban is történt valami. Azonban Arad canél több volt. Ünnepp, igazi ünnepp, történelmi esemény is talán.

A hidat, ami a Maros túlsópartjára visz, már hajnalban lezárták. Becsületesen szerint ötezer ember próbált átjutni az emlékműhöz: aradiak, környékeltek, Erdély más részéről valók és néhány magyarországi. Amikor látták, hogy nem lehet átjutni, sokan letették virágaikat és visszafordultak.

Egy szakállas férfi tizenéves lányával lement a partra, s a cölöpöknel a vízre tett két szál szegfűt. „Tanár. Tanári állása van. Van mit féltennie.” – mondja valaki.

A kitartóak – talán kétezeren – tovább állunk a hidnál. A magyar nagykövetet tizenegyor átengedik koszorúzni. Sokan latolgatjuk, mi lenne, ha körbevennék a kocsi és velemennék. Mi lenne, ha nem hagynánk magunkat? Ha együtt nekiindulnánk? Végül – szerencsére – csak állunk, s nézzük az egyetlen átengedett autót. S integtünk. A nagykövet átviszi sokunk virágait is.

Felóra várakozás a csöndben. Közben két feltűnően kőznapi külsejű ember fényképezi az arckokat a műcisiták által elzárt lépcső felől. Tüntetően néz vissza mindenki.

A visszatérő kocsi a hid mellé kanyarodik, a Park Szállóhoz. Körbeveszik: igaz-e, hogy autóverseny van? Igaz-e, hogy nincs több koszorú? Tényleg lebetonozták az emlékmű előtti területet? Igaz, igaz. A követ türelmes és megfontolt. Végighallgatja tíz embertől ugyanazt: miért nem engednek át?

Menjünk a katolikus templomba! – javasolja valaki. Vonulunk a régi főtér felé. Szokatlan látvány. A templomban sorra köre megvünk, letesszük virágainkat az oltár-

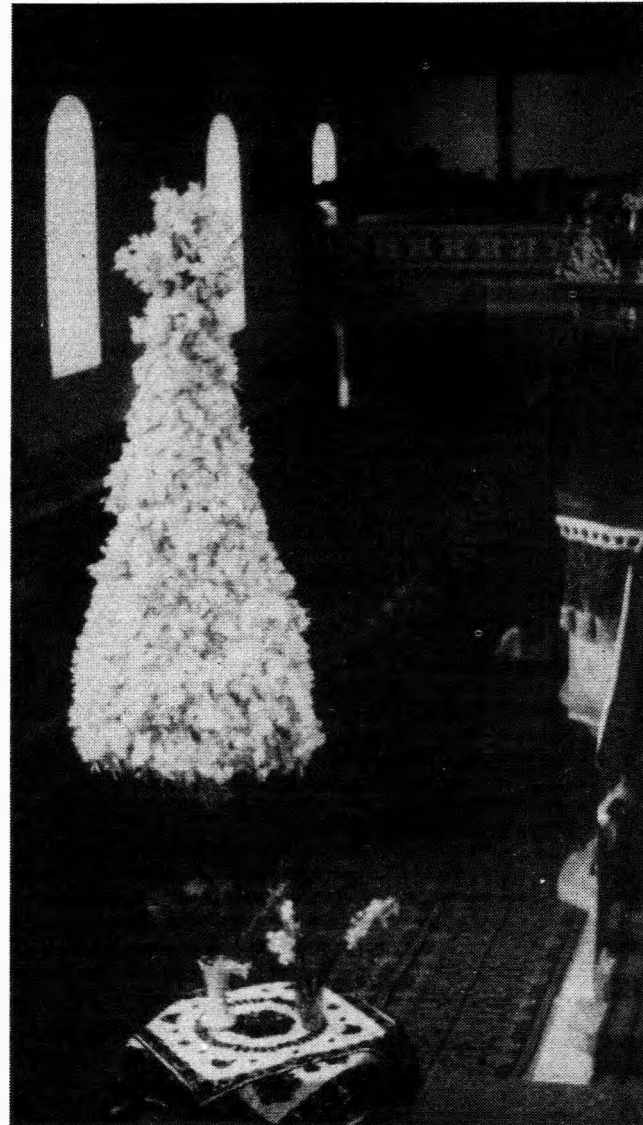
hoz. A Himnusz egy magyarországi kezd el. Utána Székely Himnusz. Sokan sirnak. Nem csak öreg nénikék. Valaki be megy a sekrestyébe, hátha lesz gyászmisze. Persze nincs. Imádkozunk magunk, majd énekelünk. Feláll egy aradi asszony: menjünk a hidra, nem fognak lónil S ha mégis...

Megkönyebbülésemre nem megyünk. A templom előtt állunk, énekelünk. Egy magyarországi nő háromcentis nemzetiszín szalagot vesz elő. Kőrömmollóval vágják apró darabokra. A mellettem álló asszonynak is jut, nekidodom a kabátomban talált biztosítótűt. Boldogan köszöni, aztán a szalagot a galléjára tűzi, a kabát alá. Lassan búcsúznak, szétszédülnek.

Innen Magyarországról nézve mindez nem sok, de Erdélyben, ahol az emberek a sorban állva alig mernek magyarul beszélni: rengeteg.

Ez az ünnepp számomra azt mutatja, hogy az önkény, a diktatúra alapjai valahol már repedeznek.

FLAISCHACKER JUDIT

A bánffyhunyadi virágharang

Augusztus 13-án nagy ünnepre szólított a református templom harangja; konfirmálást tartottak Bánffyhunyadon. A városka egykori plaeterén uralkodó impozáns templom XIII. sz-i eredetű, eróditmény jellegéből adódóan komor és méltóságtejes. Hőfehér falainak és szürkés-barnás zsindeletetejének szinharmoniaja, pompás méretel, megkapó arányai méltán teszik a város koronájává.

A belül jellegzetesen kalotaszegi istenházban 21 leány és 18 fiú konfirmált az idén, ami számukra az egyházközségbe való „beharangozást”, a vallási nagykorúságot jelképezte. A hagyományos szertartás Bánffy-hunyadon sajátos disztingcióval egészül ki, egy harang alakú koszorúval.

A „virágharang” kardvirágból készül, magassága meghaladja az egy métert, helye az úrasztal fölött van. A harangozó állítja össze, aki ezért a munkáért minden gyerektől 10 lejt kap. A kardvirágokat a konfirmandusok szerzik be. Három nappal az ünnepély előtt, kosarakkal felszerelve, csapatosan, gyalog bejárják a környező falvakat, és minden ház népétől virágot kérnek. A hat lecből álló váza az idén 950 szál fehér virág került. Pirost nem használhatnak, mert az már a magyar nemzeti szinekre emlékeztetne.

Néhány évtizeddel ezelőtt, amikor még virágvásárral tartották a konfirmálást, öregasszonyok kötötték a harangot fehér és lila orgonavirágból. Egy alkalommal pedig, az idők emlékezte szerint, szőrszabóból készítették.

Valaha a virágharang-állítás elterjedt szokás volt Kalotaszeg-szerte, Szatmáron még néhány évvel ezelőtt is kötötték harangot mezei virágokból. Jelenleg azonban – tudomásom szerint – csak Bánffyhunyadon és Magyarlónyan él ez a hagyomány. CS.L.

Használati utasítás Magyarországhoz

Lecke oktatásügyből (5.)

A hazánkban tartózkodó több mint 21 ezer menekült zöme fiatal, átlagéletkoruk 31 év. A legtöbben rendelkeznek általános és alapfokú szakmai ismeretekkel, ezért kétféle képzésre érdemes bővebben kitérni: a felsőoktatásra és a szakképzetlenség munka melletti oktatására, továbbképzésére.

Általános és középtankolási fokon

A tartózkodási engedéllyel rendelkező tanuló Magyarországon is megkezdheti az általános iskolai, gimnáziumi, szakközéptankolási, szakmunkás/szakiskolai tanulmányait. A felvételtől az iskola igazgatója dönt. A kérelem elutasítása esetén a helyi/városi tanács (művelődési osztályához) lehet fellebbezni. A tanulók jogai és kötelezettségei azonosak a magyar állampolgárokéval.

A tanulmányok folytatásának, befejezésének feltétele: az elvégzett iskoláról (évfolyamról) szóló okmány, igazolás bemutatása. Ennek hiányában elengedő, ha a szülő (gondviselő) az iskola igazgatója előtti írásbeli nyilatkozatot tesz. Az iskolapadba év közben is „be lehet ülni”, ám a tanulás megszakításának hosszától függően, osztályozó vizsgát kérhetnek. Az iskolai tanulmányok befejezésekor záróvizsgára (szakmunkásvizsga, érettség) csak az a tanuló bocsátható, aki legalább az utolsó évfolyamot Magyarországon végezte el.

Természetesen a menekült gyermekekkel szemben ugyanolyan követelményeket támasztanak, mint az itteni tanulókkal. Azonban sok esetben lemaradásuk, különösen a közismereti tárgyakból (irodalom, nyelvtan, történelem, matematika) olyan mértékű, hogy számos iskolában szerveztek számukra felzárkóztató nyári tábort, tanfolyamokat, korrepetálást (például a budapesti Telegi Blanka Gimnáziumban, melynek tevékenységét az UNICEF is támogatta).

Kinek melyik nyelv idegen?

A magyar ajkúaknak természetesen nem idegen nyelv a miénk, ám a menekült gyermekek szókincse eltér az átlagos köznyelvi szókészletről, így gyakran lépnek fel nehézségek az iskolai ismeretátadásban is. Nagy gond számukra az, hogy idegen nyelvként orosz tanulóknak, illetőleg most már köztudottan más választott nyelvet. Az alapok hiányában ebbe nem tudnak bekapcsolódni. Az oktatási jogszabályok értelmében a két évig nem tanult tárgyból - így tehát az idegen nyelvből is - felmentés adható. A kérelmet az iskola igazgatójának kell benyújtani. Az igazi megoldás persze az lenne, ha a lemaradást pótolni lehetne.

Az esti oktatásról

Aki elég erőt érez magában, hogy munka után beüljön az iskolapadba, annak érdemes fölkeresnie a kerületi/városi tanács ügyfélszolgálati irodáját (esetleg művelődési osztályát). Ott megtudakolhatja az általa keresett dolgozók általános iskolájának, gimnáziumának, szakközép- vagy szakiskolájának címét a városban/megyében. A felvételi követelmények iskolatípusonként eltérőek, de természetesen azonosak a magyar állampolgárokéval. A tanulás elősegítése érdekében érdemes a munkáltatóval tanulmányi szerződést kötni, ami tanulmányi szabadságot, munkaidő-kedvezményt és esetleg költségtérítést is biztosít. Szerződés hiányában általában erre nem tarthat igényt a továbbtanuló.

Az oklevelek, bizonyítványok honosításáról

A külföldön szerzett szakmunkás-bizonyítványokat honosítani kell, részben a munkavállalás, részben az esetleges továbbtanulás érdekében. Ha az adott képesítés belföldön is megszerezhető vagy az volt, úgy nincs akadálya annak, hogy a művelődési miniszter az okiratot honosítási záradékkal lássa el. A kérelmet tehát a miniszternek címezve a Művelődési Minisztériumba kell eljuttatni, mellékelve az oklevelet/bizonyítványt, annak hiteles fordítását, a tartózkodási engedély számát, adatait, valamint az eljárási illetéket. A honosítás bizonyos szakmai gyakorlatához, vizsga letételéhez is köthető. (A fordításkor illetéket kell fizetni, amelyet azonban előzetes kérelemre a helyi tanács átvállal a Letelepítési Alap terhére.)

A középfokú egészségügyi szakképzést igazoló oklevél honosítása a szociális- és egészségügyi miniszter feladata, ezért a kérelmet a városi/kerületi tanács egészségügyi osztályához kell benyújtani, ahonnan továbbítják.

Elérhető-e az egyetlen vagy főiskola?

Nem tudom, hogy az esti vagy nappali, esetleg levelező tagozatra jelentkező számára, mi jelenti a nagyobb nehézséget: az anyagi biztonság megteremtése a tanulás mellett avagy a felvételi vizsgákon való megfelelés. A játékszabályok természetesen itt is azonosak a magyar állampolgárokéival, ugyanazok a felvételi követelmények, az ösztöndíj, a tandíjmentesség vagy egyéb hallgatói kedvezmények feltételei. Fontos tudnivaló, hogy minden felsőoktatási intézmény szervez előkészítő tanfolyamot, erről a dékán hivatalok ill. tanulmányi osztályok adnak felvilágosítást ősz elején. A másik jótanács, hogy tanulmányi szerződést a nappali tagozatosok is köthetnek jövővő munkahelyükkel. A havi támogatás fejében vállalják, hogy diplomaosztás után 3-4 évet ott dolgoznak.

A felvételtől (ide értve a felsőbb évfolyamra való felvételt is) a felsőoktatási intézmény dönt. Ennek általános feltétele az előképzettség igazolása, illetve a megszakított tanulmányok dokumentálása (pl. lecke-könyvkivonattal) valamint a vizsgakövetelményeknek való megfelelés. Az elvégzett évfolyamok akkor számíthatók be, ha ismert a másik felsőoktatási intézmény képzési rendje, és igazolt az elvégzett évfolyam/vizsga.

Azt hiszem, a sajtó, a különböző politikai és társadalmi szerveződések kevésbé hívták fel a közvélemény figyelmét arra, hogy ma még viszonylag csekély anyagi erő árán nyerhetünk beilleszkedő, kímélt emberföket, míg mostani mulasztásunk holnapra szak-képzetlen, társadalmilag önállóan embereket produkál, akiknek támogatása, segítése milliókat emészthet fel. Ez a befektetés tehát valóban megéri!

Egyre gyakrabban hangzik el a panasz: türelmetlenek a magyarországiak, egy-kettőre az ember szemébe mondják, „minek jöttél ide, maradtál volna Erdélyben”...

A kenyeret féltik, a munkahelyet, a lakást - gondolná az ember. És ez talán érthető is lenne - de a nemzeti, erkölcsi szempontok mellett ne feledkezzünk el arról, hogy Magyarország lakossága évente 13 ezer emberrel csökken, körülbelül annyiival, ahányan Erdélyből érkeznek hazát, anyaországot vágyva.

Miért „román” a magyar?

Az alábbiakban azzal a szándékkal adjuk közre egy elkészített olvasónk levelét, hogy más véleményeket is megismerjünk, ismerjünk.

Tisztelt Szerkesztőség!

Egy éve tartózkodunk Magyarországon. „Zöld úton” érkezünk, az egyház segített ruhával, pénzsegéllyel. Ötezer forintot kaptunk ketten a férjemmel. A második héten beálltunk dolgozni. Albérletben lakunk. Többé semmi segínyt nem kaptunk, sem pénzben, sem lakásmegoldásban. És mégis, úton-útfélen azt hallja a hazátlan magyar menekült, hogy „ezeket a nyavalyás erdélyieket jobban segítik, mint minket”.

Lehet, ha fordítva lenne az egész, én is ezt mondanám. Mi tudjuk, hogy a lakás Magyarország gyenge oldala. Tudjuk, hogy a gazdasági helyzet is nyomasztóan nehéz. De mi is dolgozunk, és ugyanúgy fizetjük az albérletet, mint sokezer hazai ember.

Csak valahogy hiányzik a jóindulat... kevesen gondolnak arra, hogy nekünk a szülőföldünket kellett otthagynunk. A többség véleménye az, hogy azért jöttünk, mert itt van ennivaló, videó és farmerruha. Ez tévedés. De most már szívesebben kerülöm az embereket, belefáradtam a magyarizkodásba. Úgyis kevesen értik meg. Mégis, szeretném, ha sok ember véleménye megváltozna az erdélyi magyarokról.

Sz. Gizella, volt marosvásárhelyi lakos

Menekültstatisztika

1988. január 1.-1989. szeptember 30.

(Date despre refugiații)

Összesen érkezett (Au sosit in)	1988-ban	15 371
	1989-ben	10 761
		26132

Ebből

Visszaadtak (Au fost dati inapoi)	2221
Továbbutazott (Au plecat in străinătate)	2357
Hazatért Romániába (8-a intors in România)	508
Magyarországon tartózkodik (Au rămas in Ungaria)	21046

Nemzetiség szerint (Naționalitatea):

magyar (maghiar)	16805
román (român)	3097
német (german)	1144

Szakképzettség szerint (Calificarea):

szakmunkás (muncitor calificat)	51,5%
mezőgazd. szakmunkás (muncitor agricol)	2,5%
értelmiségi (intelectual)	7,1%
kiskorú és nyugdíjas (minor și pensionar)	15,4%
szakképzetlen (ne calificat)	23,5%

(A Menekültügyi Hivatal közlése alapján)

Cél Alapítvány

Szeptember 30-án a Budapest Sportszarnokban csodálatos hangulatú, délután 3-tól éjfélig tartó koncertet szervezett a Cél Alapítvány és a Multimédia Kft.

A bevételből, valamint a szponzorok és támogatók által felajánlott pénzből a Romániából áttelepült fiatalok továbbtanulását segítik. E támogatás elnyerésére a Cél Alapítvány Kuratóriuma évente pályázatot ír ki.

A Kuratórium tagjai: Pozsgay Imre, elnök, Demján Sándor, az MHB igazgatója, Fodor Lajos, a BME rektora, Somogyi Endre, a SOTE rektora, dr. Kocsis Elemér, Szócs Géza, Márton János, Chrudinák Alajos, Vadas Tamás, Vónecki Zsolt.

A Cél Alapítvány bankszámlája: MHB 202-11422

ÁLLÁSHIRDETÉS

Dabas határában a közeljövőben létrejön Magyarország első régióautó-múzeuma. Mellette panzió, szabadidőközpont létesül. A tulajdonos olyan földműveléshez, állattenyésztéshez értő székely ezermestert keres, aki gondját viselné a létesítményeknek és ellátná a tanyai gazdaságot. Cserébe lakást, földet biztosít az erdélyi család számára, és segít az indulásban. Érdeklődni lehet az Erdélyi Tudósítás címén: 1396. Budapest, Postafiók 456.

Az önállósodás útján

Erdély körök

Szeptember 2-3-án Szegeden rendezték meg az Erdély Körök első országos találkozóját

A tanácskozást vendégül látó Szegedi Erdély Kör egy tervezetet állított össze, amelyet a megjelent szervezetek képviselői elfogadtak:

„Nem vettük és nem vesszük jó néven az egyes szervezetek, illetve személyek exkluzivitást sejtető megnyilvánulásait, az olyan törekvéseket, amelyek az erdélyi magyarság és a menekültek egyedüli és kizárólagos képviselőinek, az erdélyi kérdés egyedüli szakértőinek nyilvánítják magukat... Elutasítjuk azokat a felsőbbrendűségben tetszelgő megnyilvánulásokat, amelyek idegenként kezelik az anyaországba érkezőket, segítségnyújtás címén kioktatják, lekezelik az erdélyieket, kezdeményezéseiket lerombolják.”

Ebben a szellemben hozták létre az Erdélyi Körök Országos Tanácskozó Testületét (OTT), amely egy demokratikus, konzultatív képviselői szerv szerepét töltené be, anélkül, hogy akár a legcsekélyebb mértékben is beleszólna a csatlakozott egyesületek, körök tevékenységébe. Minden Erdély Kör két-két tagot delegál a testületbe - amely a közeljövőben véglegesítendő szabályzat értelmében laza szervezeti keretet, ugyanakkor konkrét érdekképviseleti formát biztosítana az önszerveződő erdélyi egyesületeknek.

„Természetesen leszögezzük, hogy az OTT sem törekedhet kizárólagosságra és elismeri bármely nem-csatlakozott egyesület önálló kezdeményezési szabadságát” - olvasható az állásfoglalás-tervezetben. domonkos

Az Erdélyi Tudósítás - hűen a szegedi felajánlásokhoz - az információ továbbításában segíthet az OTT-nek. Tudomásunk szerint mind a mai napig nem sikerült összeállítani egy pontos címlistát a Magyarországon működő Erdély Körökről. Jó lenne, ha minden Kör röviden, egy-két oldalnyi terjedelemben bemutatkozna. A leírás tartalmazhatná a tagok számát, a tevékenység jellegét, gyakoriságát, a sikeres és sikertelen akciókat stb.

Az alábbi címlista hiányos és valószínűleg pontatlanságokat tartalmaz. Mégis közzétesszük a kiegészítés, pontosítás reményében.

Békéscsabai Erdélyi Kör
5600 Békéscsaba, István király tér 8. Pf. 260

Debreceni Erdélyi Egyesület
4010 Debrecen, Pf. 34

Erdélyi Magyarok Egyesülete
1573 Budapest, Pf. 145

Erdélyi Szövetség
1445 Budapest, Pf. 369

Esztergomi „Ábel” Erdélyi Közösség
2500 Esztergom, Deák F. u. 2.

Győri Erdélyi Kör
9021 Győr, HNF, Arany János u. 32-34.

Nagykanizsai Erdélyi Magyarok Egyesülete
8800 Nagykanizsa, Vörös Hadsereg u. 8.

Pécsi Erdélyi Fiatalok Klubja
7600 Pécs, Déryné u. 1.

Salgótarjáni Erdélyi Klub
3100 Salgótarján

Szegedi Erdélyi Kör
6700 Szeged, Toldy u. 2. - JATE Klub

Szentendrei Erdélyi Kör
2000 Szentendre, Vasúti Villator 55.

Székely Kör
HNF Pest-megyei Bizottsága
1054. Budapest, Steindl Imre u. 12.

Zalaegerszegi Erdélyi Kör
8900 Zalaegerszeg, HNF, Disz tér 7.

Erdély Művészetéért Alapítvány
1675 Budapest, Pf. 133

Erdélyi magyar és szász festőművészek képeiből rendezett kiállítást az NSZK-beli Münsterten az Erdély Művészetéért Alapítvány.

A kiállítás felett a helybeli katolikus és evangélikus egyház vállalt védnökséget. Az alapítvány ebből az alkalomból német nyelvű katalógust adott ki, mely nemcsak a kiállító hét művész (Antal Imre, Meta Hermann Hornung, Ince János, Páll Lajos, Fallos Sch. Jutta, Petkes József és Szécsi András) munkásságát ismerteti, hanem Erdély vázlatos történelmét, az erdélyi magyar és szász művelődési hagyományokat is felvillantja. A katalógust Hajdú Demeter Dénes és Ulrich Schneider írták.

In numărul trecut al revistei tinărul inginer moldovean — refugiat în Ungaria — a povestit cum a petrecut șase luni la construirea centralei atomice de la Cernavodă. De acolo a fost detașat la Palat.

Bastilia Bucureștiului

Prețul a cincii orașe

Am sosit în București la începutul lui 1987. Am lucrat la garajul prezidențial și la punctul termic al Palatului. Cealaltă parte a brigăzii lucra la apartamentele de pe Calea Victoriei Socialismului — asupra poporului, spuneam printre noi. În aceste blocuri vor locui membri guvernului, a aparatului de stația ministerului de interne și a forțelor armate. În funcție de rang vor sta mai aproape sau mai departe de Palat. De multe ori ne întrebam. Oare acești oameni actualmente nu au o locuință? Ba da, și nu oarecare, ci vile frumoase preluate de la membrii vechiului regim. Și oare, ei vor părăsi aceste vile de lux pentru a sta în apartamente normale de bloc? Nu cred. Deci vor avea două locuințe, și cele 15000 de apartamente de pe bulevard vor sta goale, cum stau goale cele 5000 de apartamente care sunt absolut gata. Și asta se întâmplă în București, unde constructorii nu ajung să finiseze un apartament, fiindcă familia stă jos pe stradă cu geamantanele.

Locuințele de pe bulevard sunt toate la fel, fără nici o deosebire de exterior sau interior. Sunt gata mobilate, au 2,3 sau 6 camere relativ mici. Deci sunt locuințe normale, fără lux deosebit, numai că instalațiile sanitare sunt făcute cu grijă din materiale bune.

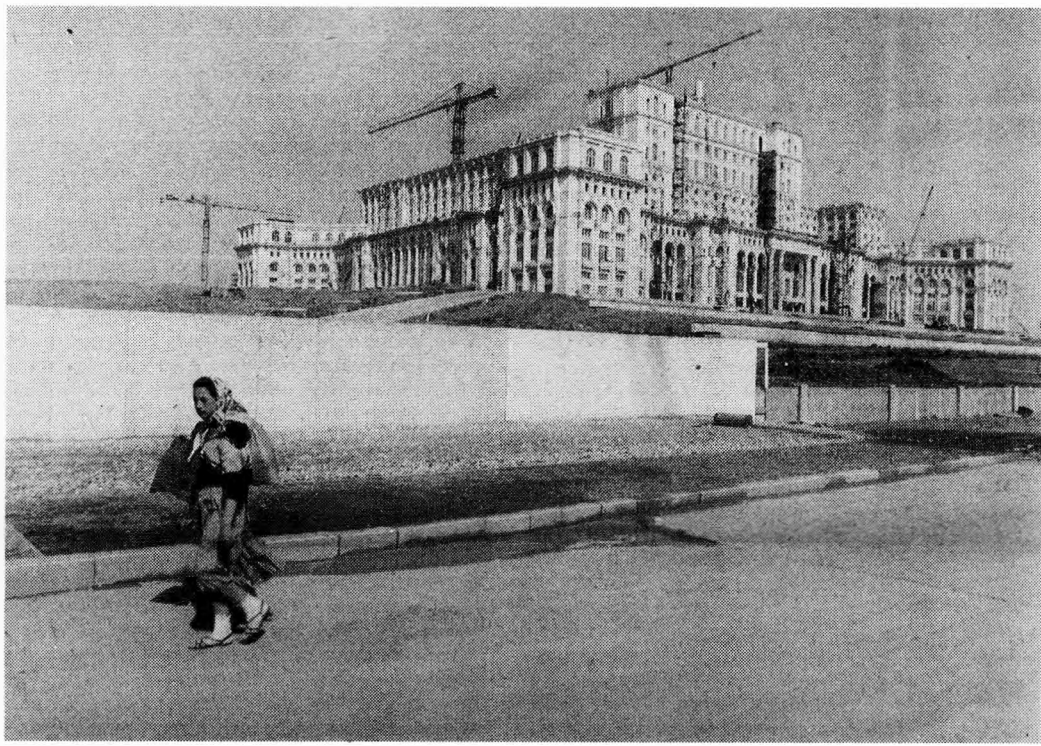
Garajul prezidențial este exact pe locul stadionului Republicii, care s-a demolat. Este proiectat pentru 2000 de mașini. Garajul este supradimensionat ca structură, din teama proiectanților, ca la o adică să nu pățească ceva. Coeficientul de siguranță este triplul celui normal. De exemplu secțiunea unui stîlp ar trebui să fie 60 x 70 cm, aici este 120 x 180 cm. Citeodată cînd treceam prin secția unde se făceau acești stîlpi prefabricați și vedeam ce armatură au, mă îngrozeam. Simțeam că mi se furnică pe spate, fiindcă din fierul ce s-a băgat acolo, altundeva ar fi făcut cincii stîlpi normali, fără ca aceasta să afecteze capacitatea portantă. Cred că la un cataclizm natural, clădirea s-ar întoarce în pămînt, dar nu și ar modifica forma. Această structură are și palatul, unde lucrează un trust special pentru lucrări prezidențiale: Trustul Carpați, format din peste 20 000 de oameni. El are un salariu mai ridicat, cu condiții bune de lucru și cazare, au magazine și cantine separate. Deci este o elită.

O singură dată am avut ocazia să intru în clădire. Noi o numeam Bastilia, fiindcă are o structură atât de masivă. Era în stadiu de finisaj, care se făcea cu o fantastică grijă. Din toată țara se trimitea acolo tot ce este mai bun, începînd de la ciment, pînă la lemn sau marmoră. Un exemplu: cele mai costisitoare sunt ferestrele. Pe interior ele au un aliaj special de aluminiu, care nu și modifică forma la temperatură, iar exteriorul este făcut din lemn de Nepal — cel mai scump lemn din lume-cu crustații manuale. O singură fereastră costă 500 000 de lei, și clădirea are mai multe mii de ferestre. Din costul total al clădirii, care va depăși 60 miliarde de lei, s-ar fi putut construi cincii orașe a 30 000 de locuitori,

cincii orașe complete cu magazine, cinematografe cu tot.

Cînd am intrat în Palat am început să umblu prin clădire, și numai după patru ore am reușit să ies, m-am pierdut în labirint, deși sint constructor. Sub pămînt Palatul are o adîncime de 40 de metri adică zece nivele subterane și 35 metri deasupra pămîntului. Este și un refugiu nuclear, cu pereți de 1,5 metri grosime, cu plumb în interior.

La finisajul Palatului se face o risipă, că simțeam că mă cuprînde groaza. De exemplu, sint pereți placați cu lucrări de artă, plăci de marmoră din Carrara sculptați. Se monta peretele, Tovarășul trecea, și dacă nu-i plăcea, muncitorii spărgeau peretele cu ciocanul. Și iarăși se proiecta, se sculpta, se monta. Dar Tovarășul nu

spunea de ce nu-i place sau cum ar trebui făcut. După vizită se adunau proiectanții, designerii și se gîndeau, de ce nu i-a plăcut. Tone de marmoră lucrată au fost distruse, erau cazuri în care un perete a fost dat jos de cincii ori.

Dar să vă povestesc și un caz unic de economie. Într-o noapte eram de serviciu; turnam postamentul unei scări de pe care cuplul prezidențial ar fi privit Construcția. În această fundație am băgat 10 tone de beton. Spre dimineață viceprimministrul Ion Dincă m-a chemat urgent la el, și a început să urle: ce fel de risipă se face aici. Mi-a poruncit să modific lățimea primei trepte de la 40 la 20 de centimetri, fiindcă așa se economisesc de două ori 20 de centimetri de scindură de cofraj. Mă uitam lung la treapta aceea și simțeam că mi se rupe creierul în două.

4. numărul nostru a fost trimis în România și în Ungaria. În numărul nostru a fost trimis în România și în Ungaria. În numărul nostru a fost trimis în România și în Ungaria.

A bukaresti Bastille

Öt város ára

1987 elején érkeztem Bukarestbe. Az elnöki garázs és a Palota hőközpontja építésénél dolgoztam. A brigád másik része azokat a tömbházakat építette, amelyek a Szocializmus Győzelme (a nép fölött — tettük hozzá) sugárutat szegélyezik. Ezekben a tömbházakban állítólag a kormány, az államapparátus, a belügyminisztérium és a fegyveres erők tagjai fognak lakni. Minél magasabb a rangja az illetőnek, annál közelebb van a lakása a Palotához.

Gyakran beszéltek egymás között: vajon ezeknek az embereknek jelenleg nincs lakása? De van, és nem is akármilyen, jórészt a régi rendszer tagjaitól „örökölt” gyönyörű villák. És vajon ott fogják hagyni a villájukat, hogy tömbházakba költözzenek? Nem valószínű. Vagy talán két laká-

áthaladtam azon a részlegen, ahol ezeket az előregyártott elemeket öntötték és láttam, hogy mennyi vasat tesznek bele, elborzadtam. Mérnök vagyok, tudom, hogy ebből a vasból másutt öt oszlopot csináltak volna, anélkül, hogy számottevően befolyásolná a teherbíró képességet. Egy természeti katasztrófa esetén, a garázs inkább befordul a földre, mintsem hogy alakját megváltoztassa.

Ugyanilyen a Palota szerkezete is. Egy speciális, az elnöki megrendelések teljesítésére hivatott brigád dolgozik ott, a párt vállalata: a Kárpátok Tröszt. Ez 20 000 emberből áll, akiket rendszeresen megfizetnek, normális körülmények között laknak, külön üzleteik, éttermeik vannak.

Egyszer egy barátom segítségével sikerült bejutni az épületbe — mert ehhez különleges engedély kell. A munkások Bastille-nak „becéztek”, annyira masszív a szerkezete. A belső kiképzést végezték, hihetetlen gondossággal. Az egész országból ide küldenek mindent, és mindenből a legjobbat — a cementtől a fátig. A legjobb példa az örület szemléltetésére: az épület legdrágább része: az ablakok. Belülről a keretet egy különleges alumínium-ötvözet borítja, amely nem változtatja méretét a hőmérsékleti ingadozásokra. A külső rész pedig valamilyen nepáli fából készül — ez a legdrágább fa a világon —, amelyet kézzel faragnak és különleges lakkokkal kezelnek. Egy ilyen ablak 500 ezer lejbe kerül. Az épületnek több ezer ablaka van. Egyszer kiszámoltam, hogy a Palota árából — kb. 60 milliárd lej — öt, 30 ezer lakosú várost lehetett volna építeni, mozzival, üzletekkel, mindennel.

Amikor bejutottam a Palotába, elindultam körülnézni, és négy óra múlva jutottam ki. Eltévedtem a labirintusban, pedig építész vagyok. A Palota 35 méterrel emelkedik a föld fölé, a föld alatti tíz szint pedig 40 méter mély. Együttal nukleáris óvóhely is, falai másfél méter vastagok, bennük ólom van.

A Palota építésénél is fantasztikus a pazarlás. A közfalakat művészi alkotások, carrarai márványból készült domborművek borítják. Miután felerősítik a domborművet, az Elvtárs megszemléli, és ha nem tetszik neki, a munkások leverik a márványlapokat, összetörik. De az Elvtárs nem mondja meg, hogy mi nem tetszett vagy hogyan szeretné. Ezután összeülnek újra a tervezők, a művészek és próbálják kitalálni, hogy mi volt a baj. Tonnaszámra pocsékolták a megmunkált márványt, volt olyan fal, amelyet egymás után ötször vertek le.

Végeztül hadd meséljek el egy takarékosági esetet is. Egy éjjel szolgálatos voltam, annak a lépcsőnek „magaslesnek” az alapzatát öntöttük, ahonnan az elnöki pár fogja nézni az építkezést. E két személyre tervezett lépcső alapozásához 10 tonna betonot használtunk fel. Hajnal felé sürgősen magához hivat Ion Dincă, miniszterelnök-helyettes, és a lépcsőre mutatva ordítja, hogy miféle pazarlás folyik itt. Rámparancsol, hogy az első lépcsőfok szélességét csökkentsem 40 centiről 20 centire, mert így megspórolunk kétszer 20 azaz húsz centi zsaludeszkat. Nem tudom mennyi ideig meredtem arra a lépcsőfokra és éreztem, hogy középen kettéválk az agyam.

suk lesz és ez a 15 000 lakrész üresen fog állni? Mint ahogy üresen áll az az 5000 lakás, amely már elkészült. Történik ez Bukarestben, ahol az építők nem tudják befejezni a belső munkálatokat, mert a család bóröndökkel áll lent az utcán.

A sugárúti lakások egyformák, külső-belső különbségek nélkül. Két, három vagy hat — viszonylag kis — bútorozott szobából állnak. Az egyetlen luxus, hogy az egészségügyi berendezéseket jó anyagokból, gondval készítették.

A 2000 autót befogadó elnöki garázs a lerombolt Republici stadion helyén van. Az építészek — nyilván félelemből — alaposan túlméretették a szerkezeti elemeket, háromszorosan biztonsági együttthatóval dolgoztak. Elegendő lett volna a 60x70 cm-es vasbetonoszlop, ehelyett 120x180 cm keresztmetszetűeket használnak. Néha, amikor

A OBȚINE LOCUINȚA ESTE FARA SPERANȚA ?

(Cazare — imobil — credit pentru refugiați)

Possibilități de cazare. În capitală și în unele orașe din țară consiliile populare și bisericile au înființat locuințe provizorii, deoarece în unele cazuri aceasta este unica posibilitate pentru acei refugiați care nu au rude, cunoștințe sau au venit nu demult. Sperăm că în scurt timp se vor deschide stațiile de primire a refugiaților, unde se vor asigura condiții mai bune de cazare. Pe baza deciziei ministerului de interne în toamnă se va deschide stația pentru refugiați din Hajdúszoboszló și mai tirziu încă două centre la Békéscsaba și Bicske.

Chiria. Dacă am reușit să găsim o locuință în chirie, trebuie să stabilim cu proprietarul modul de plată, respectiv, care sint condițiile contractului, care sint camerele pe care le putem folosi și modul de reziliere a contractului. Este indicat ca în cazul cînd proprietarul dorește să desfacă contractul, să-și semnaleze intenția cu cel puțin 15 zile înainte de părăsirea locuinței. Proprietarul trebuie să semneze foaia de declarație a adresei. Este indicat să plătim prin poștă, astfel vom avea un act prin care putem dovedi acest lucru.

O altă posibilitate, mai rară, este cînd refugiații primesc locuințe de la consiliul orașului unde se vor stabili sau de la întreprinderea care i-a angajat. Acest lucru poate fi stabilit în contractul de muncă: de această posibilitate beneficiază mai

ales medicii, profesorii și farmaciștii stabiliți în provincie. Întreprinderea poate închiria locuințe de la IBUSZ pentru refugiați. Deoarece tarifele acestor locuințe sint mari, consiliul — în unele cazuri — poate plăti o parte din chirie, la cerere. Cererea se face de către întreprinderea sau de către refugiat și este adresată Fondului de Stabilire (Letelepedési Alap).

Și contractul de întreținere este o posibilitate. În acest caz avem nevoie de permisul emis de consiliul popular.

Să cumpărăm imobil? Există relativ multe locuințe abandonate. Fondul de Stabilire (Letelepedési Alap) ne poate ajuta în cumpărarea acestor locuințe, iar consiliul popular poate asigura un ajutor de cel puțin 100 000 de forinți. În mod excepțional, în cazul familiilor cu mai mulți copii, ajutorul poate atinge suma de 400 000 de forinți. Cererea se depune la consiliul popular, dar avem nevoie și de diferite autorizații: ca de exemplu aprobarea Centrului de Bancă (Pénztintézet Központ) — care poate fi procurată la adresa următoare: Budapest IX. Szamuely u. 38. III/301, în termen de 10 zile de la încheierea contractului de cumpărare. O parte a ajutorului primit de la consiliul popular nu trebuie replătit, iar cealaltă parte se consideră împrumut fără dobîndă pe termen de 5-15 ani.

Despre obținerea creditului. Pentru a cumpăra un imobil în Budapesta, trebuie să dovedim o sedere permanentă de 5 ani în capitală și un contract de muncă existentă cu o întreprindere din capitală. Dacă aceste condiții nu sint îndeplinite, trebuie să cerem o scutire de la Consiliul Popular din Budapesta (Fővárosi Tanács).

În cazul unei donații — deci nu numai în cazul cumpărării — avem nevoie de aprobarea Centrului de Bancă.

Și în cazul în care refugiatul cere credit pentru construirea unei locuințe este nevoie de aprobarea Ministerului de Finanțe — respectiv a Centrului de Bancă.

Încă odată despre credit. În afara ajutorului dat de consiliul popular, refugiații — ca și cetățenii maghiari — pot beneficia de ajutorare și diferite subvenționări social-politice etc., cu condiția de a avea permisul de stabilire și un chezaș. Dacă nu avem rude sau cunoștințe — putem cere garanție consiliului popular local.

Creditul dat de locul de muncă diferă de la o întreprindere la alta. În cazul în care angajatul părăsește întreprinderea înainte de termenul fixat în contract — care este între 5-10 ani —, sau desface contractul de muncă — întreprinderea poate sancționa grav salariatul și are dreptul de amendare. De altfel și acest credit este fără dobîndă!

Familile cu mai mulți copii au dreptul la beneficiul social-politic: acest ajutor se cere de la OTP (casa de economii) local, cînd se cumpără o locuință valorificată de către consiliul popular și la stabilirea prețului de vânzare se ține cont de numărul întreprinderilor. Această sumă poate fi stabilită între 50 000-450 000 de forinți. Avînd în vedere că suma depinde de numărul copiilor (se țau în considerare și copii rămași în România) la ridicarea creditului este nevoie de declarația scrisă a părinților. Restituirea creditului se face în rate, dar refugiații care construiesc casa sau participă la construirea caselor „în colectiv” pot avea ca avantaj o rată favorabilă. Dobînda creditului de construcție în momentul actual este de 20%, și din păcate are o tendință crescătoare.

Ende September fand in Güssing (Nemetújvár) - Burgenland die 14. Güssinger Begegnung von Mundartforschern, Mundartautoren und Freunden der Volkakultur statt, deren Thema die Dorfzerstörung - Dorferneuerung von Südtirol bis Siebenbürgen war. Dabei wurde diese Problematik von literarischer, volkskundlicher und aktuell - politischer Seite beleuchtet. Die Referenten dieses traditionsreichen Symposiums (gestartet Anfang der 70er Jahre) waren Professoren, Experten und Autoren aus Bayern, Österreich, Südtirol, Ungarn und Siebenbürgen.

Das größte Interesse erweckte die Podiumsdiskussion zum Thema „Deutsche Dörfer im Umbruch: von Südtirol bis Siebenbürgen“. Dabei stellte der Salzburger Journalist Gerhard Neureiter seinen erschütternden Live-Bericht, sein Buch über die „Zerstörung der Dörfer, Lokalangenehm in Siebenbürgen und im Banat“ (Universitätsverlag Anton Pustet, Salzburg, 1989) vor. Der Autor war inkognito in Verkleidung eines Touristen wochenlang durch die zum Tode verurteilten Dörfer gereist.

„Auf einem alten Kulturboden Europas in Rumänien droht die Vernichtung von 7000 Dörfern und mit ihnen das Ende einer deutschen und ungarischen Minderheit im Banat und in Siebenbürgen. Bäuerliche Bau- und Wohnkultur, bodenständiges Kunsthandwerk und liebevolle Heimarbeit, Schätze, die in zivilisierten Ländern mit viel Herz und Aufwand gepflegt werden, drohen mit den Dörfern Rumäniens für immer unterzugehen. Der Diktator Nicolae Ceausescu will über 7000 der rund 13000 Dörfer in Rumänien den Bagger fahren lassen, den Boden landwirtschaftlich nutzen und die Menschen in Häuserblocks mit vier bis acht Wohnungen in Großgemeinden aussiedeln. Sollten weltweite Proteste und Schwierigkeiten im Inland die Durchführung dieses Vorhabens unmöglich machen, will Rumänien zumindest 5500 Dörfer, dem Verfall preisgeben, so lange, bis dort niemand mehr existieren kann. Diese Methode wird allerdings schon seit 1972 in der Praxis angewandt. Während die freie Welt den Vorteil der kleinen Räume zu entdecken beginnt, setzt in der Diktatur Rumäniens mit dem Aufgeben der Dörfer der umgekehrte Weg ein.“

In Dörfern inmitten unübersehbarer Getreide-

DorfZERSTÖRUNG DorfERNEUERUNG

felder stehen die Menschen Schlange, wenn der Traktor mit Brot ankommt. Brot gibt es auf Lebensmittelkarten wie in Kriegszeiten, und man begreift, warum die Banater Bauern 1985 versucht haben, die Getreidespeicher der Kollektive zu stürmen, für die sie arbeiten müssen. Sie hungerten und hungern auf dem fruchtbarsten Ackerboden Europas.

Jetzt droht ihnen nach dem Verlust des Bodens, der nach dem Krieg enteignet und Kollektiven übertragen wurde, der Verlust der ererbten kleinen Häuser mit dem Anger davor und dem Garten dahinter. Seine Bewirtschaftung kann über den allgemeinen Lebensmittelmangel im Land hinweghalten.

Was man 1989 in Dörfern des Banats und in Siebenbürgen sehen und erleben kann, ist tiefste mittelalterlich Armut und Leibeigenschaft. Soldaten und Kinder betteln, Menschen stehen um Lebensmittel Schlange vor Geschäften, Krankenhäuser verfügen nicht über die nötige Menge an Medikamenten, wer ernstliche erkrankt, kann auf Heilung hoffen, wenn Verwandte aus dem Westen Medikamente schicken, wer über 60 Jahre alt ist, darf nicht mehr mit der vollen Leistung des Gesundheitsdienstes rechnen. Ein Rettungswagen holt ihn nicht mehr ab, er muß selbst sehen, irgendwie ins Spital zu gelangen.

Minderheiten

Von den etwa 23 Millionen Einwohnern Rumäniens sind an die zwei Millionen ungarischer und etwa 250 000 deutscher Muttersprache. Laut Volkszählung 1977 lebten 358 700 Deutsche in Rumänien, um 51% weniger als 1930. Es gibt noch Serben, Zigeuner, Türken, Russen, Juden, Slowaken und andere Minderheiten, etwas

weniger als 90 Prozent der Bevölkerung sind Rumänen. Rund die Hälfte der Einwohner lebt auf dem Lande: schreitet die Vernichtung der Dörfer fort, wird man die kulturelle Vielfalt des Landes nur noch im weltberühmten Dorfmuseum in Bukarest bewundern können.

Von den etwa 250 000 Deutschen wünschen an die 80 Prozent, in die Bundesrepublik Deutschland umzusiedeln. Diese Zahl nennt der frühere Hauptkonservator am Geschichtsmuseum Kronstadt, Michael Kroner. Bei einem Lokalaugenschein findet man mit Ausnahme einiger weniger alter Leute kaum einen Rumänen deutscher Muttersprache, der nicht davon träumte, in das Kontingent von jährlich 12 000 Deutschen aufgenommen zu werden, die Rumänien gegen 8000 D-Mark an die Bundesrepublik und damit in die Freiheit verkauft, wie auf einem mittelalterlichen Sklavenmarkt. Ein Abkommen zwischen Bonn und Bukarest vom Dezember 1988 erhöhte das Kopfgeld auf mindestens 9900 D-Mark, wobei noch „Schmiergelder“ in Rumänien zwischen 6000 und 12 000 D-Mark dazukommen können. Kritiker dieses Freikaufs verweisen darauf, daß sich mit jedem Auswanderer die Lage der deutschen Minderheit in Rumänien verschlechtert. Je mehr rausgehen, desto aussichtsloser wird es für jene, die bleiben.

Das stimmt, aber bei Anhalten der Dorfvernichtung sind die Tage der deutschen Minderheit als eigenständige Volksgruppe mit eigener Kultur und Sprache sowieso gezählt. Seit 1977, der letzten Volkszählung in Rumänien, ist die Zahl der Deutschen in Siebenbürgen und im Banat von 358 732 auf etwa 250 000 zurückgegangen. Sie nimmt jährlich durch Aussiedlung um 6 bis 8 Prozent ab, dazu kommt noch die Assimilierung in Inland, die vom Regime durch Versetzung junger

Menschen in Städte, durch eingeschränkter Unterricht in der Muttersprache und durch Zuzug rumänischer Bevölkerung in ursprünglich ungarische oder deutsche Ballungszentren gefördert wird.

Die Geschichte zeigt, daß keine Diktatur ewig währt. Auch in Rumänien kann sich die Lage der Minderheiten durch einen Wechsel des Regimes verbessern. Bis dorthin gilt es, durch internationale Proteste oder durch Publikationen zu versuchen, einige tausend Dörfer in Rumänien, in denen es sich trotz Not im Land zu leben lohnt, vor der Vernichtung zu retten. Europa hätte wieder einmal versagt, sollte das nicht gelingen.

HAUS IM BANAT

*Dort drunten im Süden des Ostens
steht ein Haus
es geht niemand mehr
weder rein noch raus.*

*Hund und Katze
nahmen „Reiß aus“
die Ratten sind
Herr im Haus
auf den Tischen
tanzt die Maus.*

*Über dem löchrigen Dache
weht ein kahler Wind
in den Stuben hörst du
nie wieder lachen das Kind
im Stalle muhen das Rind
allein in deinen Träumen
steht sie noch die Lind'
vor dem Haus.*

*Dort drunten im Süden des Ostens
steht ein Haus
es geht niemand mehr
weder rein noch raus:
es war einmal
mein Vaterhaus.*

N. BANATTUS

Várákozás - és mennyei béke...

(Kínai dráma a kolozsvári magyar színházban)

Jönnek Erdély városából meg Bukarestből és jönnek Románia határain túlról Kolozsvárra, a jó színház híre a színházszerepítő emberek. Azért is jönnek, mert sokkal többről van szó, mint az ósi, 198. évadját megkezdett teátrum újabb sikeres előadásáról - bár ez sem éppen elhanyagolható esemény, különösen ha figyelembe vesszük, milyen jelentős művészi erőket veszített el az utóbbi években ez az intézmény. Az egész magyar nyelvterületen, de a román és a jugoszláviai színházi világban is megbecsült rendező, Harag György korai halála - és a romániai helyzet ismert alakulása - megindította a kolozsvári magyar színészek immár tömegesen mondható kitelepedését; a nemrég még népes társulat létszámban is tragikusan megcsappant. Ott, ahol pár éve még kitűnő Hamletet játszottak, már nehéz volna kiosztani (akár a ma is Kolozsvárott élő, aktív nyugdíjasok bevonásával) Shakespeare tragédiáját. Az új körülményeknek mindenképp megfelelő darabot talált 1989-ben a kolozsvári Állami Magyar Színház kiemelkedő tehetségű és intellektusú költő-rendezője, az ifjú Tompa Gábor.

Kao Hszing-csien „komikus lírai életkép”, A

buszmegálló először 1983-ban jelent meg egy kínai folyóiratban, majd bemutatták Pekingben, a Népi Művész Színházban. A „fölfedezés” tulajdonképpen nem Tompa Gáboré, hiszen elődje és egyik példaképe, Harag György kevéssel a szöveg megjelenése után sikerrel színpadra állította Kao Hszing-csien művét Újvidéken. A kolozsvári bemutató, illetve eddig 25 előadás zsúfolt nézőtere, a nézőtér feszült hangulata mégis azt sugallja, hogy Tompa nem „utánjátszatta” a kínai szerző színpadi alkotását, hanem megtalálta és felmutatta benne - jól összeválogatott és összedolgozott színész-csapatával - saját időszerű mondanivalóját, kinyilvánította művészi-erkölcsi állásfoglalását.

Az 1940-ben született s a „kulturális forradalom” értelmiségieket különösen sújtó örületét átvészelt Hszing-csien egyszer már szerencsésen menekült a Tienanmen térről (még a „négyek bandája” bukása előtt ő is részt vett az „április 5-e mozgalomban”). A buszmegálló békésebb, legalábbis csendesebb években játszódik, jöhet a „kínai méret”, illetve a beckett-i ihletés (Godotra váru) korántsem jelent eltávolodást napjaink megkerülhetetlen problematikájától. A végtelen

Csiky András, Reklita Rozália, Orosz Lujza, Senkálcsyky Endre, Btró József, Bács Miklós, Miske László (Fotó: Perem Balázs)

várákozás (egy külvárosi? városon kívüli? buszmegállóban), a kiszolgáltatottság, az életcélok leredukáltsága sokak élménye, kínzó dilemmája. A meddig? és a hogyan?, a miért?, a külön? vagy együtt? a darab szövegében is megfogalmazódik, ám a „komikus lírai életkép” az adott társadalmi lehetőségekhez alkalmazott színpadi jelenítésben válik lényegében tragikussá, töprengésre készítő voltában mégis fölemelővé, megtisztítóvá. Tompa Buszmegállója meg sem kíséri egyfajta pozitív megoldás fölvillantásával nyugtatni a nézőt; ellenkezőleg, a színpadi vasfüggöny mögött, a színpadon összezsúfolt néző- és játszóter szétválasztatlanságával, a fényben vagy generálsötétben, áldogáló-üldögélő tétlenségben vagy felsokozott, kétségbeesett mozgás közben elhangzó szavak, vallomások, replikák által szinte az eivselhetlenségig fokozza a várákozás feszültségét. Amikor pedig - a darabban megírt zárójelenettől eltérő módon - végül kinyitja, felhúzatja a vasfüggönyt, a nézőknek háttal, a színpadi árok szélére ülve, az üres színházteremmel szembe kerülő szereplők újabb kérdőjelet írnak az eljátszott, előadott helyzet margójára.

Még van egy lényeges - ezúttal a szerzői utasításokat továbbgondoló - alapötlete a rendezőnek, amelyet ő maga a műsorfüzetben így magyarázott: „A Hallgatag férfi valóban kulcsfigurája a darabnak. Megfejtendő rejtély, jobban mondva megfej-

tendő identitás. Harag Gyuri újvidéki előadásában például egyenruhás, csizmát viselő katona volt, talán az erőszak (?) jelképe. Én erről másképp gondolkodom. Van a darabban egy, a Hallgatag férfi távozását követő motívum - a Hallgatag férfi zenéje. A szerző elképzelése szerint ez a zene egyre többször csendül fel, egyre át-szellemültebben, de talán egyre inkább a „meg-állóban” várákozó szereplők belső, nélkülözhetetlen szükségleteként. Én a Hallgatag férfiban a művészet motívumát vélem fölfedezni. Művészet nélkül bármely szellemi térség halott. Ezért választottam egy kiváló zeneszt, Demény Attilát erre a szerepre. A Hallgatag férfi várákozása ily módon értelmessé válik. Eppen ezért távozása nem lehet más, csak ideiglenes.”

A zeneszerző-zongorista (civilben: a kolozsvári Állami Magyar Opera rendezője) valóban az előadás kulcsfigurája, a művészi siker egyik legfőbb biztosítója. De része is annak a nagyszerű csapatnak, amelyet Tompa erre az alkalomra összekovácsolt. Idősek, a közép- és fiatalok képviselői s a fiatalok együtt teremtik meg e ritka-sűrű művészi atmoszférát: Senkálcsyky Endre, Orosz Lujza, Csiky András, Miske László, Reklita Rozália, Biró József és Bács Miklós. Az első három-négy jól ismert név. A Biró Józsefét mostanában tanuljuk. Az egyetemes magyar színészet egyik nagy ígérete ő.

LAKATOS KÁROLY

Lehetőségeink a béketárgyalásokon

„Rólunk, nélkülünk” ne döntsenek!

1945. augusztus 2-án a potsdami értekezlet záróakordjában a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia létrehozta a békeszerződéseket kidolgozó Külügyminiszteri Tanácsát. Potsdam után a magyar kormány a béketárgyalásokkal kapcsolatos szempontjait a három nagyhatalom elé terjesztette. Az augusztus 14-i jegyzék a dunavölgyi népek gazdasági és kulturális együttműködését, az ENSZ kisebbségvédelmi szerepét, területi kérdésekben a „nemzetiségi elv minél teljesebb alkalmazását” szorgalmazta. Az új magyar külpolitika a „történelmi Magyarország” gondolatát feladta, és semmiféle közösséget nem vállalt a megelőző reakciós és háborús kormányokkal. Az 1944. szeptember 12-i moszkvai román fegyverszünet 19. cikkelye a román-magyar határkérdést vizsgálta – legalább elvileg – nyitvahagyta: „Erdélyt (vagy annak nagyobb részét) vissza kell adni Romániának, ha ezt a békeszerződés is megerősíti”.

Demeter Béla 1945. augusztus 1-i emlékiratában a nagyhatalmak ítélőszéke elé kerülő Magyarország cselekvési lehetőségeit mérte fel. Ekkor még nem tudhatta, hogy a béketárgyalások eljárás módja kizárólag a nagyhatalmak – s azokon belül a Szovjetunió – beleszólási illetve döntési jogát biztosítja, a legyőzött (akkori szóhasználat: „volt ellenség”) magyar kormány meghallgatására csak a párizsi értekezleten (1946. július 29–október 15.) kerül sor. Demeter Béla, a magyar kormány erdélyi szakértőjeként Párizsban tanúja lehetett annak, hogy a magyar-román határvíta és kisebbségvédelmi szerződés-tervezet sorsának megítélésénél a nagyhatalmak a kérdések érdemi mérlegelése helyett úgy döntöttek, hogy jóval korábban kialakított álláspontjuknak megfelelően helyreállítják a trianoni határt, és beiktatják a román és magyar békeszerződésbe az emberi jogok védelmét előíró rendeltetést – ami később teljesen hatástalannak bizonyult.

FÜLÖP MIHÁLY

Hozzászólás a békeelőkészítő elgondolásokhoz

A világ minden népét ma az a kérdés foglalkoztatja, hogy a Szövetséges Nagyhatalmak vajon hogyan fogják megvetni az időálló béke alapjait? Ezt, az egész emberiség számára olyan jelentős döntést viszont, a béketárgyalások fogják meghozni. Érthető tehát, ha minden nép különös gondot fordít a békeelőkészítő munkára, hogy a Szövetséges Nagyhatalmak által meghatározott és meghatározandó alapelvekből kiindulva – a nemzetközi együttműködés szellemében – a maga sajátos érdekeit biztosíthassa.

Mint minden békekonferencián, úgy ezúttal is a népek rangsorban jelentkeznek majd: győzők és legyőzöttek. Hiszen egyes népek végsőként szembenállottak a Szövetséges Nagyhatalmakkal. Éppen ezért a legyőzött államoknak mindent meg kell tenniük és mindent el kell követniük hibáik helyrehozatalára. Módja ennek a fegyverszüneti kötelezettségek teljesítése, bizonyosságul annak, hogy képesek és hajlandók a megkívánt politikai irányelveket bel- és külpolitikai vonalon egyaránt valóra váltani.

Nem mindenben osztható azonban az a túl óvatos magyar álláspont, amely szerint a legyőzött nemzetek elégedjenek meg azzal, hogy államiságuk a legszerényebb keretek között valahogyan megmarad, s egyenesen végzetes lenne, ha ez az álláspont határozná meg a béketárgyalásokon követendő magatartásukat. Arra kell gondolni, hogy egy emberöltő alatt kétszer megismétlődő világháború talán elég jogcím ahhoz, hogy ne kövessék el ismét azokat a jogtalanságokat, amelyek további egyenlenségek gyújtópontjai lehetnek. Nem kétséges tehát hogy csak magasabb szempontok irányíthatják majd a jövő békéjének megalapozását.

Mérleg

A trianoni Magyarország és az egész dunavölgyi magyarság helyzetét is ebből a szempontból kell megítélni, bár a trianoni magyarság helyzete nem mindenben azonos az utódállamokbeliével, hiszen az utódállamokban élő magyarság egy emberöltő alatt csak egy egészen rövid, átmeneti ideig volt államalkotó tényező, mint ilyen részt sem vehetett az állami élet irányításában és a magyar társadalom előző szemléletének kialakításában, s így nyilván a felelősség kérdése is más elbírálás alá eshetik. Csodálatos azonban, hogy mindezek ellenére egyetemes magyar szempontból súlyosabb következmények terheit és nehezebb sorsot visel, mint a trianoni magyarság.

A mai politikai értékmérővel a trianoni Magyarország terhére írható a második világháborúban való aktív részvétel. Sőt külön teherként az ellenforradalom és az ellenforradalomból megszületett kommunistaellenes és szovjetellenes társadalmi rendszer és közhangulat is. Az előidézett okoknál azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy 1918–19-ben a magyar demokráciát erőszakosan megsemmisítették, hogy az ellenforradalmi rendszert idegen fegyveres erő oktroyálta a magyarságra, s hogy végül 1920-

ben, talán büntetlenül szűk és fojtó államkeretbe szorították, amelynek belső feszültsége szélsőjobboldali mozgalmakban nyert robbanó kifejezést. A magyar forradalmakat büntető Trianon volt a melegágya a szélsőjobboldali társadalomszemléletnek.

A trianoni helyzet szociális és társadalmi túlfűtöttsége hamarosan tetőpontra hágott, s mivel nem kísérelték meg reformokkal levezetni a feszültséget, az irredentizmus és a revizionizmus útjára terelődött. A jogos területigénylés azonban természetesen e nélkül is fennállott volna. Az utódállamok elnyomó kisebbségi politikája sok tápot adott ennek az irányzatnak, s vajjon mi lehetett ez, ha nem az elvesztett területeknek a visszaszerzése és a fojtogatott keret széttörésének vágya? Ennek megvalósulását azonban csak azoktól a hatalmaktól remélhetette, amelyekkel hasonló keretfeszítő vágyak hevítetek. Nem is szólva arról, hogy egy kis nép, akarva, nem akarva, de feltétlenül beleesik egy szomszédos nagyhatalom ideológiai bűvkörébe. Más volt a helyzete például ebből a szempontból Romániának, amely éppen azokkal a hatalmakkal fordult szembe, amelyeknek Nagyrómániáját köszönhetette.

Sajnos a hivatalos magyar politika árát nemcsak a trianoni magyarság fizette meg, hanem az utódállamok magyarsága is.

És mégis van némi pozitívum: a trianoni Magyarország javára írható az ideiglenes magyar kormány programja, a hadüzenet Németországnak; a készség a németek elleni harcra; a földreform végrehajtása; a háborús bűnösök elítélése; a fegyverszüneti egyezmény végrehajtása; s végül őszinte keresése a szomszédos népekkel való baráti együttélés lehetőségeinek.

Magyarország a bűnbak szerepében

Románia legalább olyan bűnbak csatlósállam, mint Magyarország. A háborúban még aktívabban és még nagyobb erővel vett részt. A Szovjet-Unióval szemben területi igényt támasztott, Transnistriát bekebelezte és szörnyen kifosztotta: az Antonescu rendszer még hívebben szolgálta ki a nemzeti szocializmust, mint Magyarország. A román kórolaj egyik főtenyezője volt a német háborús erőfeszítéseknek.

Tény viszont, hogy két hónappal előbb, nagy sikerrel vált ki a háborúból, s ezzel komoly szolgálatot tett a Szövetségesek ügyének: de a román kiugrás sikerénél nem lehet figyelmen kívül hagyni azt, hogy a kiugrásnak konkrét nemzeti célja volt: Észak-Erdély visszaszerzése. Ez a cél pedig igen-igen alkalmas volt arra, hogy az egész román társadalmat és főleg a román hadsereget egységes és eredményes cselekedetre ösztönözze. Talán a magyar társadalom is másképpen reagál a kormányzó október 15-i szövegére, ha a nemzeti szocialista életszemlélettel átitatott magyar hadsereg és a magyar társadalom valamilyen pozitív, nemzeti, s a tömeg által is érzelhető célt lát maga előtt. A román hadsereg harci lendületét tehát egy vitás – magyar fennhatóság alatt álló terület – megszerzésének hő vágya adta meg.

Csehszlovákia, mint az első háború után is, csak formális értelemben tekinthető győztesnek. Benes lemondása után Csehország végig kiszolgált a nemzeti szocializmust és „érdemei”: a lidicei tömegmészárlás és a náci elnyomás nagyon passzív természetűek. Ipari és gazdasági élete azonban nyújtott annyi segítséget a hitleri Németországnak, mint más államok véraldozata.

És a ma leghangosabb Szlovákia a nemzeti szocializmus leghűségesebb csatlósja volt. Ma pedig a győztes oldalon hivalkodik és türelmetlen sovinszta politikát űz.

Egyedül Jugoszláviával szemben vagyunk igazán vesztesek. Jugoszlávia a Szövetségesek oldalán harcolta végig a háborút, s a

Az emlékirat szerzője, Demeter Béla, a magyar-román kiegyezésben bízó, a transzilvánizmus eszmekörében gondolkodó erdélyi értelmiségi tragikus életpályát futott be. 1910. január 6-án született Somkeréken (Beszterce-Naszód vm.). Középtiszokai éveit Székelyudvarhelyen és Ácson töltötte, majd a bukaresti közigazgatási főiskolára járt. 1930–1933 között az Erdélyi Fiatalok faszeminariumának elnöke, 1936–1944 között az Erdélyi Gazda című folyóirat szerkesztője, 1940–1944 között az Esti Lapok főszerkesztője. A háborús években az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület (EMGE) vezetőségi tagja. 1946-ban Tildy Zoltán köztársasági elnök erdélyi szakértőjeként részt vett a magyar kormány békeelőkészítő tevékenységében, a párizsi értekezleten a román és a kisebbségi kérdések referenseként a magyar békeelőkészítő tagja volt. 1948-ban visszavonult a politikai élettől. Balatonboglárléllén 1951-ben az Államvédelmi Hatóság letartóztatta, majd kiadták a román hatóságoknak. 1952. december 24-én, mint politikai elítélt lelte halálát a Vácárest-i börtönben. (Az életrajzi adatok közléséért ezúttal mondunk köszönetet dr. Kegyes Katalinnak)

magyar rendszer is nagy hibákat követett el ellene. Ausztria csatlakozását a német birodalomhoz népszavazás döntötte el, az osztrák nép is részt vett a Szövetséges hatalmak elleni háborúban. És mégis milyen önértékesen viselkedik az osztrák népl

Ugyanakkor mit látunk mi? Magyarország önszántából játssza a bűnbak szerepét, minden bűnt magára vállal, és senkivel sem akar osztozni a felelősségben. Szomszédai örömmel látják ebben a szerepben és még jobban belelovalják. Mintha a második világháború kioltotta volna emberi önértékét. A teljes lemondás szelleme vált rajta úrrá. Mintha a magyar nemzetnek a gerince is kettétört volna, pedig most a jövőt, hozzá emberi, jobb magyar jövőt kell megteremtteni, emelt fővel, egyenes gerinccel.

Tévedés ne essék: nem a Szövetséges Nagyhatalmak iránti magatartásról van szó, amelynek útjait a realitás, a politikai józanság, a Szövetséges Nagyhatalmakkal való őszinte együttműködés és a fegyverszüneti egyezmény maradéktalan végrehajtása kell jelentse, hanem arról a belső, lelki magatartásról, amely ma, nemzeti öntudat nélkül, elesetten és riadva szemléli mindazt, ami körülötte történik, mely a lemondás szellemét nyomja rá élete legfőbb megnyilvánulására, s így természetesen arra a magatartásra is, amelyet a magyarság a sorsát eldöntő nagy pillanatban, a béketárgyaláson képviselne.

Lehetséges-e új Trianon?

Tudatában kell lennünk annak, hogy új Trianon – különösen Románia felé – majdnem lehetetlen, hiszen a második világháborút mégsem azért vívták, hogy helyreállítsa a Saint-Germain-i, a Neuilly-i és a Trianon-i szerződések statusquoját, azt a bűnbak statusquot, amelyet a Szovjet-Unió sohasem ismert el, s amelynek tarthatatlanságát az angolszász hatalmak is elismerték, jóval a második világháború előtt. A trianoni statusquo, különösen Románia felé csak abban az esetben állhatna ismét helyre, ha Magyarország ebbe a statusquo-ba belenyugszik, ha az erdélyi magyarság sérelmeit nem veszi tudomásul, egyszóval, ha a magyarság a bűnbánat és az önmarcangolás pózában minden büntetést enyhének talál és bűnnek tekinti jogai követelését.

A béketárgyaláson talán majd azt is mérlegelni fogják, hogy a Duna-medence egyes államaiban a demokrácia nevében megvívott nagy háború nem a békét és a szabadságot hozta magával, hanem a sovinizmusnak olykor mindenben túlcsapó áradatát, mely ha szabadon tovább tombolhat, előbb-utóbb ugyanazokat a nemzetiségi problémákat és ugyanazt a fertőző tajtékot lövelné szét, mint a második világháború előtt. Hiszen a határok ma merevebbek, mint valaha, és a nemzetiségi kérdés megoldását még a Vörös Hadsereg jelenlétében is el tudják odázni, bár soha külön alkalom, mint a mai nem volt arra, hogy a Lenin-Sztálin-i nemzetiségi elvek érvényesüljenek.

A kérdés megítélésénél nem szabad, de talán nem is lehet figyelmen kívül hagyni azt a különbséget, ami egyik-másik szomszédunk hivatalos kormányfőnyilatkozása és a sovinizmusban izzó társadalmuk magatartása között fennáll. Ezt a sovén tömeget – nevezdük reakciónak, vagy bármilyen másnak – még a Vörös Hadsereg jelenlétében is alig lehet megfékezni, mi várhat a magyarságra, ha az orosz jelenlét feke nincs többé? A béke tehát nemcsak a határkérdést, hanem a kisebbségi kérdést is meg kell oldja, és pedig egészen más elvi és módszertani alapon, mint ahogyan az az első világháború után történt, mert ha maradnak valahol kisebbségek, védelmükre olyan hatályos és azonnal cselekvő rendszerét kell kiállítani a nemzetközi biztosítékoknak, amivel a kisebbségi szerződések múlt rendszerére nem dicsekedhetett.

Magyarországnak nemcsak a trianoni társadalom érdekeit kell képviselnie, hogy a trianoni keretet lehetőleg megvédje, ellenkezőleg minden erejét és képességét arra kell összpontosítania, hogy a méltányosság elve alapján az egész magyarság érdekeit védje és képviselje. Sajnos a magyar társadalom vezető rétegeit ma az az a priori nézet tartja megszállva, hogy elnyomott magyar kisebbségek nincsenek, és politikai bűn számba megy, ha ilyen kérdéseket feszegetnek.

Minden esetre a mélypontra kell lennie a nemzeti öntudatnak, el kellett sorvadni a nemzeti önfenntartás ösztönének, ha ezekben a sorsdöntő kérdésekben nem merünk álláspontot foglalni. Mig a környező államok a legaktívabb módon készülnek a béketárgyalásokra, Magyarországon úgy idegenkednek egy gerinces és módszeres magyar akció, mintha az maga volna a megtestesült reakció. Történik ez ugyanakkor, amikor jól tudjuk, hogy nincs idő és amikor minden késedelem a sorsdöntő pillanatban való felkészületlenségünket fokozhatja.

A békeelőkészítő munka elvi alapjai

Múlhatatlanul szükséges tehát a békeelőkészítő munka elvi kérdéseinek tisztázása, és akcióterületének, azaz akcióirányának meghatározása. A békeelőkészítő munka célját a területi kérdés, a kisebbségi probléma megoldása, és Magyarországnak, a magyarságnak a világbéke szervezésében elfoglalandó helye kell képezze.

Területi és nemzetiségi kérdés ideális megoldása kétségtelenül a nagy egység lenne, melynek példáját egyfelől az Amerikai Egyesült Államok, másfelől pedig a Szovjet Unió népeinek a szövetséges szolgáltatta. Ennek elvi lehetősége a dunavölgyi népek között sincsen

— Demeter Béla kiadatlan memoranduma

kizárva. Sajnos tudjuk, hogy a kölcsönös bizalmatlanságnak ebben a légkörében, mely a nagy és kis népek között fennáll, erre az ideális megoldásra még jó ideig nem gondolhatunk. Ez azonban nem jelentheti azt, hogy az ideális megoldásokat szem előtt kell tévesztenünk. A békeelőkészítő munkának tehát ki kell terjednie minden elképzelhető megoldásra, az ideálisakra éppen úgy, mint a valószínűbbekre.

Ezek a következők:

1. Szövetségi állam az Egyesült Államok, a Szovjet Unió, vagy Svájc mintájára.
2. Államszövetség a Brit Birodalom mintájára
3. Szuverén nemzeti államok létesítése, melyek mind, vagy különböző kombinációkban vámszövetségre lépnek egymással (pl. magyar-román vámunió)
4. Gazdaságilag is egészen szuverén nemzeti államok létesítése.

Más kérdés, hogy az egyes nemzeti államok kialakításánál milyen megoldások lehetségesek. E tekintetben a következő megoldási lehetőségekkel kell számolni:

1. A közép-dunamenedence területének ideális elosztása a versengő népek etnikai számaránya szerint.
2. Határsávok visszaitélése Magyarországnak.
3. A trianoni statusquo területi rendelkezéseinek helyreállítása.
4. A trianoni statusquo területi rendelkezéseinek hátrányunkra történő megváltoztatása.

A módszerek tekintetében számolnunk kell:

1. A népszavazás
2. A kisebbségi jogvédelem hatásos új rendszerének
3. A népcserének
4. Az egyoldalú kitelepítésnek lehetőségével.

Tisztázunk kell végre, hogy Magyarország ebben a sarkalatos vonatkozásban milyen megoldási lehetőségek és módszerek mellett foglal állást, mert amíg ezt nem teszi, nem léphet a béketárgyalások előkészítésének technikai útjára.

Ugyanis a békeelőkészítés technikai funkciói csak abban az esetben tölthetik be valódi szerepüket, ha egy jól meghatározott cél szolgálatában állnak.

Álláspontunknak nyilván taktikai célokat is kell szolgálnia, vagyis az optimális igényt kell támasztani, hogy legyen miből alkudni. Végül fokon ezt követi minden állam. Románia példája, mely az egyik propaganda térképén Debrecen és Békéscsabát is meg kívánja szerezni, a szlovák hangok, melyek a Mátrát magukénak tekintik, Benes kitelepítési politikája, mely tart a béketárgyalásoktól és annak időpontjáig kész helyzetet akar teremteni azért, hogy ne legyen vitás terület, azaz magyar nemzeti-ség a trianoni Csehszlovákia területén, vagy Jugoszlávia, mely Triestet magáénak követeli.

A békeelőkészítő munkával párhuzamosan kell folyni a külföldi propagandának is, mely már most bejuthet a világ köztudatába azt, hogy Magyarországgal 1920-ban Justizmord történt, a magyarság egyharmada országhatáron kívül él és sorra venné mindazokat a kérdéseket, amelyeket a magyar békeelőkészítő munka világpolitikai szempontjai kívánatosakká tesznek.

A probléma gerince: az erdélyi kérdés

Bizonyos, hogy a békeelőkészítő munka legnagyobb problémája az erdélyi kérdés, már csak azért is, mert itt reményünk lehet a statusquotól eltérő rendezésre. Hogy Magyarország ebben a kérdésben bármilyen eredményt el tudjon érni, a maximális igényeket kell bejelenteni. Tisztában kell lenni azzal, hogyha más szomszédos államok nem esnek a fasizmus bűnébe azzal, hogy példátlan területi igényekkel jelentkeznek, úgy mi se tekintsük magunkat reakciósnak azért, ha a magyarság életjogait biztosítani akarjuk.

Gondoljunk arra, hogy a Kárpátokon túl Moldvában 100 000 csángó él, s hogy Erdélyben él a magyarság legtisztább és legkompaktabb tömege: a székelység, mely, hogy mennyire nem tud és kíván idegen uralom alatt élni, és amelyiket nem tud megvesztegetni semmilyen hangzatos bukaresti jelszó, azt mi sem jellemzi jobban, minthogy nemrégiben Csíkszeredán székely kongresszust akartak összehívni, hogy kimondja a székely köztársaság megalakítását, és a Szovjetunióhoz való csatlakozását. A székelység nevében itt tehát nem mondhat le senki és nem tehet olyan politikai megnyilatkozást, amelyre nem hivatott. A székelység és az erdélyi magyarság őrjási nagy tömege tudja azt, amit az anyaországban sajnos csak kevesen sejtnek, hogy a Groza-féle megbékítő politika őszinte, de erőtlen kísérlet, amely a román nép tömegeire nincs kellő hatással és még kevésbé kötelezi azokat az erős politikai és társadalmi tényezőket, melyek a Groza-féle kísérlet mögött órájukra várnak. A román társadalom viszont a Groza magatartásában a román békeelőkészítő propagandát látja, mely alkalmas arra, hogy leszerelje még a hivatalos Magyarországot is, a külföldet pedig meggyőzze arról, hogy Románia az emberi szabadságjogokat érvényesítő a kisebbségi kérdésben. Az erdélyi magyarság helyzete már a jelenlegi rendszerben sem kívánatos, mert a magyar-román kiengeszt-

telődés ünnepi szavatai mögött az egyik jogfosztó rendelkezés a másik után lát napvilágot. *A hang Jákob szelíd hangja, de a kéz, az erdélyi magyarságra nehezedő kéz, Ézsau szórós, nehéz keze.*

Munkaterv az erdélyi kérdés feldolgozására.

Az erdélyi kérdés megoldásánál a következő lehetőségekkel kell számolni:

1. Erdély önállósága, szabad kapukkal nyugat és kelet felé, nemzetközi garancia mellett
2. Erdély egy bizonyos részének Románia, másik részének Magyarországhoz való csatolása, áttelepítéssel.
3. Erdély egy részének Magyarországhoz való tartozása legszélesebb körű autonómiájának biztosítása mellett.
4. Erdély Romániához való tartozása, a teljes nemzetiségi autonómia biztosításával, olyan nemzetközi garanciával, amely Magyarországnak is biztosítaná a helyi ellenőrzés, azaz beleszólás jogát.
5. Erdély, helyesebben az erdélyi magyarság helyzete magyar-román vámunió esetén.

Az erdélyi kérdéssel való mélyreható foglalkozás számos feladatot ró a magyar kormányzatra. Így köztük a *legszorosabb kapcsolatok*

Gyöngyösi külügyminiszter aláírja a békeszerződést

klépítése az ottélt magyarsággal, helyzetük állandó szem előtt tartása és érdekeinek nemzetközi fórumokon történő védelme. Hiszen a magyar életközösség örök, megbonthatatlan egység, és a magyar állam kötelessége, hogy az idegen fennhatóság alatt élő magyarságot támogassa és védje. A magyarság védelmét szolgálna közvetve, vagy közvetlenül:

1. Olyan nemzetiségi törvény megalkotása és végrehajtása, mely a külföld előtt dokumentálná, hogy a magyarság többé nem nemzetiségi elnyomó, s mintegy izzelít adna abból a maga részéről, hogyan képzei el a kisebbségi kérdés rendezését.
2. Bizonyítani, hogy a Páris környéki szerződések kisebbségi garanciái egyszerűen papírfelmak voltak. Méréget állítani: milyen

A magyar küldöttség tagjai: Auer Pál, Sebestyén Pál, Kertész István

nemzetközi kötelezettséget vállaltak az utódállamok és hogyan élt ezzel szemben a magyarság.

Az utódállamok közül Románia és Csehszlovákia máris azon fáradsnak, hogy bebizonyítsák, milyen mesés helyzete volt 1940-ig a nemzetiségeknek. Ezt egyszerűen tudomásul veszi a magyarság? Ha az utódállamok vállalják, fedezik és nemzetközi fórumok előtt igazolni kívánják az elmúlt 22 esztendőt, vajjon a magyarságnak nem kötelessége-e hasonlóképpen tisztázni magát az elhangzott vádak alól?

A béketárgyalások előkészítésének erdélyi vonatkozásaiba vágnak:

1. Fehér könyv kiadása a bécsi döntésről, hogy nem Magyarország kérte, hanem a tengelyhatalmak kényszerítették rá. Másfelől pedig, hogy Teleki Pál, 1940 nyarán Moszkva biztatására mozgósított Románia ellen.
2. Az önálló Erdélyről, mint önálló állam lehetőségéről. Földrajzi és gazdasági szempontból életképes alakulat lehetne.
3. Bebizonyítása általában, hogy Magyarországnak erdélyi vonatkozásban jogos követelése van.
4. Autonóm Erdély lehetősége a román állam fennhatósága alatt.
5. A nemzetiségi autonómia.
6. Bebizonyítani, hogy Észak-Erdély népei mennyire megtalálták a komoly, békés együttélés módját, míg Észak-Erdély különálló rész volt, mennyire megváltozott a helyzet, Észak-Erdélynek Romániához történt bekapcsolása után. Az elmélet és gyakorlat párhuzama.
7. Megoldási lehetőségek Erdély megosztásának esetére: az ezzel kapcsolatosan esetleg bekövetkező áttelepítésre, mert nem vitás, hogy függetlenül az áttelepítés nemzetközi rendezésétől, - amennyiben egész Erdély Romániához tartozna, vagy annak akár csak jórésze is - olyan tömeges - magyar kivándorlás indulna meg, amire eddig még nem volt példa -

8. Bebizonyítani, hogy az erdélyi magyarság világszemlélete és politikai nézete nem volt azonos azzal a szellemmel, mely Magyarországot a mai katasztrofális helyzetbe sodorta különös tekintettel az erdélyi ellenállási mozgalomra, mely a magyar fegyverszüneti lépést kikényszerítette.

Hogy az utódállamokbeli magyarság helyzete és magatartása mennyire más elbírálás alá esik, azt néhány tárgyi tény szemlélteti leginkább: az erdélyi magyarság például nem volt részese az ellenforradalmi megmozdulásnak; az ellenforradalmi társadalom szemlélete nem ereszthetett mélyebb gyökereket; a legsúlyosabb kisebbségi elnyomásban szenvedett 22 évig és az 1940-44 közötti időben is megőrizte különállóságát. Hiszen minden törekvése arra irányult, hogy megvédje életének sajátos formáit: politikai, gazdasági, művelődési jellegzetességeit. Társadalomszemléletét nem hatotta át a nemzeti szocializmus. A hatalommal csak oly mértékben kollaborált, amennyiben az élet erre rákényszerítette. Ugyanakkor Erdély magyarságáé, - minden társadalmi és politikai irányzatáé, a kommunistáktól az egyházakig - az érdem, hogy Magyarország utolsó bár, de rákényszerült a fegyverszüneti lépésre, amely az egész magyarság számára az elesettség legtragikusabb pillanatában a Szövetséges Nagyhatalmak oldalára állította és lehetővé tette, hogy a trianoni határok keretein belül ugyan, de a magyarság újból ráléphessen a független állami élet útjára.

Felelősség.

Utálnunk kell arra a hallatlan történelmi felelősségre, mely a békeszerződést előkészítő és a békeszerződést aláíró kormányvállalra nehezedik. Ez a békeszerződés valószínűleg igen hosszú időre meg fogja határozni Magyarország és a magyar nép jogi helyzetét s ha nem tesszük meg mindent, hogy az elérhető optimális eredményt vívjuk ki, a történelem lesújtó ítéletet fog mondani, hamarabb, mint várná. Hogy azonban nemzetünk ügyét e nagy történelmi pillanatban kellőképp szolgálhassuk utssza kell szerezniünk magyar önérzetünket, újra gerincet kell magunknak növesztenünk. Ami történt, azért nem egyedül mi vagyunk felelősek! Ha magyarságnak az elmúlt 25 évert kell bűnhődnie, úgy tudni kell azt is, hogy az előző rendszert az európai ellenforradalom fegyveres koalíciója hozta életre. Trianonnal pedig az első világháborúban való részvétel mellett a Magyar Tanácsköztársaság kísérletét is büntették. A magyar demokráciának mindezért méltányos jóvátétel jár és nem vállalhatja egymaga az ódiomot azért a politikáért, amelyben a külső erők döntő módon érvényesültek.

Mindezekből következik, hogy az egész kérdéssel való foglalkozást szélesebb alapokra kell helyezni; a békeelőkészítő munkaközösségbe minden szellemi erőt be kell vonni, a nemzetiségi kérdéssel pedig éppen a békeelőkészítés szempontjából is intézményesen kell foglalkozni. Meg kell szervezni a külföldi propaganda központokat és a legnagyobb magyar ügyért minden áldozatot meg kell hozni.

„Rólunk, nélkülünk”

Mivel a béketárgyalásnak nemcsak a trianoni, hanem az egész dunavölgyi magyarság sorsáról, a jövő helyzetéről fognak dönteni, mi sem természetesebb annál, hogy a békeelőkészítő munkába, a békekedegációba és a külképviseletekbe be kell vonni az utódállamok, azaz az erdélyi magyarság ügyének az erdélyi szakértőit is, mert Erdély magyarságának következetes álláspontja, hogy „rólunk, nélkülünk” ne döntsenek.

Budapest, 1945. augusztus 1.

Demeter Béla sk.

(A dokumentum szövegét teljes terjedelemben, a nyilvánvaló gépelési hibáktól eltekintve, az eredeti helyesírással közöltük.)

Szabédi Lászlóról

– józanul

Halála, öngyilkossága után harminc évvel miért lehet, miért kell odairni Szabédi László neve mellé: „józanul”? Hiszen ő józannak vélt számításal tervezte meg utolsó útját is, Kolozsvár határába, a szamosfalvi sínpárhoz; hitte, hogy így teljesíteni fogják utolsó kívánságát, *A magyar nyelv őstörténete* (A finnugor és az indoeurópai nyelvek közös eredetének bizonyítékai) című, sok évtizedes töprengésre és kutatásra épülő nyelvészeti munkájának kiadását. Ezzel a könyvvel a magyarság magára hagyatottságának érzetét remélte megszüntetni, a magyar-román barátságot akarta erősíteni, amint ezt már korábban is sokszor kifejtette.

Persze, az öngyilkosságnak nemcsak célja, hanem oka, több oka is volt. A divatba jött, vissza-visszatérő emlékező és emlékeztető írások (legutóbb a *Film, Színház, Muzsikában*, Gyöngyösi Gábor aláírásával) egyértelműen a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem megszűntetése, a román tannyelvű Victor Babes Egyetemmel történt egyesítése elleni tiltakozást nevezik meg okként, s ez vonult be az irodalomtörténeti tanulmányok többségébe. Kétségtelen, hogy Szabédit aggasztotta a magyar nyelvű felsőoktatás jövője Erdélyben, de valójában még nem volt ideje megtapasztalni, hová vezet az újabb bűnös hiszékenység, amelynek a Bolyai egyetem vezetői (Takáts Lajos rektorral az élen) szomorú példáját adták 1959 első hónapjaiban. Szabédi nyílt ellenkezése tulajdonképpen csak odáig ment, hogy hangoztatta (Takáts Lajossal szemben): nem minősíthető hibának, nem kérdőjelezhető meg a kolozsvári demokratikus magyar egyetem 1959-ig terjedő munkája; de az egyesítő gyűlésen elhangzott felszólalásában azzal nyugtatta magát és nyugtatott másokat, hogy az új közös egyetem jobb minőséget hoz majd, s folytatni fogja a Bolyai jó hagyományait.

Hogy két héttel később miért vetette vonat elé magát Szabédi László, 1959. április 18-án? Írásos bizonyítékok vannak rá – amit a kortársi emlékezések csak megerősítenek –, hogy évek óta tartó konfliktusai (egyebek közt 1956 október utáni magatartása, állítólag politikai passzivitása miatt) 1959-re a párt- és belügyi szervek részéről egyre durvábbá váló hajszába torkolltak, Szabédi pedig szüntelen védekezésre kényszerült. A megfeszített tudományos munka, párosulva az ellenséges légkörrel, felőrölte ellenállóképességét, amúgy is gyenge idegrendszere felmondta a szolgálatot. Az egyszerűsített, legendásított, „publicisztikaibb” változat nyilván jobban hangzik, Szabédi egész életpályája, erkölcsi tartása, azonban arra kötelez, hogy pontoságra törekedjünk, és lehetőleg oszlassuk a legendákat.

A Szabédi-kérdésben annyira sűrűsödik a XX. századi erdélyi magyar értelmiségi sors, a középkelet-európai dilemmák, alternatívák, illetve kényszerűségek sorozata, hogy érdemes részletiben közelről tanulmányozni minden Szabédire vonatkozó dokumentumot – és nem utolsósorban a különböző műfajú Szabédi-műveket.

A Magvető kiadásában 1980-ban napvilágot látott válogatott kötet címe pontosan erre utalt: *Enyém ez a történelem*. A kötet cím egy verssor kiemelése, mégpedig az 1949-es keltezésű, önvizsgáló jellegű ars poeticából, amelyet a romániai magyar irodalmi tankönyvek azóta is buzgón reprodukálnak, hiszen a vers címe és utolsó sorának következtetése: *Vezessen a párt*. E vers keletkezési körülményeiről és előtörténetéről viszont legfeljebb szaktanulmányban olvashatunk. Előkerült ugyanis a költő hagyatékából egy előző, *Bánva ismere m fel* című, két szakasszal rövidebb változat, amely-

ben nem szerepel sem „a Munkáspártban megtanultam...” kitétel, sem a „vezessen a sztálini párt” (illetve: „vezessen engem is a párt”) szövegezésű felszólítás. Az első változatot, amelyet Szabédi 1949 augusztusában a kolozsvári irodalmi hetilapnak, személyesen a főszerkesztő Gaál Gábornak küldött el (négy másik versével, köztük a *Pacsirta* című, a bürokráciát, a kérielhetetlen hivatali művészetirányítást bíráló, jelentős szatírjával együtt), nem közölték le, s így maradt Szabédi körül a „hallgatásba vonuló”, tehát „korellenes” költőt övező gyanú, vádaskodás. (A vádat különben szintén Gaál Gábor, a perzekutorból nemsokára áldozattá váló irodalompolitikus fogalmazta meg, *Az Utunk és az elszerű, pártos műbírálat* címmel 1949 nyarán közreadott cikkében: „... Szabédi László irodalmunk alakulásának mai szép napjában tud hallgatni.”) Az átírt programverset, a *Vezessen a pártot* 1949. december 31-én, a Román Népköztársaság kikiáltásának második évfordulójára megjelenő ünnepi számában hozta az *Utunk*, 1950-ben közölte az *Irodalmi Almanach* (az *Igaz*

A Lázár utcai családi ház kertjében

szó még Kolozsvárt megjelenő elődje), 1953-ban a *Hazánk magyar költői* című antológia. A *Pacsirtát* először 1953-ban engedték az olvasóközönség elé – de mindjárt sajtókampányt is szerveztek ellene, illetve szerzője ellen (nem is akarják bevonásával).

Szabédi írói pályájának e keserű epizódja magyarázza, de bizonyára nem menti a költőt, kritikus és irodalomtudós utolsó évtizedének tévedéseit, dogmatikus túlzásait, amelyek a történelmi és alkati meghatározottságokat nem ismerő utódot nemegyszer megdöbbenítik –, ám mégsem árnyékolhatják be e korszak egyik legeredetibb, legkarizmatikusabb, rendkívüli hatású egyéniségét. Szabédi László első kritikuskai között Illyés Gyulát szokás idézni (az *Alkotó szegénység szerzőjéről* írta, a *Nyugatban*: „Szabédi László székely, de ezzel az első lírai gyűjteményével az egész ifjú magyar költészet igen értékes tagja lett”); de melléje állítható

A lebontásra ítélt Lázár utcában még áll Szabédiék háza (fotó: Látó)

egy másik, szintén *Nyugat*-beli recenzió, Szabédi korai novelláiról, Schöpplin Aladártól. Schöpplin, akinek a kolozsvári költő a Baumgarten-jutalmat is köszönhette, méltatásában *A keserves* című novella sajtóságosan ősi jellegét, „a tragikus és komikus borotvaélű szélén járó” hangját emelte ki. „Szerencsés pillanatában született műve egy tehetséges fiatal írónak, aki kerül a járt utakat, a maga külön útját keresi.”

Ez a külön út, a „külön kerék” sors vállalása határozta meg Szabédi László egész életét és művét. Még akkor is igaz ez, ha közben a közösséget kereste, a magyarságot kívánta – minden gondolatával, minden alkotásával – szolgálni, s e keresésben időnként társakra is talált. A szolgálat parancsát a családi körből (Sáromberkéről, de inkább Szabédéről s a már kolozsvári otthonból, a Lázár utcai házból) hozta magával, erre épült az Unitárius Kollégium tanítása, 1925 őszétől pedig a strassbourgi protestáns teológia, illetve a párhuzamosan látogatott irodalmi fakultás s nyilván elsősorban az olvasmányok hatása. Erdélybe (1927 őszén) hazatérve, önmaga keresésének korszaka naplórírással, verssel, kritikával folytatódott. Megjárva az *Ellenzék* szerkesztőségét, el(vissza)érkezve a szabédi Nagyrétre – a távolban is József Attila közelébe –, 1936-ban így tekintett vissza elmúlt éveire és előre, a jelenbe, a jövőbe:

„Mint aki eltévedt
huszonkilenc évet
bolyongtam vasutakon,
alattam mindig az
ingatag vashidak
morajló folyamokon,
utak és vasak és
nyakamon van a kés –
zakatol a vonatom.”

Az írói sikerek, szakmai elismerése ellenére, továbbra is a nyugtalanság, a vita, a keresés határozta meg hangját, akár ünnepi, akár hétköznapi alkalommal szólalt meg, versben vagy prózában. Az *Erdélyi Helikonban* 1940 decemberében közölt *Üdvözlégy, szabadság* nem szárnyaló, lelkes óda, nem a győző mámore hallatszik ki belőle, hanem a kételkedés és figyelmeztetés:

„nehogy, kín a keserű rabkenyérén
kiűtött az utálatos csömör,
válljék rabból, feledve a szemérem
parancsát, bosszúálló börtönőr.”

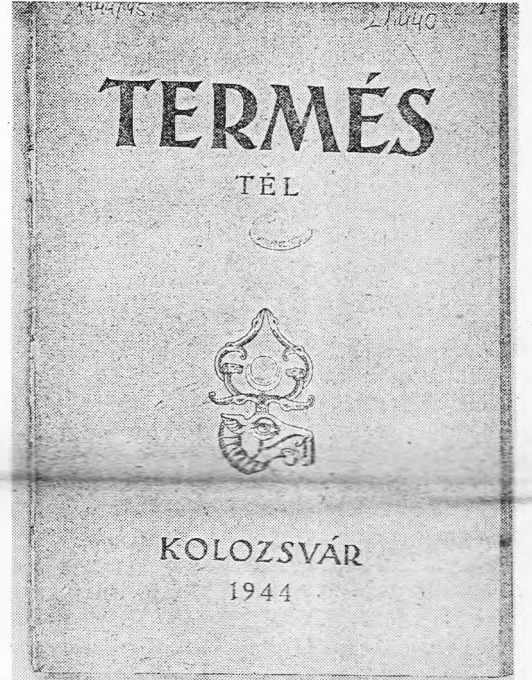
Három évvel később pedig így írt ars poeticát:

„Keletje van ma, pengő pénzt fizetnek
a százados paraszti kénokért,
add el nem-adhatódat, nemzetednek
fájdalmát, magadékat, vér a vért,
add el a népet! S végül, ha csekélyled,
mit érte fizet a fukar divat,
csald meg ravaszul a csaló vevőket,
add el az eladót is: magadat.”

Pedig a negyvenes évek első fele Szabédi László számára a kiteljesedés korszaka. A XX. századi (népi-intellektuális) magyar líra antológiájába illő néhány költemény, irodalomtörténeti-művelődés-

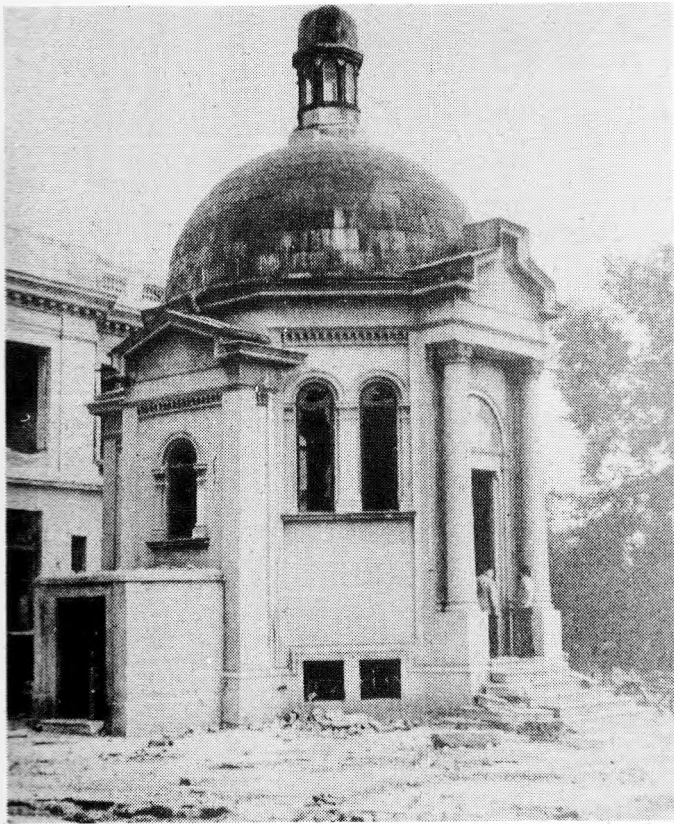
történeti súlyú, egyúttal napi aktualitású tanulmányok sora (az *Ész és búj* című kötet anyaga) készül, jelenik meg ebben az időben – java részük éppen a Szabédi és ugyancsak nemzeti-népi-társadalmi elkötelezettségű elvbarátai (Asztalos István, Bözdi György, Jékely Zoltán, Kiss Jenő) szerkesztésében kiadott folyóiratban, a *Termésben*. Akár jellemzőnek is nevezhetjük, hogy semmi más nem tartottak fontosnak folyóiratuk címlapjára írni „magyarazatként”, csak az évszakot (Ősz, Tél, Tavasz, Nyár – így következtek a számok 1942-től, 1944-es nyári füzetig) meg azt, hogy Kolozsvár, no és a megjelenési évet. Hiszen azt, hogy milyen irányú a *Termés*, már az első megjelenéskor sejteni lehetett: verset Jékely, Kiss Jenő, Horváth István és Horváth Imre, novellát Asztalos, Bözdi, Wass Albert közölt benne, Áprily Lajos Shakespeare-fordítást adott a szerkesztőnek, írtak Tamási Áronról és Zilahy nemzetnevelési tervéről (mindkettőről Szabédi), Márairól és Kodály Zoltánról, az akkor százötven éves kolozsvári színjátszóról; a második számban már Szabó Pál, Weöres Sándor, Cseres Tibor (versekkel) és László Gyula, Juhász Géza is jelen volt. A *Termés*ről mint eszmei-gyakorlati vállalkozásról a legérdemlegesebbet azonban az 1943-as nagy ankét mondott és mond ma is, amelyben jelenről és jövőről (múltról is) egymás mellett sikerült megszólaltatniuk Fėja Gézát és Kós Károlyt, Málusz Elemért és Tamás Lajost, Németh Lászlót és Nagy Isvánt, Erdei Ferencet és Veres Pétert.

Mit tud minderről a nyolcvanas évek végének

magyar olvasója, az a közvélemény, amely ismét a társadalomfejlődés egy sajátos magyar útját keresi? Éppolyan keveset, mint a *Termés*-korszakot követő, 1945 vagy még inkább 1949 utáni váltásról, azokról az újabb, de sosem konjunkturálisan felületes, hanem mélyen átélte kísérletekről, melyeknek valódi célja – legalábbis Szabédi tudatában, akaratára szerint – a magyarság megőrzése, jövőjének biztosítása Erdélyben, Romániában is. A „vezessen a párt” motívumot ebben az életműben csak innen, a kisebbségi-nemzetiségi helyzet alakulásából kiindulva lehet reálisan (kritikailag bár) megítélni. De amikor e jelszó nemzetiségi indokolhatósága Szabédi erkölcsi normái szerint kétségessé vált, a romániai magyarság életében a jogfosztás példái egyre gyakoribbak, ő volt egyike azoknak, akik – 1956 őszén – hivatalos fórumon nyíltan szóvá tették a tényeket – magyarazatot és megoldást kerestek (átmenetileg némi eredménnyel). Ezen a bizonyos kolozsvári tanácskozáson, bukaresti és helybeli párt- és állami funkcionáriusok jelenlétében elemezte Szabédi László, a rá jellemző világos okfejtéssel, az okiráltság tartományokból Kolozsvárra betelepített románság pszichológiáját; azt a románét, „aki egyrészt megszokta a színromán környezetet s akinek másrészt soha senki sem magyarázta meg, hogy Erdélybe jöve ősi magyar lakosság közé, magyar történelmi környezetbe jön, olyan országrészbe, ahol a magyar nem vendég, hanem gazdatárs, ahol a múltban is volt és a jövőben is lesz magyar szív és szó.” Ezt a súlyos mulasztást (Szabédi kifejezésel) magyar értelmiségiként ő nem orvosolhatta. „Viszont a népem jogai mellett való kiállást nem halaszthatom arra az időre, amikor ez a mulasztás orvoslódni fog” – hangzottak el az unitárius teológusból *Termés*-szerkesztővé, majd kommunista párttaggá lett költő szavai Erdély egykori fővárosában, harminchárom évvel ezelőtt.

Rá két és fél évre Szabédi a József Attila-i útra lépett. Ahonnan már nincs továbblépés – legfeljebb az utódoiban.

A könyv szerzője, D. C. Giurescu román történészprofesszor évtizedekig próbálta hazájában a „radikális” városrendezéseket és a bürokratákat a múlt tiszteletére szorítani, sajátos évről-évre kevesebb gyakorlati eredményrel. 1988 tavaszára végképp kifogyott az érvekből, ezért a tehetlenség és a teljes elhallgatás elől New Yorkba költözött, ahol egy év alatt kiadta a szerkesztőségünkbe nemrég beérkezett könyvet. A mű a Samuel H. Kress Alapítvány támogatásával az Egyesült Államok ICOMOS Bizottsága gondozásában jelent meg. (Az ICOMOS - International Council on Monuments and Sites - nemzetközi műemlékvédelmi szervezet, amelynek Románia is tagja.)

A 62 éves szerző hivatása családi örökség: nagypapa is, apja is történész volt, a Román Akadémia tagja. D. C. Giurescu hazai pályafutása során román diplomatákat, jogászhallgatókat és képzőművészeket tanított, dolgozott a Művészeti Múzeumban, és több mint tíz éven keresztül vett részt a román nemzeti örökség védelmére létrehozott bukaresti állami bizottság munkájában.

A könyv aránylag rövid szövege Románia utolsó négy évtizedének urbanisztikai nézeteit és gyakorlatát, a műemlékvédelem térnyerését és visszaszorulását, valamint a városrombolások eskalációját pontosan (habár vázlatosan) mutatja be. Természetesen más szempontból nézi a romániai fejleményeket, mint mi. Ezt tükrözik a könyvben szereplő példák és illusztrációk is. A közel kétszáz oldalas kiadványban csak 70 oldalnyi szöveget találunk, a többi fekete-fehér fényképmelléklet. A kb. 300 kép háromnegyede városokban készült, hiszen a modernizációnak képzelt rombolás eddig főleg a városokat sújtotta (elsősorban a Kárpátoktól délre és keletre eső országrészekben). A kötetben, csak 86 erdélyi felvétel látható, kevesebb, mint ahány Bukarest épületeit és utcáit mutatja be. A könyvet forgatva rábredhetünk a hazai Erdély-központú szemlélet egyik újkeletű tévedésére is, ugyanis a szisztematizálás eredetileg egyáltalán nem a nemzetségek ellen irányult, az 1989-ig tönkretett városok közül csak egy esik a Kárpátokon belüli területre. A városrendezési kampány első áldozata a moldvai Suceava volt, amelynek lerombolása 1966-ban kezdődött. A falurombolás első (kísérleti) tervet pedig két Bukarest melletti régióra készült, ahol a falvak kétharmadának megsemmisítését javasolták - már 1967-ben!

A kötetet szerzője négy fejezetre tagolta:

1. A városok építészeti öröksége Az első fejezetből megtudhatjuk, hogy a sztálinista jellegű iparosítással együttjáró városnövelésre - kevés bontással - fölhasználható szabad területeket a hetvenes évek elejére beépítették. Ekkor fordult a „szakemberek” érdeklődése az addig szinte érintetlen városközpontok felé. Az urbanisztikával illetve településtervezéssel foglalkozó romániai építészek nagyobb része mindig is tisztában volt az értékek megőrzésének fontosságával és a város történeti folytonosság megtörésének súlyos következményeivel. A szakszerű nézeteket a csalhatatlan vezér és (részben) messianisztikus kommunista eszméket hirdető, önjelölt népboldogítókból, részben szolgalelkű, konformista bürokratakból álló) csapata némi ingadozás után félresöpörte. A településtervezésben uralkodóvá vált, hogy egy-két zárványként megőrzött műemlék kivételével mindent letarolnak, hogy a túlméretezett építőiparnak elegendő megbízása, feladata legyen. A tervszámok büvületében élő, agyamosott bürokraták képtelenek adekvát válaszokat kidolgozni a részben általuk okozott súlyos társadalmi problémák megoldására. Az 1988 végéig elért szomorú eredmény: 29 várost sikerült kb. 85-90 %-ban lebontani és újjáépíteni, további 37 városban (beleértve a fővárost is) folyik az egyre nagyobb méreteket öltő értelmetlen rombolás.

2. A falusi építészeti örökség A rövid, csak néhány oldalas második fejezet legfontosabb megállapítása, hogy a falusi nép - a központi elképzelések ellenére - ragaszkodik településeihez. Az 1945 utáni négy évtizedben kb. kétmillió falusi lakóházat építettek Romániában minden állami támogatás nélkül. A településhálózat igazi öröksége a kis falu, a települések 70%-a nem ért el az ezres lélekszámot. A kis falvak hagyományos életrendje, szokásai és megtartó ereje még mindig a társadalom

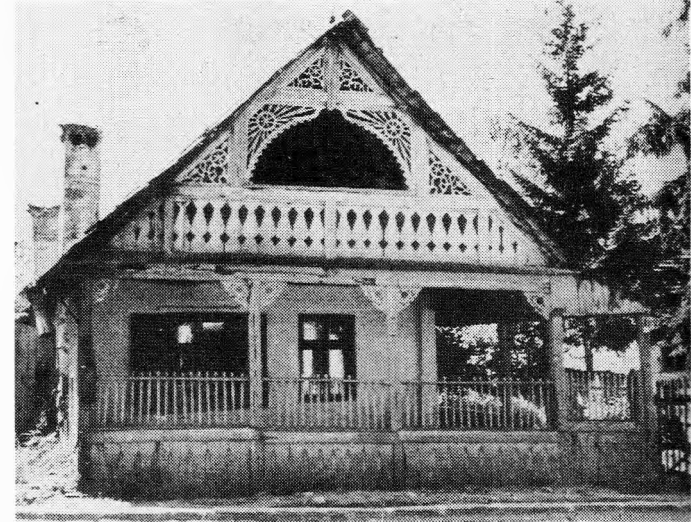
„A MÚLTAT VÉGKÉPP ELTÖRÖLNI...”

Dinu C. Giurescu:
The Razing of Romania's Past
(New York, 1989. p. 188)

hatalmas erkölcsi tartaléka. Az igazi, szerves fejlődésű polgárosodás nélkül a városokba terelt emberek lelkében a falusi világ él tovább.

3. Műemlék-helyreállítások a II. világháború után A könyv második felében a műemlékvédelem kialakulásáról és megszüntetéséről olvashatunk. 1945-ben mindössze 15 védett épület volt az országban. A romániai szakemberek 1954-re összeállították a védendő épületek mintegy 4300 tételes jegyzékét. A hetvenes években megpróbálták 10 070-re bővíteni a műemlékké nyilvánított védett épületek számát, de a kormányzat nem fogadta el ezt a javaslatot. (Az összehasonlítás kedvéért: a feleakkora Magyarországon kb. 9000 védett épület található a műemlékjegyzékben.) Romániában 1959-ben szervezték meg a magyarországi Országos Műemléki Felügyelőséghez hasonló komplex műemlékvédelem szervezetét, amely a tudományos kutatástól az épülethelyreállítás kivitelezéséig mindent vállalhatott. 20 éves fennállása alatt a Műemlékvédelmi Igazgatóság (Directia Monumentelor Istorice) a nemzetközi elismerést is kiváltó helyreállítások tucatjait fejezte be, az ország határain túl is nagy sikert arattak a moldvai kolostorok falképeinek restaurálásával. 1978 elején a szervezetet jogutód nélkül feloszlatták, a folyamatban lévő helyreállításokat félbeszakították.

4. Az országos rombolás és áttelepítés Az utolsó fejezetben a fokozódó városrombolást és a román szakemberek ellenállását, - nagyrészt eredménytelen - tiltakozásait ismerteti a szerző. A tragikus 1977. március 4-i földrengés különös utóhatását is megismerhetjük. A földrengés kártétele végleg leértékelte a román vezetők szemében a tradicionális

építészeti, a földrengésre hivatkozva számtalan javítható vagy épen maradt régi házat is leromboltak. A legitimitását nap mint nap a történelemben kereső román állami vezetés valójában ellensége a népe múltját hordozó műemlékeknek és településhálózatnak. A könyv leginkább megrendítő néhány oldala a bukaresti műemlékrombolások száraz, kronológikus leírása. Az eseményeket részben a fotókon és a kötethez mellékelt várostérképen is követhetjük. Hány tönkretett család, hány millió fölöslegesen, értelmetlenül ledolgozott munkanap húzódik meg a tények száraz fölsozakoztatása mögött?

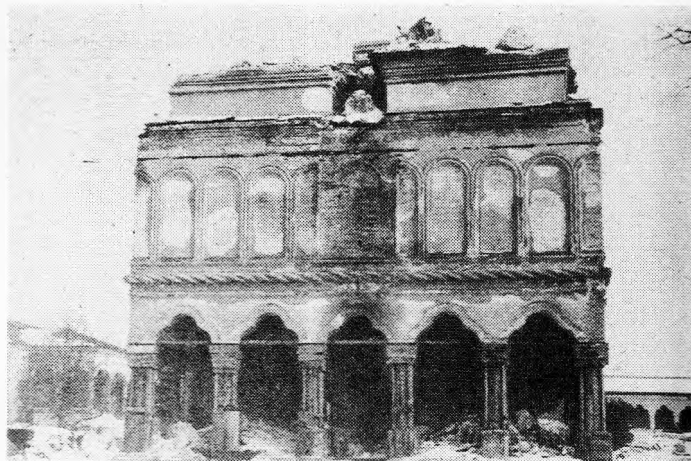
Minden fejezetet külön jegyzetapparátus és képmelléklet követ. A szerző elkülöníti az ország román, magyar és német hagyományú települését, szinte minden esetben megadva a magyar illetve német helynevet is. A képek kissé egyenetlen színvonala, a képjegyzék és a névmutató hiánya miatt a mű tudományos célokra kissé nehézkesen használható. Hasznos lett volna még néhány térképet mellékelni a kötethez (pl. az egyes országrészekről). A fölsozolt hiányosságokat mind megmagyarázza Giurescu professzor azon igyekezete, hogy „a remény utolsó órájában” az amerikai közvélemény elé tárhassa a hazájában uralkodó embertelen „településrendezési” módszereket bemutató dolgozatát.

Mi is köszönettel tartozunk neki, mert művével ország-világ előtt bizonyítja, hogy a román kormány politikáját kritizáló tiltakozásaink nem az állítólagos magyar nacionalizmusból fakadnak, hanem a minden népre érvényes, általános emberi jogi normákból.

(ROMLAKY)

A képeken:

- Bontják a Törvényszéki Orvosi Intézet kápolnáját (1985. szeptember)
- Csúszeredai családi ház
- A vácürest nagytemplom homlokzata 1985-ben

CONTENTS

Reports on Transylvania

paper published monthly on minorities living in Transylvania, on the fate of the refugees from Romania and on the events relating to Transylvania and Romania's policy

Germany and France fought each other three times (1870-71, 1914-18, 1939-45) over the provinces Alsace and Lorraine. More than two million were killed and such hatred spawned that it seemed to be inexhaustible (page 2)

By the end of 70s and beginning of 80s Romania, by grossly inefficient economic management and exploitation, had depleted its reserves and resources. It became an importer of crude oil and raw materials. By then Romania began to invest more energy in improving its relations with the Soviet Union... (page 3)

Two years ago Radio Free Europe conducted a public opinion poll among Rumanian tourists travelling abroad. They were asked what kind of leader they would like to have. To their great astonishment Gorbachev topped the polls and Kádár came in second... (page 7)

In today's Romania it is taboo to table the gypsy problem. A simple example (which borders the absurd) is sufficient: it is forbidden to print the word "gypsy" itself in the papers... Population statistics conducted among the gypsies showed the presence of 2,5-3 million gypsies. This figure as such was never disclosed instead, even today the gypsy population is officially declared to be only a quarter million... (page 16)

If you are interested in any of our articles, we can provide you with required translations, copyright included, for the established fee.

Our address:
Erdélyi Tudósítás, H-1396 Budapest, Pf. 456, Hungary

INHALT

Siebenbürgische Nachrichten

Unabhängiges Monatsblatt zur Lage der siebenbürgischen Minderheiten, dem Schicksal der Flüchtlinge in Ungarn und den internationalen Ereignissen in bezug auf Rumänien

Die zwei benachbarten Nationen - Deutsche und Franzosen - standen dreimal gegeneinander im Krieg (1870-71, 1914-18, 1939-45), es ging immer um Elsaß-Lothringen. In diesen Kriegen sind mehr als 2 Millionen deutsche und französische Soldaten gefallen und es entstand ein solcher tödlicher Haß, der nie ein Ende zu nehmen schien... (Seite 2)

Zu Ende der 70er, Anfang der 80er Jahre hatte Rumänien - dank der Raubwirtschaft - seine Reserven aufgebraucht und wurde zu einem massiven Erdöl- und Rohstoffimporteur. Zu dieser Zeit wurde auch die sovjetische Relation immer interessanter... (Seite 5)

Vor zwei Jahren unternahm Radio Freies Europa unter den sich in der Bundesrepublik aufhaltenden rumänischen Touristen eine Meinungsumfrage. Die Frage lautete, welchen Führertyp sie am liebsten an der Spitze Rumäniens sehen würde. Zur allergrößten Verblüffung geriet Gorbatschow auf den ersten Platz, auf den zweiten aber Kádár... (Seite 7)

In Rumänien ist heute die Zigeunerfrage in der Öffentlichkeit tabu. Um dies zu veranschaulichen, sei nur ein einziges, die Grenze des Komikums erreichendes Beispiel genannt: In der Tagespresse ist es verboten, das Wort "Zigeuner" niederzuschreiben... Einer inneren, geheimen Statistik zufolge beträgt die Anzahl der Zigeuner - im Gegensatz zur offiziellen Zahl von einer Viertelmillion - mindestens 2,5-3 Millionen... (Seite 16)

Die Redaktion sendet gegen Entgelt die Übersetzung jeglichen Artikels mit dem Recht auf Nachdruck zu.

Unsere Adresse:
Erdélyi Tudósítás, H-1396 Budapest, Pf. 456, Ungarn

CONTENU

Informations sur la Transylvanie

mensuel concernant la situation des minorités en Roumanie, les événements internationaux concernant la Roumanie, et la sort des réfugiés expatriés

Les deux peuples voisins - les Allemands et les Français - se sont fait la guerre trois fois (1870-71, 1914-18, 1939-45); la cause en a toujours été l'Alsace et la Lorraine. Pendant ces guerres plus de 2 millions d'hommes ont perdu la vie, et par conséquent, une haine mortelle s'est établie entre ces deux nations, une haine considérée par tout le monde comme éternelle... (page 2)

Jusqu'à la fin des années 70 et au début des années 80, la Roumanie, à la suite d'une économie de pillage, a épuisé ses réserves et s'est transformée en un pays importateur de pétrole et de matières premières. La Roumanie commence donc à s'intéresser au marché soviétique... (page 3)

Il y a deux ans, la Radio Europe Libre a organisé un sondage d'opinion parmi les touristes roumains. Ils devaient répondre à la question suivante: quel type de dirigeant voudraient-ils avoir à la tête de la Roumanie. A notre grand étonnement, la première place est revenue à Gorbachev, et la deuxième à Kádár... (page 7)

En Roumanie le problème des Tsiganes est un sujet interdit. Il suffit de rappeler un seul exemple comique pour illustrer cette situation: dans la presse quotidienne il est interdit d'employer le mot Tsigane... Selon les études pour l'usage confidentiel leur nombre s'élève à 2,5-3 millions, alors que le nombre reconnu officiellement n'est que 250.000... (page 16)

Les rédacteurs pourront faire parvenir n'importe quel article en français contre des frais.

Notre adresse:
Erdélyi Tudósítás, H-1396, Pf. 456, Hongrie

CONTINUT

Informații despre Transilvania

revistă independentă lunară care se ocupă cu situația minorităților din Ardeal, cu problemele refugiaților în Ungaria și cu evenimentele internaționale privind România.

Germanii și francezii au purtat trei războaie (1870-71, 1914-18, 1939-1945) și de fiecare dată cauza era aceeași: Alsacia și Lorena. În aceste războaie au căzut victime 2 milioane de oameni. S-a născut o ură de moarte pe care toată lumea o credea eternă... (pagina 2)

Pînă la sfîrșitul anilor 70 și începutul anilor 80, în urma unei economii devastatoare, România și-a epuizat resursele și a devenit o țară care a trebuit să importe petrol și resurse de energie. Astfel a devenit și mai interesată față de piața sovietică... (pagina 3)

Cu doi ani înainte, postul de radio Europa Liberă a pus o serie de întrebări turiștilor români. Ei au fost întrebați, ce fel de conducător ar vedea cu plăcere în fruntea României? La surprinderea tuturor, pe primul loc a fost pus Gorbaciov, iar pe al doilea Kádár. (pagina 7)

Astăzi în România problema țiganilor este trecută sub tăcere în fața opiniei publice. E suficient să amintim un singur exemplu, ce ține de domeniul comical: în presă e interzis a aminti cuvîntul țigan. Au fost întreprinse studii, pentru uz strict intern, despre numărul real al țiganilor. După datele acestora, numărul lor se ridică la cel puțin 2,5-3 milioane, față de un sfert de milion recunoscut în statisticile oficiale (pagina 16)

Contra cost, redacția trimite traducerea oricărui articol cu dreptul de republicare.

Adresa noastră:
Erdélyi Tudósítás, H -1396 Budapest, Pf. 456, Ungaria.

Háttérjelenségek Romániából

ÚJ NEMZETISÉG A LÁTHATÁRON

Az erdélyi magyarság Európa legnagyobb nemzetisége – szokták mondani –, két milliós lélekszámával behozhatatlanul vezet a nem saját országban élő etnikumok listáján. A mai Romániában azonban a legnagyobb kisebbség címére valószínűleg a cigányok tarthatnának igényt. Őket, akárcsak nálunk Magyarországon hivatalosan ott sem tekintik nemzetiségnek.

Ma Romániában a cigánykérdés a nyilvánosság előtt tabu. Ennek szemléltetésére elegendő egyetlen, a komikum határát súroló példa: a napi sajtóban tilos leírni azt a szót, hogy cigány (tigan). Ha a napilapok riportázaiban verekedésről, betörésről, iskolakerülésről, csencselésről vagy kifizetetlen házbérről esik szó, az elkövetők „sötétbőrű állampolgárok”, „tarka ruhában lódörgő népség”, „hangoskodó, toprongyos munkakerülők” stb. Ha a bíróság vagy az ügyészség képviselői nyilatkoznak a bűnözésről, a nyelvi ügyeskedés csúcsteljesítményét mutatják be, hogy elkerüljék a „cigány” – és ami ezzel összefügg – a cigánykérdés említését.

A hatalom tehát ódzkodik nyilvánosan szembenézni ezzel a problémával, de mivel egyre kevésbé térhet ki előle, titokban próbálja felmérni a helyzetet és titokban cselekszik. Belső, bizalmas felmérések készültek a cigányság valódi létszámáról – ezek szerint a hivatalos negyedmillióval szemben legalább tízszer ennyien vannak.

A cigányok létszáma a népszámlálási statisztikákban

	Románia		Erdély	
	anyanyelv szerint	nemzetiség szerint	anyanyelv szerint	nemzetiség szerint
1948	-	-	-	-
1956	67000	104000	38000	78000
1966	49000	64000	32000	49000
1977	76000	230000		44 000 *

* összesített adat

A „zárt város” kiskapuja

Köztudott, hogy Romániában a nagyobb városok, megyeszékhelyek zártak; a letelepedéshez külön engedélyre van szükség, amelyet többnyire gazdasági, Erdélyben pedig nemzetiségi szempontok szerint osztogatnak. (Igy jöhetett létre a hagyományos magyar, német városokban néhány évtized alatt többszörös román többség). Az engedélyezés természetesen felhasználható arra is, hogy távolartsák a városoktól a cigányokat. Azonban kiskapuk mindenütt vannak. Egy konkrét példa:

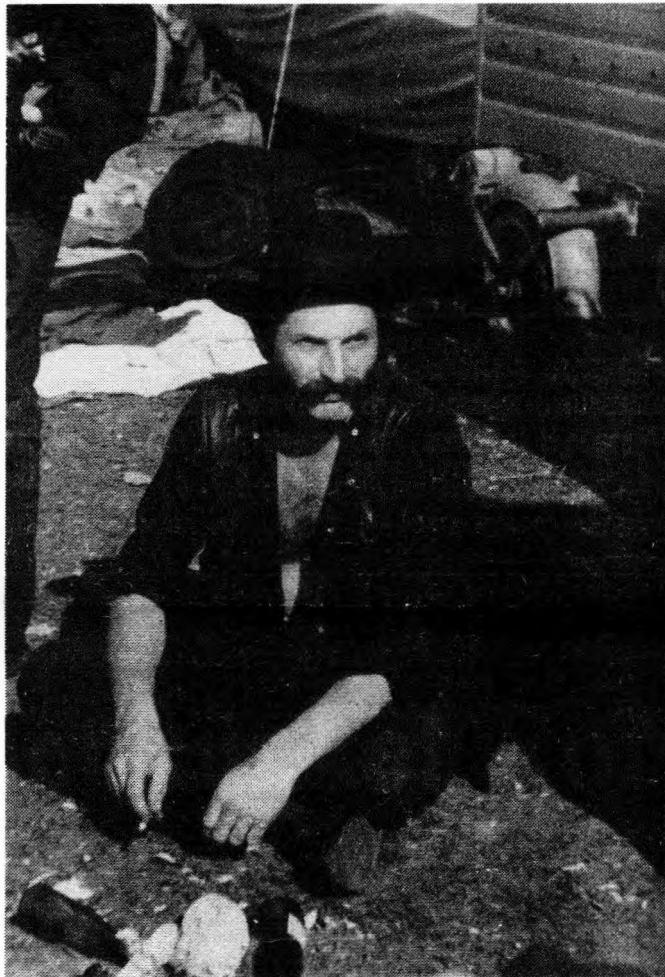
A Marosvásárhelytől mindössze 7-8 kilométerre lévő Szentannán – évek óta a város adminisztratív határán belül fekszik – sokan vásároltak házat, románok, magyarok és cigányok is, mert a hatóság elnézte az urbánus világban való megkapaszkodásnak ezt a módját. A szentannaiak városiak voltak, anélkül, hogy városi „buletint” (személyit) kaptak volna. Azonban a hatóságok egyszerűen megelégedtek ezt a „bevándorlást” és cselekedtek.

1981-ben, egy nyári hajnalon mintegy ötven teherautó és autóbusz lárma ébresztette a község lakóit. A kocsikból félszáz néptanácsi aktivista, ugyanennyi milicista, továbbá százötven főnyi, a város különböző üzemeiből toborzott munkás, többnyire „hazafias gárdista” szállt ki. Az aktivisták pontos névjegyzék alapján mintegy ötven családnak a kezébe nyomták az azonnali hatállyal életbe lépő kilakoltatási végzést. A „törvényes indoklás”: az érintettek nem rendelkeznek letelepedési engedéllyel és nincs állandó munkaviszonyuk valamelyik szocialista egységgel, következésképp kötelesek visszatérni abba a helységbe, amely állandó lakhelyként szerepel a személyijükben. Ezt az intézkedést azonban lehetetlen lett volna néhány óra alatt végrehajtani, ezért a hatóság úgy döntött, hogy mindenkit a közeli Karácsonyfalvára lakoltatnak ki. Karácsonyfalva tizenöt kilométerre van Marosvásárhelytől, és mivel jómódú cigányok lakják, a hatóság úgy gondolta, hogy azok ellenkezés nélkül befogadják testvéreiket.

A kilakoltatás elkezdődött. Iszonyú láрма, sivalkodás, ide-oda szaladó, menekülő emberek. A rendőrök igyekeztek különösebb atrocitás nélkül úrrá lenni a helyzeten. A szomszédok a kerítés mögül együttérzően vagy kárörvendően figyelték az eseményeket. A munkások közül néhány jobbjézésű ember, amikor észrevette, hogy mire akarják

felhasználni őket, csendben továbbállt, a többiek szadista örömmel segítettek a csomagolásban – nem nagyon vigyáztak a szegényes motyóra, tükrök törtek, télre eltett befőttek koccantak.

Amikor pár óra múlva a teherautók megteltek és a családtagokat is sikerült feltuszkolni, csak akkor derült ki, hogy valamilyen furcsa véletlen folytán a kitelepítettek kivétel nélkül cigányok. A karaván megérkezett Karácsony-

falvára – ahol senki nem készült az érkezők befogadására, sőt határozottan tiltakoztak a szegényebb cigányok letelepítése ellen. Ekkor a szentannaiak is felismerték, hogy valamit tenniük kell: elfoglalták az országutat. Csakhamar kilométeres kocsisor gyűlt össze, izgatott vita, tülkölés. Valami történt, amit immár nem lehetett titokban tartani, és a hatóság tudta, hogy ez nem jó. A szentannai cigányok képviselői – néhány marosvásárhelyi értelmiségi tanácsára – még aznap Bukarestbe utaztak tiltakozni. Nem tudni, hogy ez, vagy valami más volt az oka, de másnapra mindenkit visszazsároltak Szentannára.

A néptanács alelnökét – természetesen más mulasztásokra hivatkozva – leváltották, és az ügy csendben kialudt.

Népszaporulat és harlemizálódás

A cigánykérdés akkor kezdett igen súlyos problémává válni, amikor több mint két évtizeddel ezelőtt Ceausescu,

A cigányok említése erdélyi iratokban

1568: az kayantay ember azt monda zabo gasparn ennak, te azony Jnkab zereded az Ciganokat hogy nem mint az magiart merth partyokat fogod

1585: Jowenek az chyygan vaydak az zokas zereint adata byro vram ayandekot nekyk ket chyzmat

1742: nyoltz Czigány Purde lévén a tűz körül fenyegettem Latzko Czigányt hogy miért pusztítottak... a gyümölcs fákotis

(Forrás: Erdélyi magyar szótörténeti tár, szerk.: Szabó T. Attila, Kritérium, Bukarest, 1976)

a harminc milliós Románia bűvöletében, meghirdette a rendkívül szigorú, embertelen abortusztörvényt, amely szerint a nők negyven éves korukig kötelesek szülni – ezt később negyvenöt évre emelték – és abortuszra csak azok jelentkezhetnek, akik súlyos betegek, vagy már négy – újabban öt – élő gyereket szültek.

A felmérések szerint a születések aránya a drákói szigorral végrehajtott törvény ellenére sem emelkedett: etekintetben nincs különbség a románok, magyarok, németek vagy akár a letelepedett, konszolidálódott cigányok között, viszont rendkívül gyorsan emelkedett a bizonytalan egzisztenciájú cigány családokban. A pozitív készletként felemelt gyerekpénz öt-hat gyerek után már fedezi az egész család készpénzszükségletét – és ezt a „szociális támogatást” főként azok a cigányrétegek veszik igénybe, amelyek putrikban élnek, nincs állandó jövedelmük; közöttük sok az alkoholista, az örökletes betegségben szenvedő. A szülőorvosok szerint ma már minden harmadik-negyedik újszülött cigány és főként olyanok szülnék, akiket a nőgyógyász – ha tehetné – hangsúlyosan rábeszélne az abortuszra. Ez a népszaporulat egy olyan készletetett bomba, amelynek veszélyeire csak az utóbbi években figyelt fel nemcsak a román értelmiség, hanem a hatalmi elit is.

A népszaporulattal és a településrendezéssel függ össze a lakótelepek harlemizálódása. Lebontják a cigány-fertályokat, és lakást adnak azoknak, akik állandó munkahellyel rendelkeznek. De azt már nem tudják befolyásolni, hogy a lakásokat az alacsonyabb lakáskultúrával rendelkező cigányság rövid idő alatt le ne lakja. Például Marosvásárhelyen az Ady-lakótelepen – amelynek tervezéséért a műépítész „szövetségi díjat” kapott – az idők során viszonylag sok cigány telepedett meg, sokan nem fizették a villanyt, gázt, melegvizet, ezért büntetésből kiiktatták őket a közszolgáltatásokból. Ennek következtében a közállapotok elképzelhetetlen romlásnak indultak, a románok és a magyarok szinte bármilyen áldozat árán igyekeztek elköltözni onnan.

A cigánykérdés és a nemzeti állam

Mivel a romániai cigányságnak jelenleg semmiféle nemzeti jogi joga nincs – és egyelőre nem is követel – ezért a hatalom gondjai jobbra gazdasági természetűek. Iszonyú befektetésre lenne szükség, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű, többmilliós lélekszámú cigányságot oktatási- és egészségügyi különprogramok segítségével a román, magyar vagy német népszerű színvonalára emeljék. Ezzel a tókéval a román állam természetesen nem rendelkezik.

A távlatok nem kecsegtetőek

Akár Európa más országaiban – így Magyarországon is – a cigányság kezd öntudatra ébredni, létrehozta érdekképviseleti fórumait. Nem kétséges, hogy ez a folyamat néhány éven-évtizeden belül Romániába is begyűrűzik – és ha tíz évvel ezelőtt csak negyedmillióan vállalták nyíltan cigányságukat, okkal feltételezhető, hogy a következő népszámláláskor ez a szám nagyságrendileg is nő. Az európai folyamatok alapján nem nehéz előrelátni, hogy a születendő cigány értelmiség magára fogja vállalni a nemzeti jogok megszerzésére irányuló mozgalom vezetését.

Miközben a román politika fő gondja továbbra is az, hogy hogyan homogénizálja – beolvasztással, áttelepítéssel, stb. – az ország lakosságát, akarata ellenére kielezi a közeljövő hihetetlenül bonyolult, és nehezen kezelhető nemzeti problémáját.

Egy demokratikus felépítésű országban – és nem kétséges, hogy a jövő Romániában is e folyamatnak kedvez – az összlakosság egynegyedét vagy akár egyharmadát kitevő cigány nemzetiség egyenjogúsítása, gazdasági és kulturális felemelése – mondjuk ki nyíltan: europaizálása – iszonyú gondok elé fogja állítani a majdani vezetőket.

LÉVAI L. JÓZSEF

Erdélyi Tudósítás

1396 Budapest, Postafiók 456.

Főszerkesztő: Bójtó Csaba
Szerkesztők: Hamperics András, Kolozsvári Csilla
Tervezők: Bürger Judit, Molnár Eszter, Hajdú András
Kiadja az Erdélyi Tudósítás Alapítvány
Felelős kiadó a kuratórium elnöke

Eng. sz.: B/PHF/280/1989

Székhely: Ipszilon Klasszikusok

Nyomás: Pannon Nyomda, Veszprém • Felelős vezető: Danóczy Balázs igazgató

HU ISSN 0664 - 9677